

ИЗДАЊЕ СРПСКЕ ГРАЂАНСКЕ ЧИТАОНИЦЕ

Срп. М.  
147

# СПОМЕНИЦА

О

ШЕЗДЕСЕТОГОДИШЊИЦИ ОСНУТКА  
СРПСКЕ ГРАЂАНСКЕ ЧИТАОНИЦЕ  
У СРЕМ. МИТРОВИЦИ  
(1866. - 1926.).

ПРИРЕДИО  
ОЈО МЕДИЋ

СРЕМ. МИТРОВИЦА.  
ШТАМ. ПРИЈА БРАЋЕ ЈАНКОВИЋА  
1929.





№. Бр. 343  
027.9(127.113)Српске Митровице, 1866/1928"

## ПРЕДГОВОР.

„Одбор је свима институцијама и друштвима српским у Митровици ишао на руку стављајући им свима, кад год су то тражили, своје просторије за држање њихових Села, Забава, Седница и Скупштина, тако да је данас Српска Грађанска Читаоница постала као нека Матица свих институција и друштава српских у Митровици.“

(Глав. Скуп. од 1.14. фебруара 1909.)

Поред ове изузредне услуге, коју је Српска Грађанска Читаоница чинила „свим институцијама и друштвима српским“, дакако докле је и сама располагала таквим просторијама, разабраће се из наше Споменице потанко, како је она и с којим успехом вршила своју главну задаћу за 60 година свога опстанка, наиме да „негује друштвеност и међусобно зближење српскога живља у Митровици, те да унапређује народне културне интересе“.

Није дакле од потребе, да ми тај друштвени и културни рад Читаонице посебним похвалама обасипамо; а ни гдекоје појаве у њену развоју и животу да кудимо или потцењујемо. Сав је рад њезин разврстан — колико се дало — на 35 глава по самим предметима, о којима се решавало, па ће сваки члан и уопште сваки пријатељ Српске Грађанске Читаонице моћи о целокупном народном просвештењу њезину сам себи да створи тако потпуну и верну слику, као да је од њезина оснутка, 4. фебруара 1866., па до данашњег данка био њен шездесетогодишњи редовни члан.

И покрај свега тога ипак ћемо и ми са своје стране да напоменемо нешто. Изузевши председника

др. Владимира Чобанића, који се на Главној Скупштини од 13./25. децембра 1895. (према ондашњем веровању да је основана 1864.) сетио тридесетогодишњег опстанка Српске Грађанске Читаонице уз истицање „трудова и подвига првих оснивача и чланова њезиних, од којих је већина помрла, па их с пијететом спомиње“, — нема података да је ма која друга јубиларна година као таква означена и истакнута, а поготову ни предлога да би је требало прославити, премда је Српска Грађанска Читаоница суделовала при разним јубилејима других друштава и личности. А да није педесетогодишњица Српске Грађанске Читаонице и по нашем тврђењу пала у време звекета оружја и грувања топова (наиме у годину 1916.), у време када је и она мртвим коцем затворена, зацело би се била прослава те педесетогодишњице ма на који начин уприличила. И баш нам је тај неминовни пропуст дао повода, да већ о њеној шездесетогодишњици изнесемо историју њезина послања или мисије у Сремској Митровици.

И Српска Грађанска Читаоница, као и свако друго друштво, имала је и добрих и рђавих година. Али је ваљда јединствено, што нам је сачувано у записнику Одборске Седнице од 31. децембра 1899., наиме: „После дужег саветовања Одбор решава, да и поред тога, што је дао оставку, услед индолентности Главне Скупштине: не хтевши приступити избору новог Одбора, што се нико не ће да прими те дужности, и ако овај Одбор врши ту дужност већ три године, придржи Управу и за ову годину, како не би дошло до расула у овој лепој установи.“ И онда ће нам бити разумљивс, што се председник Јован П. Месаровић на Главној Скупштини од 21. јануара 1901. жалио, како „је у последње време наступио немар и нехат међу члановима, те не само што у већој мери нису плаћали своју чланарину, но су помало напуштали похађање Читаонице с уверењем: да се Читаоница преживела. Ово је утицало и на саму Управу, те се и она скоро никад у Седнице састајала није (једва 2 пута); па када је и тајник напустио своју

дужност, створио се читав хаос, а у томе хаосу пао је на Читаоницу грдан терет, — дуг од 500 форината.“

Позивајући „у лепом броју“ искупљене чланове, „да бацив копрену на прошлост“ приступе избору новог Одбора, изабран је за председника др. Илија Бајић, који је након петогодишњег рада могао да утврди 5./18. фебруара 1906.: и ако је преузео Читаоницу под „копреном заборава“ и у великом дугу, ипак ју је с помоћу Одбора и пријатеља ове српске културне установе спасао од пропасти и регенерисао тако, „да данас располаже готовином од преко 2300 круна, да има обновљена Правила, уређену Књижницу, а Светосавска Беседа да је подигнута на достојну висину“.

Из ова два случаја даде се извући дивна поука за оне чланове, које поверење Главне Скупштине одабере за Читаоничке чашнике; али поред најбоље њихове воље и спољашњи утицаји могу да укоче најрежнији рад било деломце или сасвим. Тако је на пр. „с обзиром на прилике, које су у минулој години (1912., Балкански Рат) владале, био и рад Српске Грађанске Читаонице скучен и ограничен на зидове нашег друштва“ (10./23. фебруара 1913.). Светски Рат и пожар Српског Дома затворили су врата Читаонице сасвим за пет година, па и упропастили један део намештаја и Књижнице; али не треба жалити ни за чим, јер се Читаоница 2./15. јуна 1919. уселила „у садашње просторије (Имовне Општине) и свечаним водоосвећењем, којему је присуствовало много чланова и све овдашње српске установе“, наставила свој просветни рад под заштитом српског просветитеља Св. Саве, а имајући пред очима савет Младена Коларовића још од 1. јануара 1867. године, који се састојао у томе, што је „препоручивао члановима слогу, љубав и узајамно поверење, којима се тек друштво ово оснажити и укрепити може“. А не треба ништа жалити, и опет велимо, нарочито због тога, јер је том приликом и Српска Грађанска Читаоница манифесто-

вала своје Ослобођење дирљивим и заносним говором свога председника Милисав Ј. Костића!

Често се пак за прошлих шездесет година помињало у Одборским Седницама, како се доста имућних Срба држе по страни, не ће да ступе у ово просветно братско коло, у које су, с малим изузетком, већ првих година примани радо и суграђани друге народности. Надајмо се дакле, да унапредак тога туђења не ће бити, а поготову кад се прочита похвала Читаоница од Владике Штросмајера (у глави 16.), па стога кликнимо сви сложено и радосно:

*Да нам живи, цвеша и напредује мишровачка Српска Грађанска Читаоница у нашој великој и непобедној Краљевини Срба, Хрватша и Словенаца! Живела!*

Срем. Митровица, о Светом Сави 1926.

*Мојо Медик*



## ГЛАВА I.

— Припрема за оснутак Српске Грађанске Читаонице 1864. и 1865; основана тек 4. фебруара 1866. првом Главном Скупштином —

Из Позива од 19. јануара 1866.,<sup>1</sup> што га је „Привремени Одбор Грађанске Читаонице“ (у коме су били: Анастас Зика, председник; Младен Коларовић, секретар; Вића Драгутиновић, Теофил Димић, Георг Костић, Димитрије Радишић, Коста Поповић, Павле Панаотовић, благајник; и Ђорђе Јанковић, библиотекар, упутио на „све саграђане“ ради уписивања у њу, сазнајемо о њезину оснутку ово: „Високославна Генерал-Команда (у Темнишвару) одлуком својом од 24. децембра 1865. (6. јануара 1866.), одељење 9. Бр. 64. — услед Високога Рескрипта Ц. Кр. Ратног Министарства од 18. децембра 1865., одељење 10. Бр. 4603. — изволела је на прошење наше од 2/14. фебруара прошле године (1865.) милостиво дозволити, да у месту нашем, засад у дворани код „Зеленога Венца“, српско-забавно друштво под именом **Грађанска Српска Читаоница** основати можемо.“

„Циљ ће овога друштва бити — покрај дружбенога и братског саобраћаја, покрај пријатељскога међусобног споразумљења и покрај пријатне забаве, која ће се у читању новина и других периодичних и забавних листова састојати, — нарочито сиромашно Књижество Српско, у колико то снага наша достигала буде, материјално пошпомагати и одгајати.“

„Да бисмо у овом успети могли, ниште се добра воља и незначна жртва свију наших грађана. Привремени Одбор позива дакле све саграђане, све родољубе и све пријатеље

<sup>1</sup> Где није датум по оба календара наведен, има да се разуме по староме календару, и то до Уједињења; а после је примењиван и нови календар.

народа нашега, да у коло наше, у друштво Српске наше Читаонице ступе, и да нас у родољубивом нашем предузећу потпомогну.“

„По гласу од више власти на то потврђеног Закона (или Статуша) — § 25. — сваки онај п. т. господар и господин, који се пре устројства Читаонице као њен члан упише, имаће годишње 10 фор. а. вр., и то у 4 рока, плаћати, и зваће се основатељ Српско Грађанске митровачке Читаонице; почем напротив они, који доцније у наш круг ступити узажеле, одобрење на то (§ 24.) тек од Главне Скупштине преко Председништва Читаонице добити могу.“

„Привремени Одбор очекује од наших родољуба, да ће они покрај одређенога улога на олтар просветнога и забавног завода нашега, који сад шек у живом ситуацији, и добровољним прилозима одазвати се, — и такове молимо да именз своја и добровољне прилоге на то означеном месту забележе.“

„Ако смо име кога саграђавина нашега, који би у круг наш ступити желео, случајно изоставили, молимо нека нас извини и нека сам име своје у ниже стављени Каталог, који у азбучном реду следује, назначити изволи.“

На овај Позив уписало се у поменути Каталог 111 грађана; ма после се уписало још 5, и зато на првом листу Записника о Главним Скупштинама има свега 116 основатеља. Заслужили су пак сви, да им се имена сачувају и за познија поколења, па стога их по тамошњем реду износимо онде:

Анђелић Стефан, парох; Антоновић Антон, мајор у миру; Адамовић Петар, канцелиста; Адамовић Георгије Х. П., трговац; Адамовић Стефан, трговац; Атанасијевић Јован, трговац; Борић П. Павле, капелан; Бајић пл. Теодор, трговац; Бакмаз Михаило, трговац; Бакмаз Милош, трговац; Бољановић Павле, трговац; Барако Никола, трговац; Врањешевевић Павле, полицај; Васљевић Петар, трговац; Витенц Антон, трговац (дрвар); Вујашковић Алекса, сапуница; Вујашковић Јован, касанин; Василић Андрија, сурسابов; Гавриловић Никола, опанчар; Георгијевић Стефан М. пл. од Поцерине; Георгијевић Паја С. пл. од Поцерине; Георгијевић Максим, трговац; Гомерчек Франц, трговац; Говорчиновић Лазар, чизмар; Димић Теофил, директор школа; Деметровић Карло, агент; Драгутиновић Вића, трговац; Димовић Три-

фун, трговац; Димитријевић Петар М., трговац; Дробац Димитрије, трговац; Димовић Димитрије, опанчар; Енгелхарт Франц, гостионичар; Живиновић Мојсеј, потпуковник у миру; Зика Анастас, адвокат; Зечевић Станко, адвокат; Јоановић Константи, контролог; Иваниновић Јован, официјал; Ивковић Светозар, трговац; Јанковић Ђорђе, трговац; Јанковић Василије, трговац; Јанковић Лазар, трговац; Јанковић Тоша, трговац; Игњатовић Коста, трговац; Јуришић Игнац, зидар; Јанковић Глиша, гостионичар; Јовановић Петар, трговац; Терхај Имра, гостионичар; Јовановић Коста, ковач; Исаковић Коста, сапуница; Исаиловић Алекса, пекар; Јанковић Павле, ђакон; Коларовић Младен, адвокат; Костић Георгије, трговац; Костић Коста, трговац; Костић Јован, трговац; Крстоношић Аца, трговац; Кулић Петар, трговац; Ковач Јаков, гостионичар; Крајчиновић Милан, сапуница; Крстић Коста, опанчар; Крстић Јован, ципелар; Милекић Ђорђе пл. од К. Г., трговац; Мартин И. И., трговац; Месаровић Павле, трговац; Месаровић Јован, трговац; Мијић Глиша С., трговац; Маркс Фрэнц, трговац; Михаиловић Јован, пекар; Момировић Павле, ципелар; Миланковић Јован, казација; Михаиловић Димитрије, канцелиста у миру; Милинковић Панта, казација; Нетошевић Прока, трговац; Николић Радивој, трговац; Николајевић Ђорђе, трговац; Николић Васа, чизмар; Орловић Лазар, столар; Петровић Павле, пуковник у миру; Петровић Васа, инспектор; Пантелић Јаков, порезник у миру; Поповић Јован Ј., трговац; Поповић Коста, трговац; Панаџовић Павле, трговац; Прокопљевић Урош, трговац; Петровић Стефан, гостионичар; Прокић Димитрије, трговац; Поповић Димитрије, ђурчија; Петровић Ђорђе, гостионичар; Поповић Димитрије, трговац; Ристивојевић Коста, чизмар; Радосављевић Димитрије, трговац; Радишић Димитрије, каменорезац; Ракић Павле, трговац; Свић Георгије, опанчар; Стефановић Васил, трговац; Стефановић Георг С., трговац; Славујевић Нестор, рачунарски чиновник; Стеић Георг, ђурчија; Симуновић Милош, гостионичар; Топерцер Јозеф, апотекар; Теодоровић Јован, трговац; Теодоровић Сима, трговац; Теуш Јаков, трговац; Теуш Франц, трговац; Теуш Георг, трговац; Теуш Цветко, трговац; Томашевић Павле, трговац; То-

машевић Коста, ћурчија; Фукс Франц, зидар; Хорват Лудвиг, трговац; Цајсбергер Јозеф, апотекар; Ђокић Шимун, пропст; Шмелцинг Карло, трговац; Шобер Јозеф, пивар; Шербан Атанасије, берберин; и Шербан Коста, берберин. —

Основатељи су одржали прву Главну Скупштину 4. фебруара 1866. По гласу Закона или Статута (Правила) дошао је на њу као „царски комесар“ мајор Димитрије Радовановић, који је „са кратким, али пуним љубави говором *ошворн*, желећи јој сваки напредак, и обећававши да ће све оно, што се год на корист Читаонице клонило и у његовој моћи стајало буде, употребити“. На позив комесаров приступило се избору Одбора, у који су изабрани сви напоменути чланови Привременога Одбора осим Георга Костића и Димитрија Радишића. Свега их је било *седам*.

Кад је пак секретар Младен Коларовић разложио „позив“ изабранога Одбора, позвао све скупштинаре „на ревностну посету и потпору у сваком смислу“, па захвалио „господину комесару на његову труду“, Скупштина је предала Одбору *Управу* и разишла се.

Прва Одборска Седница држана је већ 8. фебруара 1866. По Статутима, о којима ће бити напомене говора, и то по § 12. требало је позвати „*почасне чланове* и прочу господу *официре* и *чиновнике на посету*, односно на *присуту* у Читаоницу“, и то је био први предмет већан а. Тај параграф гласи: „Свагдашњи господин *Заповедник Пуковније*, сви *штабални официри* Ц. Кр. Варадинске Пуковније, тако и *Заповедник Компаније*, друштву су *овом*, ако би му са својом посетом ту *част учинити хтели*, као *почасни чланови добро дошли*, и имају се од Одбора у опредељењу Статута *особено известити*.“ Ово је „почасно чланство“ знак тадашњег војничког режима; али је дало повода, да је већ под крај исте Седнице прочитана *Представка* овдашњег *српског свештенства*, којом вели „да је *увређено шиме*, што и оно *није* међу *почасним члановима*; и стога моли, да се установе у смислу њихове *Представке промене*“ (остављено је за Скупштину). Разуме се, да су ти „почасни чланови“ позвани „*особеном позивницом*, и то на *српском језику*“; а иначе је постојала у Митровици њихова „*Касина* (како смо нашли у *Србском Дневнику*“ за год 1854.) *за војено-грађанско друштво* целе регименте“. (Ова је „Ка-

сина“ била испрва код „Зеленога Венца“, па онда у новој кући Ђорђа пл. Милекића, данашњој гостионици А. Ковача.)

У тој је Седници потписан Уговор с гостионичаром Јаковом *Ковачем* због просторија за Читаоницу код „Зеленога Венца“. *Просторије, послуга, огрев и расвета стајало је годишње 350 фор. а. пр.* Онда су одређене новине, које ће се набавити, а и да се извеси *табла* с натписом: *Српско-Грађанска Читаоница*.

И тако је данашња *Српска Грађанска Читаоница* *ступила у живост 4. фебруара 1866.*; а то изреком потврђује и после нavedено писмо председника Анастаса *Зике* (у 2. глави), у којему каже: „*Данашњим даном* (7. јануара 1868., о држању *треће* Главне Скупштине) *наступила трећа година*, од како је наша Читаоница свет угледала.“ *Стога се 4. фебруара 1926. навршује равно шездесет година од њезина оскутка!*

Да је доиста тако, потврђује и ова белешка у „*Даници*“ Ђ. *Поповића* за годину 1865. (број 5. од 20. фебруара, стр. 95.): „У Митровици *намеравају Срби основати Српску Читаоницу*.“

А и по њој је *одлука* за њено *оснивање пала зацело 1864. године*; па неко је почео, а други су наставили, да се *од те године* рачуна и њен оснутак, и зато је та година у садашњи штампил метнута.

\*

Од поменутих *основатеља* нема данас никога у животу; а за ових шездесет година помрли су *почасни чланови* и *многи редовни чланови*, који својим чланством нису дали да се ова луча просвете угаси, па стога њиховим сенима, навластито сени главнога *трудбеника* око оснивања Српске Грађанске Читаонице *Косте С. Георгијевића*, одајмо *вечну хвалу* и *дубоку пошту* с ускликом: **Слава им! Слава!**

\*\*\*

## ГЛАВА 2.

### — Правила Српске Грађанске Читаонице —

Судећи по „*препису*“, прва су Правила (Закон или Статути) састављена на *немачком језику*, који је у ондашњој Војничкој Крајини био службени језик, а датирана су *17. јануара*



1865. И према томе мисао за оснивање Читаонице јамачно пада још у годину 1864; а требало је готово годину дана, док су и таква Правила потврђена. По казивању неких грађана много се заузимао око оснивања и за ту потврду *Коста С. Георгијевић*; а то сведочи и предлог тајника дра. Љубомира *Ненадовића* на трећој Главној Скупштини (од 7. јануара 1868.): да се за њим, „као ревностним основатељем овога друштва и родољубом српским, почем у записницима друштвеним нигде о њему спомена нема — жалба у записник уведе (за брзим преминућем); и да му се лик његов за дворницу (салу) Читаонице набави“. Предлог је овај једнодушно примљен уз одзиве: *Слава му! и Вечна му памеш!* Лик овога „главног помагача при отварању завода набављен је од сродника покојникових и Читаоници поклоњен“, — а по закључку Одбора од 9. јануара 1869. унесен је у завод „и на згодно место на углед браћи и члановима ове задруге за узор стављен“. Иначе је „родитељу (Стефану) и браћи покојника на утеху и понос учињена захвалница од стране Представништва и у име свију чланова“. И тај лик покојнога *Косте С. Георгијевића*, плем. од Поцерине, криво је Српску Грађанску Читаоницу све до *пожара Српскога Дома* (6. септембра 1914), када је *пропао и он*, премда је — као што ће се после чути (глава 14) — био „у великом масивном оквиру“.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Из писма председника првих двеју година *Анастаса Зика*, писаног 7. јануара 1868. Главној Скупштини, којим отклања даље своје бирање за председника (лично није могао то учинити због „немоћности“), дознаје се мало више о оснивању Читаонице: „Пуних две године радио сам ја заједно са сачлановима онолико у корист наше Читаонице, која је, као што је познато, породившом се идејом у блаженопочившем *Кости племићу Георгијевићу* од Поцерине, и његовим неуморним шрудом, к шому г. директора *Димча* пак и мојим скупа, у живом савијану, — колико се само при заведенју једнога млађаног института, који ону негу изискује коју дете у коленици потребује, делати дало.“

Ово писмо Зикино и предлог тајника дра. Љубомира *Ненадовића* дали су нам повода, да потражимо, кад је пак умр'о „основатељ“ и „главни помагач“ *Коста С. Георгијевић*, јер га нема међу оних 116 основатеља и иначе се ни сад, након две године, не напомиње дан његове смрти. Господин окружни прота и ставрофор *Владимир Милушиновић* изнашао је ипак тај д-н: „*Константин С. Георгијевић*, благородни од Поцерине, купец, — умр'о је овде (у Срем. Митровици) 22. маја 1865.“ (Матица Умрлих, кн. XIV., бр. 49. ex 1865.).

Хвала госп. проти на оној обавести, јер она разјашњава све, што је без ње и у самој предлогу некако неразумљиво и неотпуно; али још једно нам ипак остаје нерешено, а то је, што се нико, па ни *Анастас Зика* или *Теодора Димић*, није већ на првој Главној Скупштини, 4. фебруара 1866., са пар топлих речи сетно „блаженопочившега *Косте* пле-

Српски превод тих немачких Правила штампан је у Новом Саду год. 1868. под именом „*Статути Грађанско - Српске Читаонице*“. Већ смо истакли, како је српско свештенство због почаснога чланства тражило њихову измену; а у Одборској Седници од 26. јануара 1868. год. тајник др. Љубомир *Ненадовић* предложи: „Да се сазове Главна Скупштина ради промене *Статути*, јер на основу ових везане су руке Одбору; а и цело друштво не може се мицати окретно и радити правно, јер су *Статути* врло оскудно сачињени и многе тачке нејасно изведене“, — а то доказује тиме, што „Одбор није начисто, како ће новопријављене чланове примати“. На Главној Скупштини од 4. јануара 1870. (тачка 10.) изабран је одбор *ad hoc*, који ће с Управним Одбором прерадити *Статуте*. Наредне године тај је Одбор попуњен Младеном *Коларовићем*, *Костом Трумићем* и др. *Јованом Ђурићем*, али ни он није урадио ништа до седме Главне Скупштине, па ни до осме, па ни до девете . . . И тек су на дванаестој Скупштини (8. јануара 1878.) прочитани „од Одбора прерађени *Статути Читаонички*

мања *Георгијевића* од Поцерине“. То је једна погрешка, која се ево тек после две године поправила!

Именицао нас је, кад смо у „Српском Дневнику“ за год. 1862. нашли, да су *Коста Георгијевић* плем. од Поцерине и *Владислав Великокупац* из Беча приложили по 50 фор. „за изградње православне цркве у *Ошочу*“ (па и Црквена је Општина дала толико 10. јануара 1862.); а ипаче је његов отац *Стефан Георгијевић М.* (види међу „основатељима“) по њему послао 100 фор. сребра пострадалиме *Дивошу* (1854. године). Кад је пак ове исте године пожар снашао Стари Бечеј, Петрово Село, Аду и Гложане, заузело се Уредништво „Српскога Дневника“ за купљење прилога за погорелце, па је у *Политу* написало ово: „Срби! угледајте се на г. *Стефана Георгијевића* (Милисаву) из Митровице, који нам је свима по свакој врлини познат, и који је и сад, док је из овог листа разумео за несрећу поменутих места, страдалицима 1.000 фор. сребра определио.“ Иначе се у истоме броју (23.) каже у допису из Митровице, да *Стефан Георгијевић* „покрај петоро недорасле деце толике знамените на све стране милостивне чини“. Он је означен већ 1853. године као „један између првих Срба“; па је и „приредно сјајни бал у гостиници својој“ (а то је „Зелени Вена“) за почаст генералу *Шокчевићу*, који ће сад у Земуну становати.

*Стефан Георгијевић* био је 1848. године „Српски Народни Комисар Варадинске Регименте и Председатељ Окружног Одбора у Митровици“ (види и у глави 17.; а има пар дописа у Архиви с његовим потписом).

По записницима *Црквене Општине* приложио је *Стефан Георгијевић* (3. јануара 1852.) за Црквено Небо (Балдахин) 156 фор. у сребру, а *Адам Адамовић*, епитроп, 130 фор.; са још 40 шргована скупљено је 1405 фор. (било је ипак шргована, који нису хтели „ни чуши“ за то). У Седници од 30. августа 1856. обећао је поклонити 50.000 цигле за изградње „двосратног здања“ за Школе и Дома *Парохијалнога*; а доприносио је годишње 300 фор. у сребру за издржавање једнога учитеља. На надгробном споменику стоји, да је *Стефан Георгијевић* умр'о 9. октобра 1870. *Слава и њему!*



и примљени с неким малим изменама“. Закључено је тада на предлог писца ове Споменнице као бившега члана, „да се нови Статути, чим с потврдом стигну, штампати даду“; — али на тринаестој Главној Скупштини одговара на интерпелацију капетана Арона Јовановића председник др. Јован Ђурић: „Статути су доиста прерађени, начисто преписани, али да их он у договору с Одбором из обзира напрама данашњим политичким приликама није на потврду ни слао, пошто ни стари Статути друштвеном развитку ништа не сметају, — него сад ставља на вољу Скупштини, да она определи, да се исти на потврду пошаљу, или, ако је вољна, при старима остане.“

Скупштина и интерпеланат задовољише се тим одговором. Остало се дакле код старих Правила. И тек се год. 1901. на Скупштини од 21. јануара јавља председник др. Илија Бајић с изјавом: „Да је проучио Правила и видео да су за данашње прилике застарела и непотпуна“, па зато предлаже: да се изабере „неколико правника, који ће ова постојећа Правила проучити и према данашњем духу времена преустројити“. Избран је, дакако, опет Одбор „за проучавање, измену и допуну ових Правила“, — али наредна Главна Скупштина ставила је „новом Одбору“ у дужност, „да до идуће Главне Скупштине изради *нацрт* нових Правила те да га тада на дневни ред метне“. Та „идућа“ Гл. Скупштина беше малобројна; а јер по § 21. за промену Правила 2/3 редовних чланова *гласаши морају*, то је та тачка скинута с дневнога реда и одређено да се што пре сазове нова Ванредна Главна Скупштина. И на тој Ванредној Главној Скупштини не беше опет довољан број чланова; и једва је на Главној Скупштини од 8./21. фебруара 1904. дошло до читања *нацрта* нових Правила, који је „саставио бивши тајник др. Милан Косић“ и с неким је изменама усвојен.

Тако су године 1904. донесена *Правила Српске Грађанске Читаонице* у Митровици, која се све дотле *службено звала Грађанско-Српска Читаоница*, премда је над вратима имала испрва и таблу (цимер) с натписом „Српско-Грађанска Читаоница“. Али ни она не беше савршена. Ванредна Главна Скупштина, држана 24. октобра (6. новембра) 1910, извела је неке промене и уврстила један *нови* параграф, т. ј. о *Надзорном Одбору*, и то на предлог председника дра. Милана Косића „према досад стеченом искуству“.

Ова су трећа Правила потврђена од „Кр. хрв.-слав. далм.

Земаљске Владе, одјела за унутарње послове“, у Загребу 6. децембра 1911., па су и данас на снази.

•••••

### ГЛАВА 3.

#### — Друштвени печат —

Тајник Коста Змеановић предлаже у Седници од 27. фебруара 1869.: да се *печат*, који би околностима одговорити имао и кога завод овај до данас још правога нема, набави. На напомену одборника Косте Трумића, да би одговарало ставити „*обласни грб сремски*“, додао је тајник: да је баш и Митровица сама на развалинама старог *Сирмиума* подигнута, од кога свакако и сва област ова *Срем* своје име повлачи, са чега би и врло велика значаја будући наш *печат* имати могао, *када би се на њему сремски грб урезати дао*. Овај је предлог усвојен, наиме да у печату буде урезан сремски грб, а око грба натпис „Српско-Грађанска Читаоница у Митровици“. Председник је на Седници од 5. септембра 1869. изнео пред Одбор „на извиђење изрезани печат Читаонице“, који је с врло малом примедбом примљен. У другим и трећим Правилима не спомиње се пак „сремски грб“. —

А будући да је „*стари штампил*“ искварен“, предлаже се 24. фебруара (9. марта) 1905. „*наруџба новог* каучукова штампилу по типу старог, т. ј. *са сремским грбом у средини*“. Да ли је овај предлог извршен, нема потврде нигде, а иначе није нам нико могао показати бар један *ошисак* било печата или штампилу *са сремским грбом*. У осталоме треба у Читачничком штампилу *замениши* годину 1864. годином 1866. (види на крају 1. главе).

•••••

### ГЛАВА 4.

#### — Кућни ред —

Тек је у Седници од 31. маја 1905. мало промењени *Кућни Ред* Српске Грађанске Читаонице у *Сремским Карловцима* примљен и за ову нашу Српску Грађ. Читаоницу. У свему има 7 чланова.

•••••

## ГЛАВА 5.

## — Почасни чланови —

Осим вирилних почасних чланова војничкога сталежа било је по § 13. и изабраних *почасних чланова*. На другој Главној Скупштини јавља Одбор, да је „*све чланове Певачке Дружине као почасне чланове Читаонице примио*“, што му је накнадно и Скупштина одобрила. Иста је Скупштина *одбила* спреда напоменуту Представку српскога свештенства, наиме „да се по примеру штабалних официра“ прими и оно за почасне чланове.

Српска Грађанска Читаоница, „уважујући заслуге неких родољуба српских и славенских, а с њима се и онима захвалити хтеде, који су око подизања овога завода припомагали“, изабрала је 7. јануара 1868. за *почасне чланове*: г. г. дра. Јована Суботића, дра. Светозара Милетића, Ђуру Даничића, дра. Михаила Полиша Десанчића, Јосипа Јурја Штросмајера, ђаковачког Владика, Германа Анђелића, Архимандрита гретешког, генерала Петра Бигу и пуковника Ђорђа Георгијевића.

Од Владике Штросмајера сачувала се ова захвалница: „*Slavna čitaonica! Hvala liera na časti, којом me blagoizvoliste imenovati članom svojega društva. Ja gdje god budem mogao sretnim i obaveznim ću se smatrati društvene Vaše svrhe po mogućnosti podupirati. U ostalom sa najodličnijim štovanjem ostajem u Djakovu dne 25. listopada 1869.*“ Упада у очи, што је тако касно датирана ова захвалница, али је разлог био тај, што су се „*декрети* за почасно чланство Читаонице“ морали тек правити, и што је истом 5. септембра 1869. *одборник* Живо Оџић одређен, да *декрет* „Преузвишеноме Господину Јурју Штросмајеру“ лично преда, — што је он и извршио донесавши још поруку, да ће ђаковачки Владика овај завод и са 100 фоз. а. вр. обдарити. За примљени „дар“ наручена је пак срећка од 1860. године.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Преписи *декрета* за почасне чланове дра. Јована Суботића, дра. Светозара Милетића и Владика Јосипа Јурја Штросмајера налазе се у „*Књизи за пресписе*“. А за остале почасне чланове нема их у њој.

Генерала Петра Бигу овековечно је пак *Змај-Јован* у својој песми „*Сеншомаш*“, кад је још био *Бига капетан*. На пр:

На Главној Скупштини од 1. јануара 1886. изабран је за *почаснога члана* митровачки протопрезвитер *Урош Милушиновић*. Читаоница га је одликовала „као узорна поборника и борца за узвишена начела наше свете православне цркве, с помоћу којих је вазада и српску свест у овдашњем грађанству крепио и јачао“, — па јер и „данас, у дубокој старости, снажи дух српскога грађанства и омладине српске“.

„На молбу Павла Бошковића, пензионисаног финансијског службеника и бившега дугогодишњег члана ове Читаонице, да се прими за члана, али да због свога слабога материјалног стања *не плаћа чланарину*“, — решено је: „Уважујући патриотски рад на *књижевном пољу*; уважујући врло лоше материјалне прилике бившега свога старог члана, *Одбор* једногласно закључује: да се молилац прими као *почасни доживотно члан* ове Читаонице уз опрост од свакога плаћања *чланарине*“ (25. јуна 1920.).<sup>2</sup>

„А где би дрст'о ко се Марка сети,  
И над ким души Обилаћа лети,  
Још пред ким *Бига* Мађарима прети:  
*Граничар* уме и за се умрешит!“

„Већ ето тече девети месече,  
Како је славна ова српска страна,  
А са *Јуначтва* *Биге* капетана,  
Са сложна кола ти' српских сокола,  
Јуначних тића, нових Обилаћа.“

Ђорђе Георгијевић био је баш 1866. године као потпуковник *Заповедник* 9. Петроварадинске Крајишке Пуковније, али замало, јер га је исте године одменио пуковник *Шарић*, који се истиче у 24. глави. А то је морало бити под крај те године, јер се у записнику од 11. децембра 1866. спомиње „*новодошавши* г. пуковник *Шарић*“. Он је постао пуковник и *Заповедник* 12. Немачко-Банатске Пуковније у Панчеву.

И ликови (слике) почасних чланова набањени су за Срп. Грађ. Читаоницу, али не свих.

<sup>2</sup> Од Павла Бошковића имамо „*Страдана Срема* са још седам одобрених песама“, што их је о свом трошку издао Миливој Виловски (Београд 1919, страна 45). Издавач у *Предговору* истиче: „*Писац* ове књижице, родом из Срема, места *Карловчића*, и овом приликом настави пред свет са својим радом, који заслужује похвале; ма да је ту и седамдесета, он није клонуо. Школе веће није имао; у своје млађе дане неуморно је радио као сарадник *Киде*, *Виле*, *Голуба*, а неко време и на *Споменку*“. У песми „*Србин је јунак*“ гласи завршетак:

„*Свануће* Србину  
Још свети дан:  
Препашће Србији  
И цео Балкан.“

## ГЛАВА 6.

### — Оснивачи —

Госпођа Катица уд. *Михајловић* и госпођа Наташа уд. *Јовановић*, обе из Великога Бечкерека и рођаке *Славка Ј. Месаровића*, приложиле су преко фирме „Браћа Ј. Месаровић“ 250 динара „као помен“ за *Славкова брата Павла*, чега ради је покојни *Павле Ј. Месаровић* „уписан као члан оснивач ове најстарије српске културне установе“ (22. марта 1922.); а Главна Скупштина од 12./25. фебруара 1923. узела је извештај о овом прилогу с ускликом „Слава му!“.

Друштво „*Мајка Југовића*“ примљено је за члана оснивача (15. априла 1924.); а у истој Седници уписао је потпредседник др. *Јован Стевановић* покојнога управника митровачке Казнионе *Милана Кнезија* као оснивача, положивши улог од 200 динара.

Потпредседник др. *Јован Стевановић* уписао је с етим улогом и покојнога председника Судбенога Стола *Васу Терзића* за оснивача (3. јануара 1925.).

## ГЛАВА 7.

### — Женскиње као чланови —

Било је случајева, да се по која *женска* пријавила за члана, а и да је примљена, па и да није примљена. У Одборској Седници од 6./19. октобра 1912. решавано је о *примању Јудите Радосављевићеве*, срп. нар. учитељице. „Председник (др. *Милан Костић*) изјављује, да је већ исти такав случај био и пре неколико година те позива чланове да изнесу своје мишљење о томе.“ После краће дебате буде „једногласно решено“, да се поменута учитељица прими за члана, „пошто то *Правила не забрањују*“.

И Главна је Скупштина, на предлог члана *Јована Удичкога*, решила 10./23. фебруара 1913., да се и *женскиње* може *примати* за члана Српске Грађанске Читаонице.

## ГЛАВА 8.

### — Чланови са стране —

Читаоница је имала чланова и са стране, т. ј. изван *Митровице*, а био је први *кувејдински Игуман Сава* с приносом од 10 форината. Многи су такви чланови долазили на *Светосавске Беседе*, *Села* и друге *Забаве*. А позивани су у чланство посебним позивницама, које су слане „преко меснога свештенства и поглаварства“ (4. јануара 1767.). С временом их је бивало све мање и мање, па је њихов упис и сасвим престао.

## ГЛАВА 9.

### — Јевреји и Читаоница —

У Одборској Седници од 9. јануара 1869. пријављено је како „се многи од насељених овде *Јевреја* пријавише, да желе за чланове задруге Читаоничке уписати се“, али је та пријава остављена за Главну Скупштину. Та је пријава доиста и дошла у њој на претрес (4. јануара 1870.), па је решено: „*Не примати их засада*, док делом не посведоче, да су заиста свака поверења заслужили.“

И тек у Главној Скупштини од 1. јануара 1893. изјављује председник *Адам В. Драгушиновић* на питање *Маше Панајотовића*: „*Може ли Израелићанин (Јеврејин) биши чланом друштвеним?*“ — да може.

## ГЛАВА 10.

### — Број редовних чланова —

„*Основатеља*“ је било, као што је већ наведено (глава 1.), 116; али се из записника не може дуго дознати број редовних чланова за сваку годину. *Благајнички рачуни* јамачно би то питање решити могли, но то се према записничким подацима не ће много разликовати. Тако је године 1888. било 150 чланова; 1889. опет 150; 1891. — 143; 1893. — 147; 1899. — 106 без Српскога Занатлијског Удружења, које имајаше 54 члана; концем 1903. — 90; 1904. — 84; 1905. — 87; 1906. — 121;

1907. — 157; 1908. — 160; 1909. — 155; 1911. — 146; 1912. — 138; 1913. — 143; 1919. — 203; 1920. — 209; 1921. — 225; 1922. — 231; 1923. — 230; 1924. — 230; 1925. — 213.<sup>1</sup>

Број редовних чланова под годином се мења. Најбоље би било, да се рачунају *концем календарске године*, и то само они, који су чланарину до краја године намирили, али свакако обашка чланови Српскога Занатлијског Удружења, као што је урађено 1899. године, — осим ако је који напосе уписан и за члана Срп. Грађ. Читаонице.

На *концу 1925. године* беху чланови Српске Грађанске Читаонице:

Др. Абафи Никола; др. Аранички Гига; Адамовић Јован; Адамовић Никола; др. Бајић Илија; Балошевић Стеван; Бастић Лука; Басарић Јулка; др. Баум Жига; Белановић Сава; Белобрк Сава; Беочанин Александар; Биљчевић Феодор, проф.; Биљчевић Феодор, капетан; Бојкић Рада; Бомбаширевић Војислав, пуков.; Борота Никола; Босилкић Ђока; Боснић Душан; Бошњаковић Богољуб; Буђановац Јован; Бреберина Стеван; Бреберин Вера; Василић Драгутин; Василић Тоша; Веселиновић Гојко; Виловски Миливој; Воркапић Милан; Воркапић Ранко; Возаровић Милена; Вујашковић Александар; Вујашковић Душан; Вујашковић Миливој; Вујадиновић Немања; Вуковић Паја; Вукмировић Јован; Владетић Дане; Влах Јосиф; Влатковић Дане; Врањеш Светозар; Вревић Стеван; Врсајко Певле; др. Гајић Душан; Гаћеша Милан; Главашки Сава; Граовац Богдан; Грубић Василије; Дамјанов Милица; Декански Бошко; Димитријевић Јован; Драгаш Милан; Ђаконовић Гаџра; Живановић Ђока; Живановић Жика, тргов.; Змајевић Спирос; Здравковић Здравко; Ивковић Јован, инжењер; Иванчевић Ђока; Илић Гроздан; Илић Никола; Јанковић Љуба; Јанковић Милан; Јанковић Олга; Јанковић Урош; Јеврић Милан; Јелић Бошко; Јеремић Милан; Јеремић Петар; др. Јовановић Никола; Јовановић Милорад; Јовановић Михајло; Јовановић Љуба; Калата

<sup>1</sup> У извештају тајникову на Главној Скупштини од 1. марта по нов. кал. 1908. налазе се и ове реченице: „Што се тиче броја чланова, онај је растао непрестано, тако да данас има чланова више него икада досад. Истина, има их још много, који нису чланови, а могли би бити; но надати се, да ће се и они уписати.“

Миша; Каленић Радован; Касапски Ђока; др. Кишнер Славко; Ковачевић Миливој; Ковач Антон; Ковач Јаков; Коларевић Степа; Костић Милисав; Костић П. Ђорђе; Којић Спаса; Кораћ Љуба; Кораћ Степа; Кошуткић Ђорђе; Клајн Јосиф; Кнежевић Никола; Лалошевић Богдан; Лазић Андра; Лазић Јоца; Лазић Рада; Леви Сигфрид; Лозјанин Милорад; Лозјанин Пера; Лукић Светозар; Лучић Ранко; Мајсторичевић Драгутин; Мајсторичевић Радослав; Мајсторовић Влада; Малобабич Љубица; Малетић Небојша; Манастирац Лазар; Мандић Даница; Манигодић Ђорђе; Марјански Јелена; Марковић Данило; Медич Мојо; Мединац Велимир; Месаровић Славко; Мијић Рада; Микашиновић Мане; Милаков Стеван; Милекић Ђура; Миличић Милан; Миловановић Живко; Михајловић Јован; Милутиновић Владимир, прота; Милутиновић Сава; др. Мојић Милош; Мудрок А. Александар; Настић Ваза; Негован Стојан; Ненадовић Јоца; др. Ненадовић Ненад; Ненадовић Тоша; Новаковић Стеван; Нешковић Боривој; Орел Рада; Оршанић Хуго; Пејић Никола; Петковић Милан; Петровић Ђорђе; Петровић Паја; Петровић Сава; Петронијевић Петар; Поповић Душан; др. Поповић Никола; Поповић Ј. Никола; Поповић Пера; Поповић Ваза; Погрмић Никола; Пућа Глиша; Пухар Јован; Пушић Ваја; Прокић Стеван; Радак Велимир; Рајић Миленко; Рајић Славко; Рајковић Љубица; др. Радојевић Никола; Радошевић Драгомир; Радошевић Јелка; Радетић Наташа; Радовановић Паја; Радовановић Пера; Радовановић Степа; Радовановић Стева; Радосављевић Миливој; Радуловић Гедеон; Ракић Митар; Ракић Мара; др. Рогоулић Бранко; Розенберг Адолф; др. Рокнић Александар; Росић Милутин; Савић Давид; Савић Ђока; Симуновић Живко; Спајић Јован; Спајић Мирослав; Стајић Љубомир; Стајић Душан; Стајић Славко; Станковић Велимир; Станић Јован; Станшић Јован; др. Стевановић Јован; Стојнић Александар; др. Стојшић Љуба; Стојановић Живко; Стојановић Божа, инж.; Стојановић Лазар; Стојановић Немања; Стојановић Рада; Сремчевић Степа; др. Сремчевић Степа; др. Тањурчић Милутин; Тајбл Јосип; Теодоровић Лаза; Тепшић Влада; Тимотијевић Тоша; Томић Бранко; Томић Јован; Толмач Ђура; Тринајстић Даринка; Трифуновић

Никола; Удицки Јован; Удицки Милош; Угарковић Ђока; Форишковић Бошко; Флајшман Јосип; др. Ханосек Владимир; Црнобарић Јелка; Цветковић Влада; Црепајац Љубомир; др. Чобанић Владимир; Черих Јосиф; Черих Франьо; Черевидки Светислав; Шпановић Стојан; Шијак Стеван; Шијак Никола.

\*\*\*o\*\*\*

## ГЛАВА 11.

### — Часници Читаонице —

(Бројке у заграда код председника показују, колико је који година председао.)

**Председници:** Анастас Зика (2), Младен Коларовић (1), Павле Панаотовић (3), Паја С. пл. Георгијевић (1), Тоша пл. Бајић (1), Павле Панаотовић (по други пут 1), Ђорђе Јанковић (1), др. Јован Ђурић (4), др. Стеван Пајић (1), др. Јован Ђурић (по други пут 4), Јован П. Месаровић (2), Ђорђе Јанковић (по други пут 1), Никола Ј. Поповић (4), Адам В. Драгутиновић (3), др. Владимир Чобанић (2), Јован П. Месаровић (по други пут 4), др. Илија Бајић (5), Мирослав Спајић (1), др. Милан Костић (7<sup>1/2</sup>), — *затворена од јула 1914. до 15. јуна 1919.* (5) —, Милисав Ј. Костић (2), место председника непопуњено (1<sup>1/2</sup>), Сава Милутиновић (3), Стеван Бреберина (1).

**Заменици председника или потпредседници:** Вића Драгутиновић, Стефан Анђелић, Ђорђе Јанковић, Јован Вујашковић, Паја Милер, Петар Кулић (иначе се не спомиње изреком нико); онда Милисав Ј. Костић, Ђура пл. Милекић, Васа Поповић, Сава Милутиновић, Ранко Воркапић, др. Јован Стевановић.

**Тајници:** Младен Коларовић, др. Љубомир Ненадовић, Коста Змеановић, др. Јован Ђурић, Влада Марковић, др. Јован Ђурић (по други пут), Мита Смољановић, Јован Вучанов, Влада Марковић (по други пут), Никола Симоновић, Влада Марковић (по трећи пут), Паја Стефановић, Милош Божић, Пера Бојкић, Влада Малетин, Павле Баришић, др. Војан Новаковић, Мита Радосављевић, др. Ђорђе Ивковић, Јован Вучанов (по други пут), др. Лазар П. Николић, др. Каменко Суботић, Димитрије Стојановић, Јован П. Петровић, др. Милан Костић, Гаја Ковачевић, Павле Жегарац, Марко Станковић (привре-

мено), Ранко Воркапић, Коста Шевић, Ранко Воркапић (по други пут), Живко Дракулић, Богдан Лалашевић, Паја Петровић, књиговођа Имовне Општине, Љуба Кораћ, Радован Бојкић, Немања Л. Стојановић.

**Благајници:** Павле Панаотовић, Коста Г. Костић, Стева Адамовић, Јован Н. Костић, Глиша С. Мијић, Паја Петровић, трговац Паја Вујашковић, Глиша Костић (поднео оставку), Адам В. Драгутиновић, Коста Суботић, Стева М. Бакмаз, Коста Суботић (по други пут), Ђока Савић, Јован Секулић, Јован С. Мијић, Тоша Василић, Јован Шљивовачки, Никола Георгијевић, Јован Адамовић, Милисав Ј. Костић, Јован Станишић, Светислав Марјановић, Коста Николиш, Бошко Форишковић, Паја Петровић, књиговођа Имовне Општине, Катица Л. Бајић, Лука Бастић.

**Књижничари:** Ђорђе Јанковић, Сима Теодоровић, Петар Кулић, Радивој Николић, Ђорђе Стефановић, Јован П. Месаровић, Јосим Трумић, Никола Ј. Поповић, Божа У. Милутиновић, Јосим Трумић (по други пут), Љубомир Дугошија, Јосим Трумић (по трећи пут), Димитрије Стојановић, др. Каменко Суботић, Урош Лемајић, Љубомир Грујић, Љубомир Мрђеновић, Јован Удицки (и привремени тајник), Бранко Илић, Глиша Микић, Димитрије Рашић, Емил Теофановић, Богдан Лалашевић, Љубомир Стајић, Милош Ђурић, Љубомир Стајић (по други пут), Радослав Мајсторицевић.

Одбори и Главне Скупштине сећали су се *умрлих чланова* на Седницама. „Слава му!“ беше последњи опроштај са сваким. Али је о смрти капетана *Јосима Трумића*, који је био *3 пуша књижничар* и умр'о је 1. марта п. н. 1905., одржава *Жалбена Седница*, на којој је председник др. *Владимир Чобанић* „јавио Одбору тужну вест, да се овај многозаслужни члан Срп. Грађ. Читаонице *данас* у вечност преселио“; па да се видљиви израз даде тузи за губитком тога одборника, „који је већ неколико година овамо вредно и неуморно обављао дужности књижничарске и исту унапредило“, предлаже: да Одбор устајањем ода почаст врлом покојнику уз усклик „*Слава му!*“ Одбор је попримио овај предлог и једнодушно је закључио, да „корпоративно суделује при погребу тога врлог Србина и заслужнога члана“.

Но још је с већим саучешћем примљена вест о смрти књижничара Бранка Илића. На Жалбеној Седници од 17./30. августа 1906. председник Мирослав Сиајин „јавља тужну вест, да је 16./29. августа 1906. после кратке, али тешке и мучне болести, у својој двадесет и трећој години умр'о књижничар, и један од највреднијих и најагилнијих чланова Срп. Грађ. Читаонице, Бранко Илић“. Одбор, дубоко потресен изненадном смрћу свога доброг друга и пријатеља, решава једногласно: 1.) да кор оротивно испрати покојника до вечне му куће и ода му тиме последњу почаст; 2.) да изда *посмршну објаву* и позове све чланове друштвене, да присуствују погребу покојника; 3.) да плати прописану таксу од 50 круна Срп. Црк. Певачкој Дружини, да поје при погребу; 4.) да умоли два члана Читаонице, да међу члановима купе прилоге, да се покојник уише за члана оснивача Српског Сокола у Митровици.

## ГЛАВА 12.

### — Светосавске Беседе —

Биће да је прву Светосавску Беседу приредила Читаоница јануара 1867., што и онај на другоме месту (глава 22.) исказани приход потврђује. Није нигде напоменуто, какве су припреме чињене за њу. Нови тајник за 1868. годину, др. Љубомир Ненадовић, испунио је Главну Скупштину од 7. јануара својим предлозима. Између њих је и овај о овоме предмету: „Да се дан Св. Саве, просветитеља српскога, и у овој школи грађанскога живиша достојно прослави; а почем је време кратко до Св. Саве, те се ништа више за свечаност достојну српскога просветитеља приредити не може, то предлаже, да се после божанствене летурђије вода освети у дворници Читаонице и згодно слово говори.“

Овај једногласно примљени предлог извршио је Одбор на тај начин, што ће позвати „свештеника Грунћа из Баната, који се овде код сина бави“, да свети воду; а ако би „овај препреку имао да се позове свештеник Коста Змеановић; даље, да др. Љубомир Ненадовић слово згодно Св. Сави говори“.

Одборник Српске Црквене Певачке Дружине Сима Теодоровић предложио је затим, да заједно приреде на Св. Саву

*Вечерњу Забаву са Игранком*. Због тога предлога „изроди се жешћа препирка“. И ако је тајник др. Љубомир Ненадовић био противан *Игранци раскошној*, кад се већ *Беседа* није могла приредити, ипак су остали одборници решили: да се држи *Вечерња Забава са Игранком*, „ако сви чланови Певачке Дружине пристану, а већина Одбора писмену изјаву поднесе“.

Јамачно те Вечерње Забаве није било; а ни о држању водоосвећења и тајникова говора нема извештаја. Иначе је онај полет тајников брзо клонуо, јер је после те Одборске Седнице држана још једна 26. јануара 1868., — а даље до краја те године не беше Седница. И стога нови Одбор у Седници од 2. јануара 1869. констатује: „Почем је Читаоница наша у врло забатаљеном стању, и почем се прошле године у њој ништа радило није, а кроз то нама велики посао предстоји, закључено буде: из почетка свакога четвртка да се Одборска Седница држи.“

Али је зато Светосавска Прослава 1869. сјајно испала. У записник је унесен опширан опис, из којег преносимо овамо: да је по свршетку службе Божје, „по постојећем овде већ обичају, осветио водичу свештеник Коста Змеановић и свечани тај акт згодном беседом докончао; даље, да је на Вечерњој Забави после двеју декламација говорио Коста Трумић „О западњачкој цивилизацији“, а Живко Оцић „О развијању народа“. Суделовала је и овдашња Срп. Црквена Певачка Дружина; а певања и говори наизменце су текли. За време Игранке изигравани су „све сами женски ручни послови“, што их именује наведене „Српкиње и српске кћерце у корист Читаонице приложише“. Али је ово тек нешто ново: „Посред Вечерње Забаве, за време одмора, пресечен буде свечарски колач — поклон Јове Михаиловића — у славу и част просветитељу српском Св. Сави, покровитељу завода овога, по обичају нашем српском, а кроз свештеника Косту Змеановића; и што је значајно такођер, свако од присутних са најживљом жељом и приметном скромношћу од расеченога колача по део ускину те покуса, што значити има: Тако само Србу крсно име своје славиши достојно!“

После су сви Одбори одмах на почетку свога рада иза одржаних Главних Скупштина прву бригу водили о програмима за Светосавску Беседу. Томболе, на којима су изигравани понајвише поклони вредних Српкиња, а и купљени пред-

мети, дизале су уопште приход; па ипак је било *чиста прихода* врло мало, а који пут беше и *губишак*, мањка или дефицита. Значајан је у томе погледу овај извештај благајника Јована *Секулића* за Светосавску Беседу 1888. године: „Рачун показује *чист приход од 36 фор. 60 новч.*; који резултат само стога показати може, што је г. Павле *Панаошовић* као кум 50 фор., а г. Никола Ј. *Поповић*, као председник 10 фор. да-ровао.“

*Први пуш* је у Одборским Седницама договорано 8./20. јануара 1888., „кога да из средине нашега грађанства за кума при сечењу свечарскога колача замолимо“; и једногласно буде решено, као што се већ разабра из извештаја благајникова, да се позове „уважени грађанин и члан наше Читаонице г. Павле *Панаошовић* трговац“. Павле Панаошовић био је један од ретких родољуба и прегалаца митровачких. Он је „дана 14. јануара 1870. год.“ приложио „задрузи“ Српско-Грађанске Читаонице велику слику *Св. Саве*, пред којом се и данас свети водица, а „у Војки је начињена“. Иначе је скупио једну ретку нумизматичну збирку. Разуме се, да је овај закључак Одборов о кумству одобрила и Главна Скупштина, одржана 14./26. дец. 1888.; — па и *што* је сечење свечарскога колача, као и прво, извршено за време *Вечерње Забаве*, чим се у зависнику изреком вели „кум о Светосавској Беседи“.

Даље се не истичу „кумови“, већ се навластито говори „о *домаћину на Забави*“ 11./24. јануара 1913., који је обично „председник“ Читаонице, а у његовој одсутности кога Одбор изабере. А 1886. изабрао је Одбор између себе чак „два члана, који ће на Беседи као *домаћини* фигурирати“.

Учитељ Јован *Вучанов* приредио је „са својим ученицима и ученицама IV. разреда женскога *Светосавску Беседу* год. 1894., на којој Срп. Црк. Певачка Дружина због тога није суделовала, а којом се приликом расправљало о што већем доласку родитеља или да Беседа „још потпунији облик *Народне Забаве* добије“. Тога ради предлагао је благајник Тоша *Василић*: да се ова Беседа без икакве улазне цене, дакле уз слободан улаз приреди. Предложени програм допуњен је и позоришном представом комада „*Пола вина, пола воде*“ од Косте *Трифковића*.

Одборник мајор Павле *Боснић* враћа се 1896. године (9. јануара) на слободан улаз о Светосавској Беседи, јер му је жао, што „добра сиромашна деца не могу да дођу са својим родитељима на Забаву само ради велике улазне цене.“ На то је Одбор решио, „да се што *умереније* цене одреде за улаз“, а нарочито за породице.

У Одборској Седници од 4./16. јануара 1897. расправљано је о прослави Св. Саве. Решава се, да се Св. Сава прослави после службе Божје у Читаоници: светиће се водица, биће једна дечја декламација, поје се „Ускликимо“.

Затим је закључено: да се даде *дечја прослава* после подне (у 3½ сата), да буду декламације прикладних песама и да се даде жива слика „Св. Сава благосиља Српчад“; те кад се дигне застор и слика се укаже, да певају *сва деца* „Ускликимо“.

Начињен је програм и за *вечерњу прославу*. Даваће се весела игра са певањем „Пркос“. Суделује и Срп. Црк. Певачка Дружина.

Тако је 1897. заведена *поподневна* „Дечја Забава“.

Идуће године (1898.) нема „Дечје Забаве“, а од *Светосавске Беседе* беше *чисти добишак 6 фор. 41 новчић*. Та незнатна свота јамачно је навела тајника Димитрију *Ситојановића* на мисао, да се затражи од Српске Црквене Општине дворница (сала) *бесплатно*, а и „осветљење да се касира из трошкова око Забаве“. Председник Јован П. *Месаровић* отишао је још даље, јер је предложио: „Нека се *та Забава остави Српској Црквеној Општини*, да је она, као најпозванија, *изведе*, јер да улаз на Светосавску Беседу наилази на велико *нерасположење* код свих посетилаца Забаве; а Читаоница опет апсолутно не може приређивати Светосавску Беседу без *наплате* за улаз, пошто нема свога новца толико, да може подмити трошкове око дворнице, а који су врло велики, — преко 80 форината.“ Тај је предлог и примљен. Док је Читаоница била код „Зеленога Венца“, дотле је она дуго и дуго и дворницу и осветљење *забадава* давала поред својих скромних прихода за Забаве свих других друштава!

Српска Црквена Општина *снизила* је доиста станарину, дала је дворницу бесплатно; а и Парни Млин спустио је *наплату* за електрично осветљење од 20 круна на 12 круна ме-

сечно. Па тако је Читаоница 1899. приредила Светосавску Беседу, која је уз те попусте донела сувишка 48 фор. 35 новчића.

Програми Светосавске Беседе нису сваке године били једнаки. Новоизабрани председник др. Милан *Косаћ* (у Седници од 29. новембра 1906.) обраћа се Одбору: „Моли чланове, да Светосавска Беседа (1907.) испадне што свечанија и што достојанственија. Нека програм буде што краћи, што једноставнији, али што бољи и одабранији; и да, даље имајући на уму значај Светосавске Беседе и већину посетилаца ове, програм носи, што је више могуће, национални и патриотски карактер.“ У одмах састављени програм ушла је и драмска слика „Долазак Расков у манастир Ватопед“ од дра. Илије Бајића и „Јанковић Стојан“ од Јована Прошића.

При склапању програма за Светосавску Беседу 1910. године предложио је председник др. Милан *Косаћ*, „да при њој учествују с једном тачком Српски Соколи као културна установа, да бисмо се сви у једноме колу нашли“. У тај програм је ушла и драмска слика „Аманет Св. Саве“ од дра. Илије Бајића, која је први пут приказана још 1905. године.<sup>1</sup>

О Св. Сави 1913. године приказан је „Раско Немањин“ од Јована Удицкога, а извели су приказ ученици Срп. Основне Школе. И Српско Занашлијско Удружење учествовало је на тој Светосавској Беседи с „једном тачком“. Наредне године учинила је ванредно леп утисак на гледаоце тачка програма „Српче из Косовских нових дана“ од Јована Удицкога. Поред

<sup>1</sup> Од г. дра. Илије Бајића добили смо његове „Слике из живота Св. Саве“ (Митровица 1907., 32 стране). У Предговору се налази ова реченица: „Као што су се некад у Милешеву купили наши преци са свих страна око гроба Светога Саве на рочиште и збориште, тако је данас Светосавска Беседа просветно рочиште, где се састајемо на све стране, а у исто доба, да славно усвојимо просветитељеву и светлошћу народне свести окрепимо дух свој.“ Садржај чине „Пролог I.“ и „II.“, „Одлазак Расков у Св. Гору“ (а то је исто, што је у записнику наведено „Одлазак Расков у манастир Ватопед“), „Раско пред свештогорским манастиром“, „Збор код цркве Грачанице“ и „Аманет Св. Саве“. — Свих ових „малих ствари“ има ето шест, и све су у Митровици „крај осталог Светосавског програма постизале повољан морални успех“. Светосавски је култ доиста овим Сликама знатно унапређен, о чему ће се уверити наша браћа и по другим местима, ако буде прилике да им се прикажу.

Случај је пак донео, да су два љака митровачке Српске Основне Школе, и то Ваца Тилошијевић и Баја Бајић, који су говорили „Пролог I.“ и „II.“, после били као добровољци у Српској Војсци о Светском Рату, па и бивши Привредников шефрт Лазар Перковић, који је на Беседи говорио „Одлазак Расков у Св. Гору“.

Српске Црквене Певачке Дружине певало је и Српско Занашл. Пев. Друштво *Стражилово*.

Светосавска Беседа 1920. године својим патриотским садржајем тако је успела, „да се 31. јануара у целости поновила“ (Гл. Скуп. 29. фебр. 1920.). А те 1920. године приказали су ђаци Српске Основне Школе „Одјек слободе“ од Јована Удицкога. То је „комад код публике наишао на велико одушевљење“.

На „Светосавској Беседи“ године 1922. предавао је пак Јован Удицки „О нашој валуши“ (т. ј. деци), а приказан је његов комад „Деца у заробљеној Отаџбини“ с епилогом „Долазак Српске Војске“.

Председник Српске Грађанске Читаонице Сава Милушиновић, извешћујући о Светосавској Беседи 1923. године, рече: „Идеја просвете, идеја државне мисли и јединства, реализована је на овогодишњој Светосавској Беседи у потпуном смислу. Инспиратори и остварачи те идеје били су г. Јован Удицки, управитељ, и г. Богдан Лалошевић, учитељ наше Школе. Први је својим комадима „Светосавска Мисао“ и „Јединство“ спојио идеју просветну с идејом државном о јединству; а други је привео у дело, управо дао душу и живот реченим комадима. Публика је наградила рад обојице грандиозним признањем.“

Надаље је председник упозорио Одбор и на то, да се ови и други саставци Јована Удицкога представљају на Св. Сају широм наше Отаџбине, па му је предложио, „да као представник најстарије овдашње српске културне установе изволи донети закључак: да се оба речена јавна национална радника за овакав њихов просветни рад изван школе предложе Министарству Просвете ради одликовања Светосавским Орденом, чиме би им било исказано признање „како од стране ове Читаонице, тако и од стране Државе“.

Одбор је једногласно прихватио овај предлог и извршио га 5. фебруара 1923., — али без очекиваног успеха!

Светосавска Беседа, наредне 1924. године, имала је врло леп програм. Заправо су приређене две Беседе, „јер је сала премалена, да би могла шире грађанство примити“. Јован Удицки говорио је после подне „О љубави као средству за



воспитање наше Омладине"; а иначе су после подне и увече приказивани од ђака Српске Основне Школе и Државне Реалне Гимназије његови комади „Вилино Деше“, бајка са свирком и певањем, те деца Отаџбине“, приказ у 1 чину са живом сликом.

И Светосавска Беседа 1925. није нимало заостала за прошлогодишњом. Срески инспектор Јован Удицки доспео је, да за њу састави драмски приказ „Браћа“ и „Задатак“ са живом сликом. Оба су комада примљена од публике с великим одушевљењем и бурним одобравањем, јер су се око извођења натецали Богдан Лалошевић, Емилија Живковићева и Аркадије Фокин, па и ђаци Српске Основне Школе и Државне Реалне Гимназије.

Српска Грађанска Читаоница и Српска Црквена Певачка Дружина срасле су се својим радом „као нокат и месо“. Светосавска Беседа без Српске Црквене Певачке Дружине није се могла ни замислити; али су прилике ипак донеле, да се без ње морало бити (године 1875., кад је у Одборској Седници од 2. јануара т. г. утврђено, да „је фактично данас нема“; па 1894., види спреда; а и 1921. године). На Српску Црквену Певачку Дружину може се иначе потпуно применити оно, што је „Савез Српских Певачких Друштава“ уопште рекао: „Ако је требало притећи у помоћ Женским Задругама, Читаоницама, неговати српску друштвеност приређивањем Села, Беседа, Забава, Певачке Дружине су се свагда вољно одазивале и суделовале у послу.“

Иначе се не може тврдити, да је за прошлих шездесет година Српска Грађ. Читаоница сваке године приредила Светосавску Беседу. Године 1866. и 1868. зацело није; а година 1915., 1916., 1917., 1918. и 1919. није их могла ни приредити, кад је била затворена. И тако би број приређених Светосавских Беседа, урачунавши и ону Вучанову, износио 53. Наредна Светосавска Беседа. т. ј. у 1926. години, била би 54. —

На овој 54. Светосавској Беседи беше 2. тачка вечерњег програма говор писца Споменце „О шездесетогоди-

шњици оснушка Српске Грађанске Читаонице у Митровици 4. фебруара 1926.“, којему је увод гласио овако:

„Почетком октобра прошле године навршило се 49 година, како сам под крај своје 21. године почео служити као супленат у ондашњој Малој Реалној Гимназији митровачкој. Остао сам у Митровици само једну годину и по, али ми је тај боравак у њој и данас један од најмилијих одсека мога живота. Било нас је доста младих људи, међу нама на пр. др. Ђуро Красојевић, др. Богдан Медаковић, Никола Ј. Поповић, Никола пл. Милекић, Паја Стефановић, Вукашин Миланковић, др. Фрањо Дивић, Таназија Јанковић и Стева Поповић, па смо слободно време проводили врло угодно, а иначе смо имали свесрдан и топал пријем у свим грађанским круговима.

За знак захвалности према тадашњем родољубивом грађанству српском, које се својски бринуло и за своју Српску Грађанску Читаоницу; а познавајући од честог навраћања у Митровицу и потоње прилике у њој, па желећи да се млађи нараштаји понесе дељима својих предака и користе њиховим искуством при сређивању просветних и друштвених прилика, проучио сам све досадашње записнике о Главним Скупштинама и Одборским Седницама, онда и оно нешто мало сачуване Архиве, те сам саставио ову Споменницу о шездесетогодишњици оснутка Срп. Грађ. Читаонице.“

Затим је говорник по рукопису изнео све, што се тичало тога оснивања Српске Грађанске Читаонице; и онда је завршио говор истицањем двају дирљивих догађаја из 1869. године (почетак главе 12. и 23. глава), те поменом мртвим члановима и жељом, израженом на крају Предговора.

Иначе је и ова Беседа ванредно успела, чему је много допринео и приказ „Синови“ од срескога инспектора Јована Удицкога.

## ГЛАВА 13.

### — Забаве уочи Нове Године —

У Одборској Седници од 29. дец. 1872. први пут је покренута жеља више чланова, да се једна Забава уз суделовање Српске Црквене Певачке Дружине уочи Нове Године при-

реди". Та је „жеља“ једногласно усвојена; и те су Забаве приређиване унапредак редовно.<sup>1</sup>

Године 1853., 14. децембра, наглашује председник Адам В. Драгушиновић: да би и ове године, по досадашњем обичају, требало приредити Вечерњу Забаву уочи Нове Године, али споразумно са Српском Црквеном Певачком Дружином и Добровољним Позоришним Друштвом. Вукашин Ђукић, управитељ и редитељ ДПД., предлаже да се представља „Мој цео“ од Мите Калића.

Председник Јован П. Месаровић (у Седници од 21. децембра 1896.), кад се повела реч о прослави вечери уочи Нове Године, говори: како ми Срби треба да штедим старе обичаје; доказује, да прослава „Силвестрова“ није српски обичај, него је од недавна у Митровицу импортирана, те предлаже: да Читаоница не слави ту славу. Тајник др. Каменко Субошић вели, „да се нездовољство може избећи тиме, да се даде, на саму Нову Годину — и то после подне — Село. Он мисли да треба та Села што више давати, било увече или после подне, и то не само са певањем и играњем, него и с предавањима“. Он обећава, да ће та Села удесити, а Одбор закључи: да се даде прво Село на Нову Годину после подне.

Шест дана после тога тајник извешћује, да је програм мање више готов, „али је опозиција у грађанству ради тога, што се не слави уочи Нове Године“. Председник држи, „да Одбор треба само да ради и да се не обзира на гласове; нека се уради, како се закључило“. Ипак је Одбор пристао на тајников предлог, „да треба у толико попустити, да се Село даје увече, али на Нову Годину; па ко не дође, просто му било“.

Село је доиста одржано. Улазница није било. *Издашак беше 25 фор. 85 новчића.* —

## ГЛАВА 14.

### — Књижница —

Концем децембра 1866. године извешћује књижничар Ђорђе Јанковић, да се у Књижници налази 191 комад које књига које мапа, „од којих су 67 купљени, 123 на дар примљени,

<sup>1</sup> Уочи Нове Године 1883. приређена је једна таква Забава у корист Српске Црквене Певачке Дружине.

а 1 се комад само на употребљењу налази“. Ваља нарочито истакнути, да је у оно време трговац Павле Панаџовић, иначе друштвени благајник, и књиге продавао.

Књижничар Ђорђе Јанковић добио је налог, „да се постара, да добровољне књижевне прилоге по вароши покупи“. По § 6. в) других Правила имао је редовни члан Читаонице да плаћа „годишње пристојбе за Књижницу 1 круну и 20 филира“, а то је узето и у трећа Правила.

Књижничар Петар Кулић известио је Одбор 9. јануара 1869., да је трговац Коста Милушиновић обећао 100 комада књига разнога садржаја Читаоници поклонити (а не стоји, да је и дао); и кад је исти књижничар после јавио, да је 109 књига из ормана за Архиву извадио, а „26 комада сасвим из Књижнице истиснути намерио, јер никакове важности немају“, изабран је Одбор *ad hoc*, који ће Књижницу прегледати и Одбору ставити предлог, „које књиге или престареле листове“ треба избацити.

Мита Радосављевић поклонио је за Књижницу 55 комада разних књига (30. дец. 1869.).

Др. Љубомир Ненадовић предложио је почетком 1868. године, да „у дужност Српске Грађанске Читаонице у будуће и то спада, да све повремено излазеће књиге српске и славенске, па и све оне, које су народу српском од преке потребе, од издаватеља или од списатеља на распрострањавање прима, да бисмо тиме роду користили, а и да би родољубивим списатељима српским и славенским труд у неколико награђен био“. И тек је Главна Скупштина 2. јануара 1872. изабрала Одбор „за растуривање ваљаних српских књига“, у који су ушли „књижничар и оба српска учитеља“, јер су Читаоници стизали „силни позиви на претплату и на растуривање књига“.

Књижничар Ђорђе Стефановић јавља Скупштини, државној 28. јануара 1873., да има књига, које „су још у постанку Читаонице однесене (на читање) и још нису повраћене“, па жели да се и оне поврате. Одбор је закључио, да се све књиге у року од 14 дана морају повратити, и у будуће „да се само уз реверз издају“.

Књижничар Јован П. Месаровић доставио је Одбору до знања, да је од *Лазе ил. Георгијевића* 364 комада књига разног садржаја на поклон добио. На том „родољубивом дару“ Одбор је најтоплије благодарио.

Стеван Анокић поклатио је једну руску књигу (29. јан. 1874.).

Ђорђе Николајевић поклатио је 5 књига (са више свеака) 11./23. јан. 1881.

На позив *Котарскога Уреда*, да Читаоница „своје излишне књиге *Кавиони* поклати“, одазвао се Одбор 19. фебруара 1881. тим, што „је упутио књижничара Божу У. Милутиновића, да такве књиге из Књижнице извади и Одбору до знања стави“. За тај „дар“ примила је Читаоница захвалу од Кр. Земалске Владе у Загребу (7./19. децембра 1881.).

Први корак, да се књиге и ормани, што их је *Градска Општина* при развојачењу Војничке Крајине добила од *Официрског Кора* Петроварадинске 9. Крајишке Пуковније, уступи на урзаву и схрану *Српској Грађанској Читаоници*, учињен је од одборника Симе Теодоровића (у Седници од 19. фебруара 1881.). Он је донео глас, да је већ „из сопствене иницијативе (о том) закључак донесен“; а да се пак изведе, одређен је од Одборника он и књижничар Божа У. Милутиновић.

Шта су њих двојица у тој ствари радили, нема никаквих извештаја. Тек се на Главној Скупштини од 14./26. дец. 1888. чује из *извештаја* (тада болеснога) књижничара Јосима Трумића не само право стање Читаоничке Књижнице, него и опширнији приказ те Официрске Књижнице у Градској Општини. Концем године 1888. имала је дакле наша Књижница „430 разноврсних дела, а 1205 књига, од којих су још до близу 200 неvezаних“; по поменути приказ због његове трајне важности преносимо цео овамо:

„При развојачењу Војничке Крајине уступила је бивша Петроварадинска 9. Граничарска Регимента *половину својих научних* („wissenschaftliche Werke“) и *половину белетристичких*

*дела* од постојавше своје Библиотеке Политичкој Општини овдашњој под уветом, да *официри бесплатно читаши могу*; а други је увет, да је Општина обвезана ову Књижницу допуњавати, нових књига набављати, и као аманет чувати.“<sup>1</sup>

„На жалост ове увете није наша Политичка Општина одржала, нити испунила. Од оне лепе Књижнице постао је *Аншиквар*, јер се за пуних 15 година не само ни једна нова књига не набави, него напротив многе — и многе су књиге *разнесене, разграбљене*.“

Предлог књижничара и пена. капетана Јосима Трумића, да новоизабрани Одбор ступи у додир с Општином ради тога уступа, усвојен је. И Одбор је већ из Седнице од 20. дец. 1888. (1. јан. 1889.) поднео молбу на *Градско Заступство* преко Градскога Поглаварства у одређеном смислу. Градско Заступство (по допису упућену на председника Николу Ј. Поповића, а од 31. јан. 1889., број 65.) закључило је у Седници од 23. јан. ш. г. под чл. 5., да књиге и ормани уступа Српској Грађанској Читаоници под уветом: да „прими на себе све обвезе, које је ова Градска Општина у погледу ових књига на себе примила, и да се има споразумешн с овом Општином о давању тих књига на читање *миштровачким грађанима*“.

Тај закључак Градскога Заступства потврдила је *Кр. Земалска Влада*, одео за унутарње послове, наредбом од 15. септембра 1889. бр. 34076. (допис Градскога Поглаварства од 6. окт. т. г. бр. 5701.; начелник Ђира пл. Милекић). Међутим је Одбор израдио *Правила* за друштвену Књижницу према *Правилима „Матице Српске“* и послао Градском Заступству на одобрење, које их је у Седници од 30. септембра и одобрило, те уједно изабрало Спасу А. *Крстоношића* и Стеву М. *Бакмаза*, „да при предаји Библиотеке интервенирају“.

У Одборској Седници од 21. нов. (3. дец.) 1889. јавља председник Никола Ј. Поповић, да „је Градска Општина Читаоници *предала* затражену Књижницу, коју књижничар у ред ставља“; а јер Читаоница „при данашњем приходу не ће моћи овако увећану Књижницу попуњавати“, поднеће се идућој Скупштини предлог, да се од свих чланова „по 10 новчића сваке

<sup>1</sup> Распитивали смо много, куд је пристала она друга половина Официрске Књижнице, јер се о њој не налази ни једна реч забележена; а тек смо од г. Ђоке *Живановића*, редарственога повереника, добили одлучан одговор: да је та половина уступљена новој 70. *Петроварадинској Пуковнији*. У *Петроварадину* се влада и сада налази.

четврти наплаћује". Скупштина је тај „доплатак“ одобрила, али само за годину 1890. Прихватила је и напоменута Књижнична Правила. —

Књиговезац Јосип *Кологнаш* поконио је 4 увезане књиге; послужитељ Читаонице Стеван *Маршиновић* 1 књигу, а Јосим *Трумић* 3 књиге (1888.).

На Главној Скупштини од 30. дец. 1890. (11. јан. 1891.) прочитао је књижничар Јосим *Трумић* „опширан извештај о стању Књижнице, наиме ставља на знање да је Књижница у ред доведена, *регистри* састављени и све књиге *ешкешама* означене, само су многа дела непотпуна, стога би требало нека дела заменити“.

Јосим *Трумић*, ц. и кр. капетан, поконио је „116 комада карата разнога садржаја и 92 комада које карата које *платнова*“, на чему му Главна Скупштина захваљује (20. дец. 1892.).

О стању Књижнице извештена је Главна Скупштина 13./25. дец. 1893. овако: „Има 3516 комада разних књига, — 44 увезане су ове године; 18 добили смо на поклон, а наиме „Краљица Ноћи“ од Марије *Ошлекан* из Београда и 16 од Јосипа *Кологнаша*.“

Наредној Главној Скупштини (18/30. дец. 1894.) поднео је оболели књижничар Јосим *Трумић* овај подробнији извештај:

Књижница се састоји од 3546 *свезака*, од којих има научне садржине 490 свезака; белетристично-забавних и поучних дела 3056. — Од свих књига има од *српских писца* 441 *комрад*, а од страних 3105 *комада*.

Књиговођа *Павличек* (код Браће Черих) поконио је „пет истисака књига од Књ. Црногорске Државне Штампарије“ (21. фебр. п. н. 1895.).

Из просторија код „Зеленога Венца“ *преселила се* Српска Грађ. Читаоница октобра 1895. године у *Српски Дом*. Тадашњи Одбор с председником др. Владимиром *Чобанићем* „радовао се, што је пала у део та срећа њима, јер су веровали,

да ће ваша Читаоница *новом светлошћу у новој згради синути*“. У Седници од 18. децембра исте године јавља пак председник, како су чланови Радивој *Поповић*, Петар *Стејић* и Мита *Стојановић* Књижницу (након пресељења) „скоро уредили и крају свој трудан посао привели“; а нарочито истиче велики труд, па и студије Радивоја *Поповића*, јер ће Читаоница, „као ретко која“, имати сада у *Каталогу* и *сшелажи* поделу на 16 група, а све пик групе по азбучном реду писаца.

Велике неприлике има свака Књижница, ако на пр. књижничари *беже* од Главне Скупштине или *не предаду по Каталогу Књижницу* при својој *измени* новом књижничару (о трећој неприлици казаћемо после више). Оваком предајом (па још кад се више књижничара узастопце *шако* промене) „наступа *замршено* стање таково, да при потраживању књига многи од читалаца *одлучно* изјављују, да *сукњиге повратили*, док из „Потврда“ *нису избрисане*...“. И тако су *многе књиге пропале!*

Петар Бојкић поконио је „Песме“ Јована *Бојкића*, ригорозанта права (26. дец. 1899.).

И председник др. Илија *Бајић* извештава (у Седници од 12/25. маја 1901.), „да је Књижница доста у немарном стању и да су многе књиге *понестале*“; а то потврђује и извештај књижничара Љубомира *Грујића* у наредној Седници: 1734 дела са 2332 свеска (има); „у *оригиналу*“ (било): 1923 дела са 2629 свезака. Према томе *нестало је 189 дела са 297 свезака*.

Милош *Кураић*, ц. кр. капетан у миру, поконио је *према своме попису 20 књига* (30. новембра 1902.) уз попутно писмо, које гласи овако: „После мога покојнога сина *Владимира* остала је лепа Библиотека, али у току 23-годишњег времена пријатељи и познаници на читање узели и *никада нису их повратили*, тако да данас од тих књига само још 20 комада остало; пак да и те не пропадну, слободан сам их нашој Српској Грађанској Читаоници поклонити, те их славном Председништву на расположење стављам.“

Трећа неприлика за Књижнице јесу књижничари, који се сами служе Читаоничким књигама, па их не враћају ни кад одступају с тога почасног звања, нити након одласка из места Читаонице. На велику жалост нашу бавиле су се и Главне Скупштинне с једним таким књижничаром, као и с неуредним враћањем позајмљених књига и од стране других чланова. (Види записник о Главној Скупштини 27. јан. [9. фебр.] 1902. и од 6./19. фебруара 1905.)

Петар Кулић и правник Ранко Воркапић даровали су по 2 књиге (9. априла п. н. 1906.).

На Главној Скупштини од 5./18. фебруара 1906. известио је књижничар Бранко Илић ово: „Књижница је дефинитивно сређена, пописана и нумерисана тако, да је установљено поштиво стање Књижнице. Има свега 3890 књига, а од тога је српских 1470; немачких, француских, енглеских, руских, бугарских и др. 2420 комада. У години 1905. приновљена је Књижница са 30 дела, од којих је 27 поклоњено, а 3 купљена. Осим тога комплетирани су неки књижевни листови (*Дело*, *Босанска Вила*, *Стражилово*), а и увезано је толико књига, колико принос за Књижницу годишње доноси (око 120 круна). Држало се свега 33 листа, и то политичких 14, књижевних 4, привредних и стручних 6, илустрованих и шалвих 6, и друга 3. Од тих је било српских 22, хрватских 2, руских 1 и немачких 8. Претплата на новине износила је К 592/36.“

Поклонили су: Мирослав Спајић 1 књигу, Петар Николић 1, Ранко Воркапић 6 (Гл. Скуп. 22. октобра [4. новембра] 1906.).

Књижничар Ранко Воркапић установио је на овај час поменутој Главној Скупштини, да има у њој 4051 књига. „Свој извештај завршио је говорник, да се, проучивши добро Библиотеку, уверио: прво, да су наши старији више давали на књиге него ми; друго, да већина досадашњих књижничара није вршила савесно своје дужности, — светао изузетак чини покојни Бранко Илић и још неки; треће, да се немилосрдно крњила нестајањем књига, — и најзад, да треба још много и много

новаца, да наша Библиотека буде једна у истину модерна и савремена Библиотека.“

У Главној Скупштини од 24. фебруара 1906. пала је напомена. „да се (из Књижнице) избаци читава једна маса непотребних, без икакве вредности, књига“. Књижничар Глиша Микић изјављује 1. марта п. н. 1908: „Прегледао сам сву Књижницу и нашао, да има у њој пуно дела од вредности.“ Али 20. новембра 1908. већ читамо у извештају тајника Ранка Воркапића ову неугодну белешку о бившем књижничару Глиши Микићу: „Послао ми је кључеве од Књижнице уз изјаву, да му приватни послови не допуштају, да и даље буде књижничар. Каталог није израђен. Број књига не зна.“ Тајник је вољан, да „прими и дужности књижничара до Скупштине“, али је „Библиотеку примно онако од ока, ослањајући се и верујући потпуно у поштење досадашњег књижничара“.

Привремени књижничар Ранко Воркапић поклатио је 6 књига (1./14. фебруара 1909).

У истој фебруарској Главној Скупштини молио је Димитрије Рашић, да „се новооснованој Књижници Српске Основне Школе у Митровици поклате из Књижнице Срп. Грађ. Читаонице све књиге, које су за децу“, — но та је молба „после дуже и свестране дебате огромном већином гласова одбијена“.

Извештај књижничара Димитрија Рашића на Главној Скупштини од 21. фебр. (6. марта) 1910. дао је повода приговорима, „па је напакон примљен већином гласова на знање“.

Председник др. Милан Костић приложио је 5 књига и К 10 у готову новцу (3./16. дец. 1910.).

„Недолични нападај на дугогодишњег члана дра. Александра Рокнића, који је потекао без знања Одбора“, свршио се с изјавом Одборовом, „да је приправан на сваку задовољштину“ (Гл. Скуп. од 13./26. фебр. 1911.). Повод је томе спору дала белешка у „Српсаву“ — „Др. Рокнић и митровачка

Српска Грађанска Читаоница<sup>2</sup>, у којему је главну улогу играо неки „Реверз“ за позајмљене књиге с тобожњим поштом дра. А. Рокнића.<sup>3</sup>

Јован Станишић покљонио је Читаоници 6 комада разних књига (5./18. марта 1911.).

На питање књижничара Љубомира Стајића, да ли је овлаштен давати књиге члановима Српскога Занатлијског Удружења и Српске Трговачке Омладине, — закључио је Одбор: „Да се Управама истих друштава пише, да нам пруже јамство за сваку књигу, коју би хтео њихов члан из Књижнице позајмити, — јер да друкчије немамо гаранције“ (7./20. априла 1911.).<sup>3</sup>

Књижничар Љубомир Стајић изјављује, да је Књижница уређена и да имаде у свему 3815 свезака (мање него 1905.). Српских дела има 911 у 1539 свезака, а немачких дела у 2276 свезака. При уређивању Књижнице помагао је књижничару својски Миливој Вујашиковић, трговац. За „таква патриотски рад и труд“ обојици је захваљено посебним писмом (5./18. јула 1911.). Решено је још, да се Стајићев Списак Књига штампа „и продаје сваком новом члану у име уписнине за 50 филира“. Штета, да то решење није извршено!

Надмерник Стеван Чушковић покљонио је Књижници 33 разне књиге (1./14. септембра 1912.).

Да би се могла одредити шпеша, што ју је претрпела Књижница о пожару Српскога Дома 6. септембра 1914., изво-

<sup>2</sup> Од једне угледне личности, која је пратила овај спор, дознали смо: да је Бранко П. Николић тражио у тим књигама, које су једне од најважнијих у свој Књижници и уредно су враћене по записничком пријаву самога Одбора, подашке за адвоката дра. Александра Рокнића, који су му били потребни при одбрани његових клијената у Веленадајничком Процесу у Загребу (године 1909.).

<sup>3</sup> „Српско Занатлијско Удружење“ одговорило је 13./26. априла 1911. овако: „Наши чланови уопште немају право носити књиге из Читаонице на читање. Али ако би ситуацио могли добијати, не можемо гарантовати, јер држимо да сваки члан има, да му је дужност књигу, кад узме, и повратити; и претпостављамо, да ми таквих чланова немамо, који би посуђене књиге злоупотребили, те према горњој тврдњи остајемо.“

симо извештаје књижничарове на Главним Скупштинама од 10./23. фебруара 1913., 9./22. фебруара 1914. и 29. фебруара 1920.

„На концу ове године (1912.) има Читаоница у својој Књижници 2300 немачких свезака. Српских дела било је 1008 са 1598 свезака. Прираст у минулој години је 78 свезака.“ — Године 1913. „Књижница је умножена са 42 књиге“, и то за цело српске, према чему је било српских 1640 свезака.

У порашној Главној Скупштини (1920.) објављено је ово: „Наша Књижница броји 3635 свезака; од тога броја има српских свезака 1405, руских 1, румунских 1, француских 6, италијанских 11, латинских 16, енглеских 20 и немачких 2230.

„Према предрашном Списку установљено је: да је нестало књига 356, и то српских 229, а немачких 127.“

Ако сами рачунамо, наћи ћемо у разлици неке нетачности; а јамачно зато, јер су се бројеви књига после Главних Скупштина мењали.

Приликом поменутога пожара у Српском Дому Књижница је избачена у црквену порту. Док су књиге на гомили лежале, пролазници су се навраћали и бирали коју књигу ко хоће. Жао нам је, што се поименце не спомињу они „млађи људи“, који су припадали Гимназијској Омладини и књиге су извукли из ормана усред највећег пламеног беса, јер њима припада благодарност, што сва Књижница није претворена у дим и пепео. Трговац Андра Лазић, видећи како се развлаче књиге, дао их је одвести по својим помоћницима кући, где их је сместио у сандуке и сачувао до свршетка Рата у своје дућанском магазину. Заиста похвално и одважно дело, нарочито у оно доба!

Твдашњи председник Читаонице Милосав Ј. Костић осврнуо се на тај пожар овим речима: „Приликом пожара у Дому и оне сеобе на брзу руку пропало је много предмета; нарочито фали велики број српских књига. Од инвентара фали, осим много ситница, малих литографираних слика, још диплома Српскога Народног Позоришта, Рањени Црногорац, лик утемељитеља и оснивача наше Читаонице Косте С. Георгијевића у великом масивном оквиру. Осим тога изгорели су ормани, а нестало је и неколико столица.“

Тајник Паја Петровић вели пак: „Прва ми је брига била (као тајнику), да сакупим Читаонички намештај. Тражећи га, тако рећи, по свој Митровици, скупио сам скоро све, јер сам пронашао где се налазе. А за неке ствари, као на пр. Рањени Црногорац и лик оснивача Косте С. Георгијевића, те још неке ситније ствари, нисам могао дознати у кога су.“

Лик Косте С. Георгијевића зацело чезне за оним местом, које му је намењено. И можда ће се сетити Бога кад гад она личност, која га је у први мах склонила, па онда на грешну душу своју узела, — да га, ма и без оквира, поврати Српској Грађанској Читаоници!

А иначе жалимо за изгубљеним ликом још већма, јер ни од родбине не могосмо добити фотографију врлога покојника, да се бар по њој начини слика, која би најлепше красила ову Споменицу.

Матица Српска из Новог Сада „моли, да јој се из друштвене Књижнице уступе *старе књиге и новине*“. Др. Илија Бајић није за то, „да се *све* старе новине уступе“ њој, већ само *оне*, које Матица нема. Решено је, да се поиште Списак Матичних Књига и Новина, па онда према њему да се поступа (Гл. Скуп. од 9./22. фебр. 1914.).

Наследници покојне гђе. Софије Болановића поклонили су 17 комада „Јавора“ и 4 комада „Женскога Света“ (2. априла 1920.). Примљено је те године на поклон и неколико мањих књижница.

Госпођа Евица Адамовић даровала је „15 књига старих, од Доситија и др.“ (31. маја 1921.).

Паја Петровић поклатио је „две тврдо укоричене књиге“ (5. нов. 1921.).

Др. Илија Бајић поклатио је Читаоници 4 романа; гђа. Јелисавета удова Лале Костића 13 књига „Летописа Матице Српске“; а „Друштво за Просвећивање“ 7 разних књига (19. јуна 1922.).

Адолф Сомер даровао је Читаоници 3 књиге (21. децембра 1922.).

У Главној Скупштини од 25. фебр./9. марта 1924. известио је књижничар Љубомир Стајић између осталог ово: „Књижница је прошле године била предмет нарочите пажње Управнога Одбора. За њено очување и проширење одредила је прошла Главна Скупштина 2000 динара; и тај је новац утрошен да се Књижница снабде новим делима, која појединац тешко набавља.“

Списак Књига вођен је најтачније. Сада смо начинили два једнака Списка, тако да ће у будуће један Списак бити у председника или тајника, а један у књижничара. Тим ће бити омогућен добар надзор над Књижницом; и тачно ће се моћи водити рачун о књигама и у оном случају, ако би књижничар површно радио у Књижници и њој обраћао слабу пажњу. — Ове смо године набавили велики број романа и приповедака; њихов број износи 319 свезака. Ја сам имао при руци један Списак Књига, који је приказивао стање пре 30 година, и могу да кажем: откад постоји наша Књижница, толики број књига ове врсте није имала.“

Живан и Јованка Сировица из Срем. Митровице поклонили су Читаоници 31 књигу, што их је у својој Књижници имао њихов син Славко, банковни чиновник (21. јула 1925.). Тај је поклон преузела Читаоница са захвалношћу и с ускликом: *Слава покојнику!*

#### „Сербска Библиотека“.

Међу пренумерантима или „предуписницима“ на неке старије књиге води се поред других пренумераната из Митровице и „Сербска Библиотека“. Тако је она била на пр. 48. пренумеранат на „Проспу Наравну Историју“ од карловачкога професора Глигорија Лазића (Будим 1836., стр. 199.). Тада је уз *Српску Црквену Општину* постојала и њена Српска Школа.<sup>4</sup>

<sup>4</sup> О овој Школи каже др. Димитрије Кириловић, да је основана 1756. године („Српске основне школе у Војводини у 18. веку“, Срем. Карловци 1929., стр. 5.). А како је срески инспектор Јован Удуцки спремио већ рукопис „Из историје наших школа“, не упуштамо се у то, да ли је у Митровици доиста те године основана Школа била „српска“ или

У Учитељској Књижници садашње Женске Основне Школе, како смо се и сами уверили, нема ни цигле једне од тих старих књига; а у записницима Српске Црквене Општине, који су сачувани почевши од 1826. године, претражили смо све до 1868. године, не ћемо ли наћи какав закључак о тој „Сербској Би-

немачки звања „Illyrische Nationalschule“; али поричемо пишечево тврђење (на стр. 73.), е је „Василије Крстић био професор Српске Гимназије у Руми осамдесетих година 18. века“, јер та кратковекна гимназија не беше ни по чему „српска“ (види наш чланак „Osnivanje ovoga uševnog zavoda“ у „Izveštaju o maloј realnoj gimnaziji u Rumi za školsku godinu 1912/13.“). У чланку доиста стоји, да су тада „месни пароси за парохијске дужности још и учитељске са посебном наградом обављали“ (стр. 10.); а Василије Крстић зацело је само као „месни парох“ — могао бити један такав професор!

Да је Српска Основна Школа постојала 1802. године у Срем, Митровици и имала 80 ученика, тврди се у „Gradi“ А. Цуваја; а ова нам тврђња не може пак да растумачи, како да се у допису од 16. октобра 1817. не спомиње та Школа, кад је 20. октобра те године валао дочекаати Цара Фрању пред Његовим станом, то јест код Дуце пл. Бајина (садашњи Трг Св. Стефана, Салерова кућа). У њему се на тај дочек позива „г. надуцишељ с оба друга учитеља и сва младеж, која иде у Немачке Школе („die deutschen Schulen besuchende Jugend“), па и ученице Девочијске Школе. Младеж треба поучити, да весело кличе „Vivat Kaiser Franz“; способне дечаке спремити, да при поласку Цареву на спавање отпевају „das Volkslied“ („Gott erhalte Franz den Kaiser“), а девојачка учитељица са 12 једнако обучених девојчица да се поставе у предсобљу десно и лево код улаза у собе. Сутрадан, у уторак 21. октобра, треба најутра рано сва младеж у истој реду да се скупи на испратиљу. Допис је потписао пуковник Видеман (Videmann); а испред овога су у Протоколу за „Schul-Verordnungen“ два дописа с потписом пошукковника „Graf v. Brankovich“.

Можда је Српска Основна Школа посебним дописом позвана; али је по нашем мишљењу било потребно, да се у оба дописа истаже, како ће се сва младеж поређати пред Царевим станом, — да не би било не-реда!

И поред Српске Основне Школе у Митровици ишла су српска деца („illyrische Schuljugend“) школске године 1824./25. у Немачке Школе, а доиста зато, што су јој недостајали сви разреди (види на IV. разред у 26. глави) и што је немачки језик био онда службени језик и наставни језик и у вишим заводима (на пр. у вишњовачкој гимназији).

То се види из наредбе од 17. децембра 1824., којом је уређено свешковане Божићних празника „за школску младеж кашољачке вере“ и „грчко-несједињене вере“, о чему је валао обавестити немачке учитеље („die deutschen Lehrer“). Значајно је у наредби ово: „За време католичкога Божића има се тамо, где је учитељ кашољик, такођер илпрској школској младежи рекреација (иначе; реграција) дати, али се она ни на који начин не сме пре него 5. јануара отаустити“ (а 9. јануара треба опет у школу доћи). Потписан је пуковник Чолић (Csollich), који је над-учитељу Антуну Чивичу (Chivich) 28. маја 1827. издао овај налог: „Am 4-ten Juni l. J. nach der 7 Uhr Messe geschieht die Grundsteinlegung und Einsegnung des neu erbauten deutschen Schulgebäudes.“

„Gesammte Schuljugend beider Religionen kommt daher unter Begleitung ihrer Lehrer und Gehülfen in der besten Ordnung in die Kirche, und nach Beendigung der h. Messe eben so paarweise in Procession zum Schulgebäude zu führen.“ Црква је, разуме се, кашољачка; а школска зграда она у Школској Улици.

блиотеци\*, али без успеха. Примања и издавања у новцу сумарно су унашана у записнике; па ако се Црквена Општина било за кога пренумерисала на ондашње књиге, то би се могло дознати само из Рачуна, — кад би их било!

У похвалу тадашњих Митровчана ваља напоменети истаћи, да је „обер-лајтнант и ађутант“ Мојсеј Живановић (после један од спреда наведених основатеља Срп. Грађ. Читаонице) скупио 60 пренумераната на „Повјесаницу Грчког Народа“ од патваристе Константина Боића (Нови Сад 1843.; штета, што су њихова имена изостављена); а и да је Митровчанин Георгије Атанасијевић (криво сложено „Г. Анастасијевић“) поконио до две стошине књига Бечкеречком Читалишту („Српски Дневник“ за год. 1861., бр. 96.).

Држимо, да се ова „Сербска Библиотека“ испрва звала „Библиотека Дмитровачка“, која се налази међу пренумерантима на „Српски Љетопис“ за год. 1830. („частица прва“) и за год. 1831. (опет „частица прва“). Старијих пар годишта не имадосмо у рукама, али је потребно знати, да су у Дмитровици 1826. године били ђакони и учитељи Јаков Моловић и Трифун Ташмировић (III. частица „С. Љетописи“ за исту годину), па да тада не беше међу пренумерантима „Библиотеке Дмитровачке“, макар да се међу њима налазио речени други ђакон и учитељ. У то доба постојала је и „Славено-Сербска Библиотека“ у Земуну, — која је „14-г Јануара 1825. љета славно ошворена“, а на табли је имала „златна исписана слова: Школска Библиотека“ (види чланак „Славено-Сербска Земунска Библиотека“ у „Серб. Љетопису“ за год. 1830. (частица четврта, стр. 55.) од проф. Аврама Живановића. Доиста је прилозима књига од грађана постала и наша „Сербска Библиотека“.

## ГЛАВА 15.

### — Срп. Грађ. Читаоница, аналфabetи и Народна Књижница —

У Одборској Седници од 10. децембра 1906. предложио је председник др. Милан Костић, да се 10.000 народних ма-рака, које је издао Српско Академско Друштво „Зора“ у Бечу, „растуре овде, пошто је чист приход од њих намењен



оснивању Народне Књижнице", јер њу треба да оснује баш Српска Грађанска Читаоница, „пошто је и њој сврха *ширење образованости и писмености*". Предлог је овај примљен једногласно.

После је пак решено, „да се набаве Правила Народних Књижница из Загреба ради упознавања с том установом“ (25. марта 1907.).

То је и извршено, јер „Секција за Народну Књижницу моли, да у окриљу Српске Грађанске Читаонице њу оснује и ради“, — а Одбор решава, „да се молба прими и стави *посебан орман*“.

Окружни протопрезвитер и ставрофор Владимир Милушиновић предложио је на Главној Скупштини од 29. фебруара 1920., „да се у прорачун уврсти једна сума, па макар и најмања, за куповање књига, и да се међу сиромашно грађанство *бесилашно* поделе“. Предлог је усвојен „с тиме, да Одбор у своме делокругу књиге за народ набавља и сиротињи дели“.

Др. Душан Гајић предложио је у Одборској Седници од 14. децембра 1921., да „се изаберу поједине мање збирке књига за народ и да се исте као „Пушчујуће Књижнице“ образују и шаљу у села преко учитеља — повереника — ради читања народу, а затим натраг врате“. Предлог је дакако усвојен с одредбом, „да предлагач са књижничаром такове књиге *изабере*“.

Оба последња предлога нису још остварена, а вероватно ни први, кад се извршење његово у записнику не спомиње.

## ГЛАВА 16.

### — Признање заслужним људима (и женскињу) —

Одборник Живко Оцић покренуо је 1. јануара 1869. мисао, да се покојном генералу Гедону Заставниковићу, бившем народном заступнику на расправном Сабору Српском у Срем. Карловцима 1864./5., па најпосле и заменику Ратнога Министра, за знак штовања и благодарности приреди *помен* или *параштос*. Управа Пуковније дознавши за ту одлуку, захтева

да јој се дан давања „помена“ означи, јер би и она „своје саучешће указаати желела“. Тај је *параштос* доиста и држан (трећа Одборска Седница, тачка 6.); а на позив Ц. Кр. Пуковнијске Управе купљени су и добровољни прилози за подизање *споменика* заслужном покојнику (јамачно за онај споменик у *Госинђу*).

Септембра 1869. давала је представе у Митровици дружина Српскога Народнoг Позоришта. Због ње је начелник др. Јован Субошић с управитељем Антонијем Хаџићем 7. септембра дошао у наш град. Сви чланови Читаонице „скупили су се у 11½ часова пре подне“ у дворници њеној, откуда су отишли у *шан* уваженога госта на *поздрављење*. Том приликом предали су му „*декрет* на почасно чланство“; а навечер је приређен *банкет*, на којему се од присутних чланова *њих 21 уписао за члана Матице Српске*, а сама Читаоница уписала се тек маја 1880.

Јамачно је кукујевачки жупник Живко Оцић јавио председнику Павлу Панаотковићу, да ће *почасни члан* ове Читаонице Владика др. Јосип Јурај Штросмајер 1. јуна 1871. доћи у *Кукујевце*; па јер Читаоница није имала прилику, да овога високог госта и усмено поздрави, а нема изгледа да ће наскоро и Митровицу походити, решио је Одбор 29. маја т. г.: да се *депутација* састави, коју ће др. Јован Бурић предвести Владици. *Извештај депутације* гласи: да је Преузвишени Владика, нашим поздравом пријатно изненађен и лично дирнут, у подужем красном говору на указаној му части захвалио; нашу Читаоницу усрдно поздравио и напоследку нам *на срце мешину*, да се *чврсто држимо наше Читаонице* и да *тај просветни завод својски пригрлимо*, јер су наше Читаонице *огњишта*, где се *дух народни одгаја*.

То су они *свети храмови*, где се с једне стране наша душевна снага развија и усавршава, а с друге стране прикупља и уједињује, и тим начином до такве силе доспева, да се с њоме слободно у тешку, али знамениту борбу против силних душмана наших, који нам животну жилу подривају и коначно нас упропастити желе, упустити можемо, јер се можемо онда тврдо уфати, да *ћемо из те борбе као сјајни победници изићи*.

„Нека Вам, драги моји Митровчани“, рече Владика, „свагда у срцима Вашим на првом месту стоји *пошашење*, то дивно и узвишено својство човека, што га баш најплеменитијим створењем у природи, што га управо рећи *човеком* прави; а поред тога негујте и надаље у Вашим грудима оно *родољубље* и ону *одважност*, што сте их сваком приликом на видик износили, па онда можете бити уверени, да ће Ваш *рад* бити један од најчвршћих бедема, о који ће се на нас наперено смртоносно оружје наших душмана у ништа распрштати!“

На предлог председника дра. Стевана Пајића послан је од Одбора о *педесетогодишњем јубилеју* (10. марта 1880.) Њег. Преузвишености будимском Епископу Арсенију Ситојковићу овај брзојавни поздрав: „Српска Грађанска Читаоница у Митровици кличе Вашој Преузвишености као данашњем јубилару: Живео српски православни Владика Арсеније као први и најзаслужнији муж на српско-народном црквено-просветном пољу, коме уједно нашу најдубљу оданост одајемо.“ — Народни изабраник Арсеније одговорио је такођер брзојавно: „Захваљујем Вама и свима почитајемим члановима Српске Читаонице на честици педесетогодишњице моје.“ Ова се педесетогодишњица тичала *стапања* у монашки чин.

При свечаном преносу костију песника Бранка Радичевића из Беча у Сремске Карловце (на Стражилово), по закључку Одбора од 2/14. јануара 1883. заступали су Српску Грађанску Читаоницу Никола пл. Милекић и др. Владимир Чобанић; а том приликом положен је на нови Бранков гроб „један леп венац“, који је на тракама имао натпис:

„Стена стену диже  
до небеса,  
Твоја слава још  
више небеса.“

У Одборској Седници од 20 јан. (1. фебр.) 1884. примљен је „с усхићењем“ једногласно предлог председника дра. Јована Бурића, да Српска Грађанска Читаоница те године прослави *педесетогодишњицу књижевнога рада дра. Јована Суботића*, „јер су у години 1834. изашле у „Српском Летопису“ три његове песме, које су још онда пуну наду српском народу дале,

да ће тада још млади књижевник својом ванредном умном снагом Српску Књижевност знатно унапредити“. Ту је „наду“ др. Јован Суботић кроз пуних педесет година „потпуно оправдао“; а јер га је због његова заслужног рада Читаоница почетком 1868. године изабрала за *почаснога члана*, закључено је: да се 28. јан. (9. фебр.) 1884. приреди *Свечано Вече*, на које да се и јубилар „нарочитим позивом позове“. Јубилар јамачно није могао доћи, стога је на дан свечаности „брзојавно поздрављен од стране наше Читаонице“.

Председник Јован П. Месаровић јавља у Одборској Седници од 10/22. марта 1885., „да ће се 6./18. априла ш. г. код свих православних Славена прославити *хиљадугодишњица Светих Апостола Кирила и Методија*, стога предлаже да и Читаоница, као просветни српски завод, приреди тога дана достојну светковину“. Предлог је овај једногласно прихваћен; а у наредној је Седници решено, „да се умоли Српска Црквена Певачка Дружина и Српско Народно Позориште, да суделују при тој светковини; па и г. прота Урош Милутиновић да се умоли, да би тај дан zgodну беседу држао у цркви“.

Мало затим обавестио је председник сабрани Одбор (4. априла), да је од г. прота Милутиновића добио телеграм Његове Светости Патријарха Германа Анђелића, који гласи:

„С позивом на отпис Наш Презид. 64. забрањујем на дан 6. априла *ношење литије* и свако празновање *Кирила и Методија* под најстрожијом казни.“

Овај је „телеграм“ покварио прославу. Одустало се од ње; али је недржана протина беседа (*говор*) на рачун Читаонице штампана, на челу с телеграмом, у 1000 комада и уступљена Књижари Ђермекова и Матића, да је распродају „по коштивању“.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> „Говор намењен хиљадугодишњици Славенских Апостола Кирила и Методија 6. априла 1885. од Уроша Милутиновића итд. (Издање Српске Грађанске Читаонице у Митровици. Брзотиском К. Трумића, страна 34).“ То је натпис те брошуре, у којој Одбор шаље „Читаоцима неколико речи унапред“. Ту се каже, да је „пречасни госп. протопрезвитер на светој литургији, у недељу 31. марта т. г.; кратким, но језгровитим речима објавио, да ће се 6. априла т. г. прославити хиљадугодишња успомена *свешће браће солунске*, да ће се у част и славу њихову служити тога дана света служба Божја и држати проповед, и да ће се после службе носити *литија*“. Одбор пак Читаонички издао је нарочити про-

Тек се навршује једна година од прославе педесетогодишњег књижевног рада дра. *Јована Суботића*, а Одбор држи Седницу 28. јануара 1886., да прими из уста председникова заменика Петра *Кулића* „*тужну вест о смрти уваженога књижевника и родољуба дра. Јована Суботића*“. Одбор узима „са дубоким жаљењем до немила знања“ ту тужну вест, одређује Николу пл. *Милекића* и Стеву М. *Бакмаза*, да заступају Српску Грађанску Читаоницу при погребу у Земуну и положе *венац* на гроб, који је на тракама имао натпис: „Српска Грађанска Читаоница своје почасноме члану дру. Јовану Суботићу.“ У записник је ушла и „кондоленциона беседа“ Николе пл. *Милекића* сину покојникову дру. Војиславу Суботићу. А тајник Павле *Баришић* је желео, да се испуни и „последња дужност према своје почасном члану“, на име да се даде *параштос* покојном дру. Јовану Суботићу, али се по тврђењу Одбора није успело *заједнички* га (с Црквеном Општином) приредити, и стога Одбор „*жал*“, да се није могла дати великоме покојнику ова задња пошта“.

Одбор је једнодушно закључио, да се о 70. дану рођења

глас на православно грађанство и позвао га, да учествује на тој црквеној свечаности.

Иа самога „говора“, па и за наше садашње прилике, важна су ова места: „Тако исто држим, да ће доћи време, те ће и *браћа наша Славени*, који припадају *западној цркви*, код писања књига својих *славенских* оканити се тражења *зајма писменнице у Латина*, *већ ће се у поносу свом народном својом власитином славенском писменницом служити, и славенском службом Божјом Бога прослављати*.“

„Ти (о свемогући Боже наш!) тако и благоволи, да на *земљишту Цркве и Књижевности сви ми Славени једно будемо*, колико нас год има у великом племени *славенском*; сви тако стојећи под искључном управом једнороднога сина Твога и под сводовима јединитога духовног града Твога Св. Сиона. Тако благоволи учинити с нама на *земљишту Цркве и Књижевности*; а на *земљишту државно-грађанског живота нашег* опет нас укрепи у *заједници са свима онима, с којима си нас пославио, да живемо, те да и с њима у љубави, миру и слоги, без разликe вере и језика, поживети можемо*“ (стр. 23. и 24.).

Ову брошуру нађосмо у г. старофора и окружнога проте Владимира *Милушиновића*. А како је из Протопресвитератске Архиве у Митровици нестало преписа тога Патријархова Президијала, замолили смо г. проту *Марка Шаулу* у Руми, да нам га у препису пошаље. И добасмо га, на чему ћемо му сви бити захвални. Президијал је од 30. марта 1885., а главно му је оно: „— да су *дани црквом шоржеставујемо Синодом ово-обласним одређени у благоутробном изјаснигелном Рескрипту од 16. Јула 1779. означени*, међу које поменути (Кирило и Методије) *нису уврштени*, и да од тог одређења нити *Ми* (Герман Анђелић), нити који други од *Архијереја* већ и са обзиром на пр. 34. с. с. А. А. као не мање и на оно 9. Антиох. Сабора одступити може.“ —

дра. *Светозара Милешића* пошаље њему честитка преко *Заштаве* и *Браника* (Седница од 18. фебруара 1896.).

У недељу, 31. октобра 1897., „да се прослави *успомена Вукова*“, приређено је *Вуково Вече* с програмом од 6 тачака, од којих је прва тачка предавање дра. *Каменка Суботића* „*О Вуку*“.

О прослави *педесетогодишњег књижевног рада* највећег песника српског *Змај-Јована Јовановића*, која је трајала од 13.-15. јула 1899., послала је Српска Грађанска Читаоница брзојавно свој *поздрав*.

Срп. Грађ. Читаоница је брзојавно *поздрвила* и прославу *штогодишњице од рођења* највећег песника рускога *Александра Сергијевића Пушкина* (Седница од 30. јуна 1899.).

*Ванредна Главна Скупштина*, држана на позив председника дра. *Илије Бајића* 23. јануара 1901. поводом „*успокојења почаснога члана* Српске Грађанске Читаонице дра. *Светозара Милешића*, народнога првака и узор-великана“, — „*изјављује* своју дубоку жалост за губитком народнога првака, придружује се тузи целог српског народа и овлашћује свога председника, да изјави саучешће Читаонице јединцу сину великога покојника, дру. *Славку Милешићу*, као представнику породице“.

Скупштина дава израза својој жалости устајањем и ускликом:

*Слава великом покојнику! Вечна му успомена!*

Иначе је Срп. Грађ. Читаоница „*корпоративно* суделовала на *параштосу* неумрлога дра. *Светозара Милешића*“.

И опет др. *Илија Бајић* споразумно с Одбором сазива *Ванредну Главну Скупштину* на 2./15. јуна 1904., и то „поводом *смрти* великога нам генија српског и једнога од првих *почасних чланова* Српске Грађанске Читаонице митровачке, дра. *Јована Јовановића Змаја*“, — *вашто* „Скупштина *изјављује* своју дубоку жалост за губитком тога народног првака, придружује се тузи целог српског народа и овлашћује свога председника, да изјави саучешће Читаонице покојникову *брату* *Корнелу Јовановићу*“. Из своје средине изашиле књижничара

Јована Удицкога, да при погребу заступа ову Читаоницу; и напоследку председник позива Скупштину, да на видљив начин даде израза својој жалости за губитком великога нам покојника и почаснога члана свога. Скупштина се одазива овом позиву устајањем и ускликом:

*Слава му!*

И тако одаде она последњу почаст своје узоритом генију, *Чика Змај-Јови!*

Изасланици Срп. Грађ. Читаонице „поздравили су свога тридесетогодишњег члана, градоначелника Ђиру пл. Милекића, и честитали му двадесетпетогодишњицу начелниковања“ (24. фебр. [9. марта] 1905.).

„Сремчево Вече“. — Једногласно је закључено 25. новембра 1906., да се што пре приреди „Сремчево Вече“. И приређено је Село 29. децембра, а као што му и предње име каже, „посвећено је великоме књижевнику српском, покојноме *Штевану Сремцу*“. Да би се видело, каква су Села уопште била, износимо програм „Сремчеве Вечери“: 1.) *Поздрав председника*. — 2.) *Живош и рад Стевана Сремца*, предаје Константин *Шевин*. — 3.) *Хеј Трубачу*, пева Срп. Цркв. Певачка Дружина. — 4.) *Аца Грозница*, приповетка од Стевана Сремца, чита Јован *Мединац*. — 5.) Српска Црквена Певачка Дружина пева једну од руковети Мокрањчевих. Избор остављен Петру Крањчевићу. — 6.) *О значају Народних Књижница*, говори Милорад *Костић*.

Друштвено Село „у почаст српскога женскиња“ приређено је 23. фебруара 1907. Решено је да се предаје: о *Милици Стојадновићевој Срипкињи*, о *Савки Субошићки*, о раду *Кола Сраских Сестара* и о *Женскоме Пишању*. Осим тога да се умоли Срп. Цркв. Певачка Дружина, да суделује са две до три песме; најпосле, да се као гости позову *Српска Женска Добротворна Задруга* и *Hrvatska Čitaonica*.

Други дан *Ускрса* 1907. требало је бити Село „у спомен *Паји Марковићу Адамову*“; а јер проф. Милан *Будисављевић*, који је замољен да одржи предавање о њему, „због посла

није могао о *Ускрсу* доћи“, одржано је ово Село 27. новембра. У записнику нема програма нити каква другога записа о том Селу.

## ГЛАВА 17.

### — Учествовање у различним догађајима —

*Коста Трумић*, одветник, и *Светозар Ивковић*, трговац, изабрани су „за заступнике“ Срп. Грађ. Читаонице при освештавању заставе *Српскога Црквено-Певачког Друштва* у *Вршцу*, које је извршено 9. јуна 1869. и с којег је први заступник донео споменицу с натписом „*Не дајмо се*“, која је уручена благајнику на чување.

На *митингу*, што је у недељу, 14. марта 1871., одржан у Новоме Саду са сврхом, да се пусти из *Вацке Тамнице* др. *Светозар Милетић*, који је одсуђен „зато, што је јавно у новинама означио као *непоштenu* радњу барона *Левина Рауха*, бана у *Троједници*“, учествовала је и Срп. Грађ. Читаоница преко изасланика Црквене Општине. Тај братски састанак поздравила је она и посебним брзојавом, у коме је било и ово:

*Сложно, браћо, и одважно! Помоћ Божја изостати не ће, а слога ће успеха донети!*

*Слобода Милетићева, слобода наша!*

*Живео народ српски, слобода и слога!*

*Живео Милетић!*<sup>1</sup>

На Преображење 1873. приређена је Забава с Игранком у славу дана рођења Цара и Краља *Фране Јосипа I.*, а и што се ова 9. *Пешоварадинска Крајишка Пуковнија*, које су многи часници чланови овога друштва, највишим Указом укида, — ради заједничкога брашинског веселја. Тада је већ била

<sup>1</sup> Др. *Светозар Милетић* одсуђен је по други пут лицем на *Богојављење* (6. јануара) 1878. године на *пеш година тамнице*. Писац ове „Споменице“ понудио се, да за *Светосавску Беседу* напише РЕД ИГАРА; па га је и написао тако, да је по *лику Милетићеву* на омоту цигаретнога папира *нацртао његов лик у пешљи или кругу првога и великог слова Р*, а око *ножице (ступчића) његове округлу клину, али празну!* И Ред Игара је у *дворници (сали) „Зеленога Венца“* извешен, али је за њ дознала полиција пред почетак Беседе и — *запленила га*. Тако беше онда. А још је добро, што *калиграф* није зван на одговорност.

укинута Војничка Крајина (Законом од 8. јуна по нов. календару 1871.).

У Одборској је Седници од 29. маја 1879. забележено, да је председник др. Јован *Ђурић* „у договору с појединим члановима Одбора удесио Забаву с Игранком на 1. дан *Духова* „у почаст Његовој Преузвишености барону *Франи Филиповићу*, заповедајућем генералу Хрв.-Слав. Војничке Крајине“. Забава је „многобројно посећена била“. Његова Преузвишеност је „врло задовољна била и том приликом своју највећу захвалност митровачком грађанству на указаној њој почести изјавила“. — У почаст Његовој Преузвишености приређена је Забава и 26. маја 1880., по описа о њој нема у записнику.

Српска Грађанска Читаоница поздравља на Лазареву суботу 1886. *Дим. Ружића* и супругу му *Драгињу* поводом прославе двадесетпетгодишњице њихова глумовања овим брајавом:

„Четвртстолетном глумовању омиљених народних уметника *Ружића* и супруге му кличе: Слава слављеницима! Живели на понос и дику српске Талије! — Срп. Грађ. Читаоница.“

Великога жупана *Ервина* пл. *Чеха*, кад је из Вуковара дошао у Митровицу, а то је било 30. окт. по нов. кал. 1886., поздравила је од стране Срп. Грађ. Читаонице *депутација*, у којој су били председник *Јован П. Месаровић*, *Петар Кулић* и тајник *Павле Баршић*.

Од стране Срп. Грађ. Читаонице отпремљен је поздрав чешкој „*Једношћ*“ у Бечу приликом прославе *осамстогодишњице чешкога Краља Св. Већеслава* (24. нов. 1886.).

Одбор једногласно пристаде на то, да Срп. Грађ. Читаоница са своје стране *добродошлицом* поздрави Преузв. Госп. бана грофа *Куен-Хедерварнја*, који ће „за који дан приспети у нашу средину“ (28. маја 1887.).

У истој Седници примљен је једногласно и предлог, „да Срп. Грађ. Читаоница свога *почасног члана* Преузв. Господина Бискупа *Јосипа Јурја Штросмајера* приликом његова боравка у Митровици поздрави“.

„Приликом светковине *стогодишњице од рођења Вука Стефановића Караџића*, као и открића *саоменика Тодору Павловићу*, у име Срп. Грађ. Читаонице послан је поздрав и честитка“ (Седница од 13./25. септ. 1888.).

„Приликом *освећења наше свете цркве*, кад је Његова Светост, *Патријарх Српски*, у нашој средини боравио, Одбор Читаонички сматрао је за *чин учинивости*, да га у име овога друштва поздрави, у толико пре, што је један део свечаности обављен у нашим друштвеним просторијама, те је том приликом и наша Читаоница високом посетом Патријарховом одликована била“ (освећење је било 6. октобра 1891., а Патријарх беше *Георгије Бранковић*).

„Сомборској Читаоници“ послан је на дан прославе њене двадесетпетогодишњице „брајаван поздрав“ (9. јуна 1895. закључено.)

Да би Српска Грађанска Читаоница узмогла показивати своју *радост* или своје *саучешће о смрти* којег члана видљивим знаком, закључио је Одбор на предлог *благајника* *Милисав Ј. Косића*, „да се набаве две заставе: *српска* (црвено-плаво-бела) и *црна*, прва да се на згради Читаоничкој извесити при свим свечаним згодама, а друга кад који Читаонички члан умре“ (19. октобра 1902.). Црна застава ова или није начињена или је пропала, јер члан *Јован Удицки* тражи 10./23. фебруара 1913., да се поново наручи „црна застава“.

О доласку бана грофа др. *Теодора Пејачевића* 11./24. окт. 1905. у Митровицу решено је, да се изашаље *депутација* и да председник др. *Илија Бајић* и потпредседник *Милисав Ј. Косић* присуствују *банкету*; а на друштвеном стану да се истакне *српска застава*. Уједно је изражена жеља Градском Поглаварству, „да Читаоница као најстарија од свих месних корпорација буде *прва* предведена бану“ (9./22. октобра 1905.).

На позив *Српске Књижевне Задруге* на суделовање о *стогодишњици смрти Доситија Обрадовића*, одговорила је Српска Грађанска Читаоница, „да ће радо свој део допринети, но да се узда потпуно у Одбор, што се тиче начина“ (18. III. 1910.). Из тога *позива* гласи почетак овако:

„Марта 28. године 1911. навршиће се сто година, од како је овде, у Београду, преминуо велики просветитељ народа српскога, Доситије Обрадовић.

Дан тај треба у наше време да буде празник свеколикога народа нашега, удруженог и сложног у захвалности неумрлом учитељу свом, — неподељеног ни по покрајинама, ни по вероисповестима. Тако је на наш народ први у роду нашем гледао Доситије; он га је увек обухватао целокупна, једнаком љубављу својом, остављајући на страну све међе и све ситне разлике у њему. Дан тај не би никако могао бити искључиви празник само просвећенијих синова нашега народа, већ празник свих, којима је књига српска мила и колико толико позната, оних мање просвећених и неучених још и понајпре, јер је племенити просветитељ такође први у роду нашем који се нарочито старао баш о њихову просвећивању, и поглавито ради њих тражио народни језик у књизи и општенородну просвету.“

И Срп. Грађ. Читаоница је прославила ту *стогодишњицу смрти Доситије*. Тајник Живко Дракулић „делегирани је ради установљења програма у Концерту, а Васо Поповић за говорника у име Читаонице“ (7./20. априла 1911.). Па како је и *учитељски збор* Српске Основне Школе одредио, да ту *стогодишњицу* прослави 17./30. априла 1911., не разазнаје се из записника да ли су заједнички одали пошту томе *српском Анахарису*,<sup>2</sup> јер је Читаоницу позвао учитељски збор на то до-

<sup>2</sup> „Анахарис, родом Татари и царски син, отице у Грчку, даде се на науку и постане Филозоф. По том поврати се у Отечество своје, с благим намерењем, да своје Отечество просвети“ („Мелмац“ Доситија Обрадовића, Земун 1850., стр. 53.). Тако се и Доситије спремао и с истом намером, па је због тога и прозван „српски Анахарис“. Зацело га је

писом од 26. марта (8. априла) 1911. — А чини се да јесу, јер председник др. Милан Косачић јавља Главној Скупштини 5/18. фебр. 1912., да је при тој прослави Читаоница „међу осталим овдашњим просветним установама једно од најважнијих места заузимала“.

Напоменуто је напред, да је Српска Грађ. Читаоница прославила дан рођења Владара *Фрање Јосипа I*; а то је бивало више пута. Она је „на изјављену жељу са свију страна“ 2. дец. 1873., као „на дан двадесетпетогодишње светковине ступања на престо Њег. Величанства Цара и Краља“ приредила *Игранку*; прославила је двадесетпетогодишњицу *венчања* и *педесетогодишњицу рођења* Њег. Величанства (6./18. авг. 1880.); *честитала* је брзојавно заруке (прстеновање) Престолонаследнику *Рудолфу*; учествовала је и на свечаности о *свадби* Њихових Височанства *Рудолфа* и *Стефаније*; *наручила* је за Читаоницу и *слике* њихове, а имала је у њој отпре *слику Краља* и *Краљице*. Све ово наводимо зато, да се што боље истакне, како је *Српска Грађанска Читаоница* показивала своју *лојалност* према Владару и једној Династији, која јој је још била туђа и по крви и по језику и по срцу и по тежњама.

А о *пољшничкој зрелости* Митровчана бурне 1848. године најбоље сведочи *Молба „Заступства Општине“*, т. ј. тридесеторице грађана (од којих су 26 Срби, а 4 Немци), коју су „као најпонижнији и верни поданици“ упутили *Његову Величанству*, датирана је 26. марта (7. априла) исте године, а састављена на српском и немачком језику, јер њена *I. тачка* гласи:

„Да би се *Војена Граница* с краљевинама Хорватском, Славонијом и Далмацијом *сјединиши* дозволила, под тим условијем, да ми себи *право задржавамо, наша захшевања на обштем Сабору ставиши.*“

(Међу *поштинцима* ове значајне Молбе има их десеторица, који су и међу „основатељима“ Српске Грађанске Читаонице, а то су: Теопрви тако назвао Лукијан Мушички у песми од 24. августа 1811; али се већ у *шестој* години после његове смрти назива тако и у немачкој књизи „*Statistik der Militärgränze des öster. Kaiserthums*“ (К. Б. Хицигер, први део, Беч 1817., стр. 230.), — јер ту се истаје и *један Обрадовић*, „*der Anacharsis der Serben*“.

доровић Јован, *Георгијевић Стефан*, *Димитријевић Петар*, *Крстоношић Аца*, *Јоановић Константи*, *Martin I. I.*, *Атанасијевић Јован*, *Месаровић Павле*, *Николић Васа* и *Барако Никола*.<sup>3</sup>

При свечаном дочеку *Његова Краљ. Височанства Регента Александра у Малој Мишровици* заступали су Читаоницу председник *Милисав Ј. Косић* и потпредседник *Сава Милушиновић* (2. јула 1919.).

*Смрт* *Његова Величанства Краља Пешра I.*, 16. августа 1921., нашега узвишеног Владара, искрено је ожалила и Српска Грађанска Читаоница с осталим српским друштвима и Градским Заступством, с којим је начелник и дотадашњи председник њезин *Милисав Ј. Косић* одржао *Жалбену Седницу* за неумрлим *Великим Покојником*, напоменувши на њој између осталих врлина и крепости *Његових* и ове: да „*је Он био већи мученик од Цара Лазара, силнији од Цара Душана, а победама раван Стевану Немањи*“.

На тужној погребној свечаности 22. августа учествовао је и велики број Читаоничких чланова с изасланицима.

*Слава* *Његову Величанству Краљу Пешру I.* сада и за све векове! **Слава Му!**

О венчању *Његова Величанства Краља Александра I.* с *Њеним Височанством Кнегињом Маријом*

<sup>3</sup> Напротив је 22. октобра 1849. *Црквена Општина* закључила ово: „*Разумевши Општемство то на новина, то на приватних дописа, да се нека неспоразуменија код Височајшега Правитељства порађају, итд., закључено јесат:*

*Његовом Величанству* колениприклону молбу у смислу том поднети, да се закљученија првомајске Народне Скупштине обдрже, услед којих Народу нашем да се дарује: 1-во *Војвода и Војводина*; 2-о да *Војвода прави Србин* и на Српског нашег Народа изабран буде; 3-е да *Војводина буде Српска Облас* и да *Њихово Величество Велики Војвода* буде; 4-о да *Војводина* као *Крунска Облас* има своје *Правитељство* и *Законоавторство*; 5-о да се закљученија и прошле јесенске Скупштине обдрже; и 6-о да Народ наш код *Њихових Величества* и *Височајшег Правитељства* заступа *Војвода, Патријарх* и народње *Правитељство*, или од Народа изабрани повереници.“

8. јуна 1922. дала је Српска Грађанска Читаоница *свадбени дар* (види у глави 23.).

Приликом доласка Господина Председника Министарскога Савета *Николе П. Пашића* у Митровицу 4. марта 1923., закључио је Одбор „да учествује у свечаном дочеку Госп. Николе Пашића само као *Министра Председника*“.

У *Свечаној Седници Одбора* од 6. септембра 1923. председник *Сава Милушиновић* „поздравља чланове другарском добродошлицом и извештава, да их је позвао на њу, да им саопшти радосну вест о рођењу *Његова Краљевског Височанства Наследника Престола Династије Карађорђевића* и велике и моћне наше *Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, — па уједно предлаже, да се поводом овога радоснога и значајног догађаја у Превишњем Владалачком Дому, у име *Српске Грађанске Читаонице* поднесе усрдна *честишка* сретним *Родитељима* на овом великом и благословеном Божјем дару, *Њиховим Краљевским Величанствима* нашем милном *Краљу Александру I.* и узвишеној нашој *Краљици Марији*.“

Настављајући свој говор, напоменуо је председник, „да ћемо се молити Богу за здравље, срећу и дуг живот *Великих Краљевских Родитеља* и *њихова Првенца Престононаследника* с топлом жељом: да *Га Његови Краљевски Родитељи* укуше у *вршене Краљевских Дужности* онако, како су то *вршили Његови славни Дедови: Вожд Кара-Ђорђе, Књаз Александар* и *Краљ Петар I. Велики, Ослободилац наш*“.

Одбор је с одушевљењем саслушао цео говор свога председника и *поднео је брвојавно ову честишку:*

Његову Величанству  
Краљу Александру I.,

Београд.

Управа Српске Грађанске Читаонице у Сремској Митровици, као најстарије српске културне установе у месту, са Свечане Седнице сазване поводом радоснога догађаја у Превишњем Вла-

далачком Дому, придружује се изразима радости целогa нашег народа и моли Свевишњегa: *да чува и шшизи Његово Височанство Прешлонаследника!*

*Да живи Ваше Величанство!*

*Да живи Њено Величанство Краљица!*

*Да живи Његово Височанство Прешлонаследник!*

## ГЛАВА 18.

### — Јавна предавања, Села и Концерти —

Др. Љубомир *Ненадовић* предложио је у Главној Скупштини (7. јануара 1868.), да се у будуће сваких 14 дана држе *Јавни Зборови*, „на којима ће се *јавни говори државни* или каква поучна и забавна *предавања* или *саставци* из које српске књиге или кога повремено излазећег листа *читаши*; а да на те Зборове има приступа и сваки онај, који *није члан*, а рад је да се душевном храном *заложити*. Одбор је добио налог, да примљени предлог „вишој власти ради одобрења поднесе“; и она га је потврдила, али је сад требало тражити „довољне силе“, да се и изводи. Набрзо се установило, да је оскудица у особама, које би „за катедру такву стално привезане бити могле“, па је решено: „да се Дилетантско једно Позоришно Друштво оснује, које би сваких 14 дана, *намеђу* означених за јавна предавања, *наизменце* представе чинити могло“.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> У записнику од 27. јануара 1867. стоји, да је Одбор решио: „*Бал* у најскоријем времену *приредити* и све чланове писмено на исти позвати, да улазак *бесалашан* буде“. О дану држања и програму тога „Бала“ не каже записник баш ништа, али у „*Пријатељу Српске Мladeжи* (Додатку Школског Листа)“ налазимо повелику песму „*Митровица* на развалинах града Срема, прозваног *Српинума*“, с напоменом од „Сачинио теља“: „Спев историчан, декламован у *Беседи митровачкој* 18. фебруара 1867.“ (II. година, стр. 67.).

Почетак и свршетак песме гласи:

*Митровица свег Срема столица*  
*Негда била, па ће опет бити.*

Испред свршетка казује пак песник, каква је то „столица“:

*Митровица сад је свагда расла*  
*И душама, а и тековцином,*  
*И у пештој пошта десетини*

Једва је дошло до *првога* предавања, које је др. Јован *Ђурић* држао на *Иванданском Селу* 1871. године „*Из науке о народној привреди*“. Добро је он на седници разлагао, „да се та предавања не држе као какве школе, већ *да се увиђу у забавну одећу*, т. ј. да се тако удесе, како би што шира публика могла на њима учествовати. А то би могло само онда бити, ако би поред предавања, што треба да је свагда *језгро*, и певања, свирке, декламовања и друштвених игара било. Тим би смо начином привукли и лепо пол женски у одаје наше *Читаонице*; и тако би се доиста широка публика могла душевном храном питати, што би без сумње од велике користи по све нас било“. Такав је доиста и био програм поменутога Села.

Таково Село приређено је и на Илији дан, на коме је поред *наставка* Ђурићева предавања *медицинар* *Игњат Михајловић* „*читао један шaljиви саставак*“. А одржана су Села и 28. новембра и 19. децембра. На овоме је потоњем учитељ *Влада Марковић* предавао „*О васпитању деце*“. Главна Скупштина од 2. јануара 1872. установљује, да се позиву *Читаонице* за држање предавања није више нико одазвао.

Године 1875. основано је *Училишњеско Друштво* за *Петроварадинско Округје* у Митровици; и Одбор његов моли да му се препусти дворница (сала) за *јавна предавања*, „која се почињу 16./28. новембра и која ће се сваке идуће недеље обдржавати“, али и да „*пештовано грађанство* за ту сврху о свом трошку *анимира*“. Одбор је пристао на све захтеве, али с тим додатком, да се „*Томбола*“, коју је суботом давала гостионичарка *Ана Ковач* и *Син*, споји с овим недељним предавањима. *Прва* предавања (одржана „на установљене дане“) била су ова: *Пролог*, од проф. *Симе Франгеша*; а предавање „*О враку* (ваздуху)“, од директора *Рејлке* *Франје Шилихала*; „*О српској народној песни*“, од *Славољуба Личичаржа*; „*О поштиности*

*Прошастога осамнајстог века*  
*Та столица жувањје Сремске.*  
*Поста тако свег Срема столицом,*  
*И Пашачић први жуван беше,*  
*Што ј' уприкљ'о свим пределом Сремским.*

Питање је, да ли ће се песничко пророштво кад испунити, наиме да *Митровица опет буде „свег Срема столица“*? Потезе се оно, али — некако не пали, ма да је и бивши градски начелник *Милан Ј. Косић* год. 1921. поднео Представку Господину Председнику Министарског Савета *Николи П. Пашићу*, која је врло добро обрађована и којом га моли, да изволи порадити „да историјски град Митровица у овој нашој уједињеној Отаџбини добије заслужено место као *центар Сремске Области*“.



и значењу имена женских", од Николе Фрковића; „О васпитању уопште", од Владе Марковића (који је после предавања и „О мушким манана", наиме 30. нов. 1882., а које се предавање „публици врло допало").

Да би „гласовити путник по Африци др. Емил Холуб" могао у Митровици одржати 2. фебруара по нов. кал. 1889. јавно предавање, одредио је Одбор 20. дец. 1888. (1. јан. 1889.), да му дворницу „за једно или више вечери бесплашно препусти, и да све трошкове око огласа и припреме тога предавања сам сноси, а њему цео приход уручи". А учинио је зацело тако, јер је др. Холуб унапред изјавио, „да ће се сав приход његових предавања употребити за препарирање животиња, које је он из Африке донео и које ће на годину јавно у Бечу изложити заједно с иним стварима афричке индустрије, — а које ће он све предмете после изложбе Музејима, Школама и другим просветним заводима оних вароши, у којима предавања држао буде, поклониши".

Лекар др. Јован Данић из Београда, пролазећи за Загреб, жели се свратити у Митровицу, да одржи јавно предавање „О уживању у живошу без алкохола". Све културне установе српске, сазване од Читаоничкога Одбора 5./18. јануара 1912., решавале су о тој понуди, — и онда је разумљиво, што је предавање дра. Јована Данића „о том тако важном социјалном и савременом питању управо сјајно испало".

Дана 13./26. децембра 1913., на позив Срп. Грађ. Читаонице, одржао је своје предавање др. Ђурица Ђорђевић „О својим опажањима из Балканскога Рата". Од прихода тога предавања (К 162) установљен је један „Фонд за држање бесплаћних популарних јавних предавања". Читаоница ће свакој месној српској просветној установи у поменуто сврху пружити помоћ из тога Фонда.

„Hrvatska Narodna Straža" и Српска Грађанска Читаоница изаслале су по четири члана, да се договоре, „како би се споразумели са Централним Одбором за приређивање пучких свеучилишних предавања у Загребу", да се и у Митровици „уобичаје редовна таква предавања" (9./22. марта 1914.).

Читаоница је изабрала дра. Милана Костића, Константина Николића, Јована Удицкога и Богдана Лалошевића.

Једно таково предавање одржао је др. Михаило Јоановић; а мали дефицит је напола плаћен. Своју половину платила је Читаоница из поменутога Фонда.

„Да даде одушевљења своје срцу", учи Видов-дана 1919. приредила је Срп. Грађ. Читаоница Косовску Академију, на којој су говорили: председник Милосав Ј. Костић у име њено срдечно поздравља Поштовани Збор и дели с њиме „радост, што наша зановљена Читасница наставља своје деловање овим актом пијетета Косовским мученицима"; онда Милош Ђурић „О значењу старог Видов-дана", а Лазар Рашовић „О значењу новог Видов-дана". Абитуријенат Милош Бајић декламовао је „једну прикладну патриотску песму". Академија је врло добро успела и морално и материјално.

„Приређивање Селз, предавања и Беседа било је одувек помоћно средство Читаоници у њзину културном раду. Овом је Академијом Читаоница обележила пут, којим мисли да се креће у будућности. Нажалост ми сад немамо, као некад, свуга погодног локала, па се замишљена серија поучних и забавних предавања ове године (1919.) није могла одржати."

Срп. Грађ. Читаоница побринула се, да Браца Јовановић, уметник на виолини, узмогне одржати Концертно Вече, које је преко свакга очекивања морално и материјално сјајно успело" (Гл. Скуп. од 29. фебр. 1920.).

Руски књижевник Григорије С. Петров одржао је на позив Срп. Грађ. Читаонице два предавања „за чланове и ширу публику" (године 1921.).

„Матица Српска спушта дурбин, и волела би постати Покрајинска Академија, војвођанска, па у Војводини постати и централа за просвећивање одраслих, за Читаонице и Књижице." Овако се започиње писмо, што га је секретар Матице Српске проф. Васа Стајић упутио потаредседнику Читаонице Ранку Воркапићу, а с предлогом, да је вољан одржати предавање „О народном просвећивању", које је и одржао 11. децембра 1921. Одржао је и друго предавање.

Једно Село приређено је 1. априла 1922. за породице чланова Читаонице; а иначе се спомињу она и другде, јер су у свези с предметима, којима је тамо право место.

## ГЛАВА 19.

### — Добровољно Позоришно Друштво Српске Грађанске Читаонице —

У свези с јавним предавањима покренута је мисао, да се оснује *Дилетантско Позоришно Друштво*. У Одборској Седници од 30. дец. 1869. налази се белешка, да Управни Одбор Читаонице свој „дојакошњи надзор и ушницој код Добровољнога Дилет. Позор. Друштва — повлачи и поништава, и исто као организовано морално тело проглашује“. Равнатељ тога Друштва беше Коста Трумић.

О деловању овога „организованог моралног тела“ нема даље података. Јамачо се то „тело“ због неке распре између „равнатеља“ и осталих одборника (глава 24.) расплинуло, јер је председник Никола Ј. Поповић у Одборској Седници од 25. јан. (6. фебр.) 1888. предложио: „Да се оснује Добровољно Позоришно Друштво, у којему би суделовало више чланова и чланица Српске Црквене Певачке Дружине, а осим њих би се пријавило још више млађаних сила; исто друштво имало би носити наслов „Добровољно Позоришно Друштво Српске Грађанске Читаонице у Митровици“. Чист приход те дружине могао би се деломнице употребити за добротворне сврхе.“

Одбор је предао у руке сву бригу око оснивања тога друштва председнику Николи Ј. Поповићу; и он је сјајно извео свој предлог. По његову опширном извештају од 14./26. дец. 1888. види се, да је ДПДСГЧ. дало пет представа са девет позоришних комада (*Нису се добро разумели; Пола вина, пола воде; Сајини шешир; Њања; Цилиндар; Честитам; Бачки послови; Љубавно писмо и Школски надзорник*). У корист Читаоничке благајнице отпала су 83 фор. 95 новч.; иначе „би приход далеко већи био, да се није морало тако рећи све изнова набавити, јер осим саме грађе за позоришну бину — коју је госп. Павле Панаџовић имао доброту драговољно уступити, на чему нека му је овде речена свесрдна хвала —

нити је било завесе, нити икакве друге декорације, а ни иначе других, многих крупнијих и ситнијих ствари, које су нужне за једну, макар и малу позорницу, као што је ова наша.“

„Но данас, кад би се, и ако би се ДПДСГЧ. хтело обновити, не би више много утрошити требало, јер су сви набављени предмети остали и у добром су стању, и тек по неке ствари морале би се набавити.“

У 22. је глави наведено, да је ДПДСГЧ. својим представама Читаоници „лепу корисницу допринело“; ма је оно са Српском Црквеном Певачком Дружином дне 14./26. новембра 1893. приредило и „Вечерњу Забаву с певањем и играњем“, од које је било прихода 98 фор. 50 новч., „али се има отплатити и позорница“.

Наше Дилетантско Позоришно Друштво омогућило је, да „и красних књига за нашу Књижницу набавити могосмо, којима душу наслађавамо, а млада срца младежи оплемењивамо“.

## ГЛАВА 20.

### — Читаоница оснива Касину —

На Главној Скупштини од 5./18. фебруара 1906. донесена је одлука, да се уз Читаоницу оснује и Касина. Тада је био председник др. Илија Бајић. Одборник Гаја Ковачевић, на позив председников, „приказује Скупштини топлом и бираном дикцијом потребу, да се крај Српске Грађанске Читаонице оснује Касина, како би чланови осим читања новина и забаве ради се скупљали у својим просторијама; те би се тако унапредак кренуо и процветао наш жали Боже успавани и поремећени живот“. — Члан Сава Адамовић „поучним али занимљивим говором тумачи постанак Касине, њезин значај по социјални живот, и истиче потребу да се таква међу митровачким Србима оснује“. — Њему се придружује учитељ Јован Вучанов, „те с искреним одушевљењем ставља на срце остварење Касине као средишта Србинова збора и договора, и огњишта слоге и напретка у друштвености“.

Тада се Читаоница налазила у Српском Дому. Скупштина је једногласно решила да хоће Касину. Усвојила је по-

једине тачке Ковачевићева предлога с неким изменама; а на Ванредној Главној Скупштини од 22. окт. (4. нов.) 1906. извешћује тајник Ранко *Воркашић*, да је Управа „*најмодерније и најелегантније уредила Касину*“; али истиче да су Касину „у првome реду посећивали чланови Управе, онда ђаци. А преко осамдесет је чланова, који нису никада ни завирили у Касину“. Тражено је од „неких чланова у више махова“, да се ђацима *забрани* посећивање Читаонице и Касине; но Управа „није могла удовољити тим захтевима“, јер је држала да ђацима „треба дати прилике да читају листове и часописе“. Скупштина од 1. марта по нов. кал. 1908. на изјаву председниковоу: „Биће боља послуга и боље пиће у Касини, ако ми будемо што боље Касину посећивали“, након „живе дебате, у којој су суделовали многи чланови“, решава: да се упуту апел на чланове, да што обилније посећују Касину. На Скупштини од 1./14. фебруара 1909. опет се јавља тужба: „Посећивање Касине није било скоро никакво.“ То се понавља и 1910.

Ово вештачко оживљавање с великом радошћу дочекане Касине није дејствовало. Билијар је продан; па и 4 велика огледала морала су да траже други локал, да би се имао ко огледати у њима. И тако се Касина полако и нечујно губила, баш као после ње и „свакодневна награда од 500 динара“ једних новина, јер се даље не спомиње ни једном речи.

## ГЛАВА 21.

### — Српски Просветни Дом —

У Одборској Седници од 27. маја (9. јуна) 1911. претресано је питање: да ли би Српска Грађ. Читаоница у заједници ушла у куповину *хошка* Гамиршекова за *Српски Просветни Дом*, који долази на 25. т. м. на продају; и решено је, „да се тај *плац* купи и да Читаоница уз кауцију лицитира на самој дражби по пуномоћнику, тајнику свом Живку *Дракулићу*“.

Из позива на 6 српских установа од 14./27. јула 1911. разабира се, да је „на дражби *хошак* Гамиршеков, преко пута српске цркве“, купљен заиста за К 20 200, и тако да је „један део речи Читаоница привела у дело“. Позиву је сврха била, да се у Одборским Седницама реши, „са колико би *капитала* свака установа могла и хтела учествовати за први почетак, па

да се може за купљени плац куповнина положити“; а то да се утврди на заједничкој Седници у недељу, 17./30. јула 1911.

Међу *издацима* налазе се и „*Удели* за Срп. Просветни Дом“ са К 400 (24. септ. [7. окт.] 1911.). Али већ 16./29. марта 1912. предлагаше благајник Константин *Николић*, „да се у корист подизања Српскога Просветног Дома у Митровици, у друштву с осталим просветним српским установама, приреди једна *Забава*“; но после говора председника дра. Милана *Костича* закључено је, „да се Читаоница обрати на *Одбор* за зидање и одржавање *Српскога Просветног Дома*, јер он треба да поведе акцију око приређивања те *Забаве*“. И коначно је решено 18./31. маја 1912, да се *Забава* одржи тек 1913. године, „јер *сад* није угодно време за приређивање *Забаве*“.

И та је *Забава* доиста уприличена на први дан Духова, 2./15. јуна 1913., „у Градском Шеталишту, на којој су иступила заједнички сва просветна друштва. То је била заједничка манифестација наше просветне снаге“, која је донела К 1002/72 у корист Српскога Просветног Дома.

У *последњој* предатној Одборској Седници, одржаној 3./16. маја 1914., решено је да се 1./14. јуна т. г. приреди велика *Народна Забава* у корист Српскога Просветног Дома. И програм је био састављен, али због старе наше љуте ране, наиме *неслоге*, није одржана та *Забава*.

Премда је Одбор изабрао између себе Саву *Милушиновића* за делегата на *Главну Скупштинску Задругу* за зидање и одржавање Српскога Просветног Дома, која је одржана 17. априла 1921. године, и с налогом, „да се предлог о *разрешењу* *Задруге* не усвоји“, — ипак је на Седници од 22. марта 1923., којој је присуствовао тајник Немања *Л. Стојановић*, закључено: да поменута *Задруга* *ликвидира*. Директор *Филијале* Српске Банке *Никола Илић* попратио је тај једногласни закључак с напоменом, да га мора најпре Суд одобрити, па онда да се има огласити у *Службеним Новинама*, и „тек тада ће уследити исплата деовица“.

Дубоко морамо пожалити, што се замисао о *Српском Просветном Дому* овако јадно завршила, јер су добро рекли наши стари: „*Своја кућица, своја слободица!*“ И док се све српске институције не нађу под једним, и то *својим кровом*, дотле ће им бити као „и сираку без нигде никога“! Ах, како је лепо на пр. у Сомбору видети на двоспратници поврх крова

од гвоздених слова натпис „СРПСКИ ПЕВАЧКИ ДОМ“, па „Занашлијски Дом“, па „Српску Читаоницу“ у своме Дому (по којој је и улица названа „Читаоничка Улица“)! А подићи ће се (1926. године) и „Соколски Дом“, који ће бити једна од најлепших сомборских зграда! (Видео сам га 24. јуна 1929., и заиста је такав.)

А шта би вредио Српски Просветни Дом, моћи ће се тек разабрати и по оним надама, што су 30. августа 1856. обузимале Црквену Скупштину, која је поред већања о подизању „двоспратнога здања“ за Школе решавала и о том: „Еда ли ће се нуз Школе омах уједио и Дом Парохијални дизати, какови сви изображени народи имају, а и наш народ по свој Славонији, Хорватској и Далмацији има, јер Дом такови сви сматрају као кошницу за шрудолубиве пчеле духовну, као место јединишто састанка, разговора и договора искључително чланова једне и исте вере, као место науке и повеснице општинске и као ковачницу узајамне љубави, слоге и свакога појединога и општег поретка.“ —

Садашњи „Српски Дом“ и пре пожара (искрено речено) није вршио улогу, која је ево била намењена „Дому Парохијалном“; а ни ону, што се очекивала од „Српскога Просветног Дома“.<sup>1</sup> —

\*\*\*

## ГЛАВА 22.

### — Прилози Српској Грађанској Читаоници —

Основашелни, који су поименце у записнику прве Одборске Седнице наведени, приложише „у корист Читаонице Српске“ 265 фор. 50 новчића. Решено је, „да се од реченога прилога 3 комада срећкица по 100 фор. а. вр. од 1860., и то  $\frac{1}{6}$  купи“.

Омладина Мишровачка, која је Прву Беседу (зацело о Св. Сави) у корист Српске Читаонице давала, послала је добит од 60 фор., да се тиме „Заклада Читаонице“ оснује. Захвалница „за тако племенито и пуно жаркога родољубља дело“ треба да се отправи „на Друштво Певачко, које ће ових дана (Седница је одржана 8. фебруара 1866.) у живот сту-

<sup>1</sup> За штампалња Споменнице оправљен је „Српски Дом“ и споља, па је добио само нови натпис „Дом Српске Православне Црквене Општине“.

пити“. Новац је одређен за поменуте „срећкице“. Овде се истиче „Друштво Певачко“, јер тада још није имало свога данашњег имена. Прота Урош Милушиновић преписао је 21. дец. 1868. (2. јан. 1869.) својом руком у Записник допис Компаније од 7. априла 1867., којим се прекорава Црквена Општина, што је сазвала Седницу, на којој би се расправљало и о имену Друштва Певачкога, а да се с њом није пре споразумела („wegen Berathung über den Titel des Gesangvereines .... früher mit der Kompagnie ins entsprechende Einvernehmen zu setzen wäre“). Без компанијскога кумства није се ето ни једној српској установи могло име даши!

Од „последње Светосавске Забаве“ (год. 1867.) беше чист приход 81 фор. 87 новчића; и за њ је купљена „једна државна срећкица од 100 фор.“.

Ђорђе Папамоскић из Београда, „бивши на светковини Светосавској, покљонио је 1 дукат у злату“ (1869.).

О Светосавској Беседи 1881. покљонио је Високопр. Госп. Владика Герман Анђелић 100 фор. „при личној посети саме Забаве“.

Предлог Паје С. Георгијевића, да се благајнику Кости Суботићу, којег су млађи за две године вршили послове, за које би Читаоница 120 фор. била издала; а и што је својом иницијативом, и сопственим и родољубивим заузимањем, међу својим пријатељима скупио 404 фор. и 50 новч. у корист Српске Грађ. Читаонице, изрече признање и најтоплија благодарност, — усвојен је једногласно (4./16. јан. 1883.).

Ванредна Главна Скупштина, држана 18./30. авг. 1891., предвиђала је дефицит у благајници. Да би се приходи повећали, предлагано је да се чланарина подели у 3 или 2 класе, а и да се она дигне на 10 фор., колика је при оснивању била, али је већ 1. јануара 1867. снижена на 6 форината. Закључено је, да за ту годину остане „по старом“, а „дефицит да се добровољним прилозима чланова изравна“.<sup>1</sup> Адам В. Драгуши-

<sup>1</sup> Овде је агодна прилика да напоменемо, како је жушник и опаш цркве Св. Димитрија Паја Милер као одборник Српске Грађанске Читаонице ставио у Одборској Седници од 4. дец. 1873. предлог: да „се свима месним народним учитељима, како на Веронсповедној тако и на Кому-

новић одмах је обећао „за огрев 10 кола чокова дати или 10 фор. у новцу“, а Лаза С. *Георгијевић* 40 форината.

Највећи приложник Српске Грађанске Читаонице била је „*Митровачка Штедионица*“, а мањи „*Српско Есконшно Деоничарско Друштво*“. Тако је године 1892. сваки завод приложио 50 фор.; 1893. опет 50 фор.; 1894. — 50 фор.; Митровачка Штедионица сама 1897. — 50 фор.; 1899. — 50 фор.; 1901. — 100 К; 1902. — 50 К; 1905. — 50 К; 1906. — 50 К.

Председник Адам В. *Драгушиновић* даровао је 10./22. марта 1892. 9 фор., који му као управитељу Српскога Еск. Деонич. Друштва на расположење стајаху, да се за њих књиге набаве.

За ложење велике дворнице (сале) даровао је Лаза С. *Георгијевић* један хваш дрва (20. септ./1. окт. 1892.).

Приређивачки Одбор Концерта *Надежде Славјанскове* поклонио је сувишак од 23 фор. 28 новч. Читаоници, која је и онако све трошкове око њега намирила.

Да би се покрио Читаонички дефицит, предложио је одборник Лаза И. *Михајловић*, да се за добровољне прилоге постави *Ковчежић*. Решено је, да би то било лепо и племенито, али се *Ковчежић* не ће постављати, те ако ко жели шта приложити, може и без њега (15./27. априла 1893.).

У Одборској Седници од 15./27. априла 1893. читамо предлог, „да се представљачима Дилетантскога Позоришта овде, свакоме појединце, писмена захвала изрази, јер су нашој благајници *лепу корисницу допринели*“. А представљали су и *уочи Нове Године* 1894. Сувишка је било 12 фор. 65 новчића. —

најној Школи, у пола цене члановима Читаонице бити дозволи“, што је Одбор „у начелу“ примио, а иначе оставио за решење Главној Скупштини, која је тај предлог и прихватила. Касније је један члан тражио, да се тај попуст укине, али није успео; но Скупштина је од 8. јануара 1878., на предлог тајника и учитеља *Владе Марковића*, који је потпомогао и члан *Мојо Медид*, ипак једногласно укинула тај попуст наставницима. Узгредно износимо, да се не заборави, е је и жупник *Паја Милер* писао *Ирилицом*, те да је прикупао чланове за Српску Грађанску Читаоницу (на пр. Седница од 17. нов. 1873.).

*Штедно и Заложно Друштво* вотирало је Читаоници 10 К (16./29. марта 1901.).

Никола Ј. *Поповић*, „грађанин митровачки, изволео је поклонити овој Читаоници ради *успомене* свога покојног оца *Јована* 100 К на друштвене циљеве“.

„Ванредно запримљена свота од 50 К од госпође *Јелене Бајић*“ уложена је по предлогу потпредседника Милисава Ј. *Косачића* посебно као „*Резервни Фонд Друштва*“ (9. априла по нов. кал. 1905.).

Потпредседник *Васа Поповић* скупио је добровољних прилога К 102.30, подноси Списак приложника на сачување и да се прочита на Главној Скупштини (3./16. дец. 1910.). Изражена му је „најтоплија захвалност на пожртвовности“.

Љубомир *Кораћ* предаје добровољних прилога К 28.50, а сам приложи К 10, што је „са захвалношћу примљено на знање“ (30. дец. 1910.).

Потпредседник др. *Јован Стевановић* приложио је при прављењу закључнога рачуна о Светосавској Беседи 1923. године — 100 динара.

## ГЛАВА 23.

### — Прилози Српске Грађанске Читаонице —

С великим одушевљењем приређена је *Игранка* у недељу, 2. фебруара 1869., у корист *Српскога Народног Позоришта* у Новоме Саду. *Законом о Народностима* у Угарској „уцвељен је и увређен сваки Србин, који и најмању искру поноса српског у грудима својима има, јер овај Закон намерава *умршиши народ српски*. То је Влада Угарска очитовала такођер, кад је захтевану државну потпору за Српско Народно Позориште из тога узрока одбила, *што је ово од родољуба новосадских названо „Српско“*.“ Нису *шаташњи Срби* дали, да име „српско“ буде брисано ни од туђина, да се баца у

какав „Музеј Старина“, већ су се надметали прилозима, да га сачувају и у *називу* свога новосадског Позоришта, иначе названог народног „мезимчета“! И митровачки Срби приложише *911 форината 67 новчића* „на Фонд за зидање Српског Народног Позоришта“.

Читајући опис *Игранке* у записнику, подилази и нас онај свети жар, онај раздрагани занос, онај узвишени полет, што је скупљене *Србе и Сркиње* то вече обузимао. Говори Младена *Коларовића*, *Косте Трумића* и католичкога капелана *Живка Оџића* много су допринели томе усхићеном расположењу. Последњи говорник „у несравњеном говору своје ... опомену ватрене *Сркиње* на родољубље госпођа картагенских; позва их у родољубно братско коло и на родољубне принеске. Наше Амазонке с највећим одушевљењем поведоше помамно *народно коло* и принесоше свака дар свој на жртвеник Отаџбине уз урнебесно *Слава! и Живеле!*“. И давање прилога од стране грађана изазивало је бурна повлађивања. „*Слава! Ура! и Живео!* — не беше краја, кад је *Ђорђе* пл. *Милекић* сјајни дар свој (100 фор.) приложио.“ — „Свакога је у срце дирнуо призор једнога *часника* — судскога капетана *Ђорђа Срећковића* — кад је свој *буђелар ошворио* и *све, што је у њему било*, поклонио на народни напредак.“ Заиста се могло онда рећи: „*Таква одушевљења, такве славе, није у Мишровци досад било!*“

Због овога *прилога* изабрана је Српска Грађанска Читаоница у Митровци закључком Управнога Одбора од 26. априла 1869. Бр. 36. „за редовнога члана Друштва за Српско Народно Позориште“; и њезин је Одбор решио, да се свагда по један члан ове задруге шаље на Главну Скупштину тога Друштва. А *чланска диплома* стигла је тек августа 1905. Зар не, брзо? Али је зато набрзо и изгорела (глава 14.).

Главна Скупштина од 3. јануара 1871. одредила је *Српској Црквеној Певачкој Дружини годишњу припомоћ* од 100 фор. до даљег одређења, и то „ради сигурнијега подржања и распрострањења делокруга јој“. Така јој је припомоћ дана још и 1872. године, па и после више пута.

На допис месне *Црквене Општине* решено је, да Читаоница ова *Српском Народном Позоришту* у Новоме Саду даде

20 фор. у име потпоре (2. нов. 1871.). Томе је допису приложен и *позив* Главне Скупштине Српскога Народног Позоришта од 3./15. августа 1871. свим Српским Православним Општинама, који се овако започиње: „*Школа*, која не да Србину клонуту духом, која га диже и узноси, приповедајући му славу његових дедова; *школа*, у којој се Србин научи љубити свој поштени народ српски; *школа*, у којој се Србин, у којој се човек учи угледати се на добро и бегати од зла; *жива школа српска*, која иде од места до места, те учи народ српски свему, што је родољубно, што је лепо, добро и поштено, **Народно наше Позориште**, *малаксало је*. Зло време ове године, које није ни један крај српски на миру оставило, и њему је наудило.“

*Уочи именована дана Краља Фрање Јосипа I.*, 21. септ. (3. октобра) 1878., приредила је Читаоница *Забаву с Игранком* „у корист *рањеника* наше војске, а нарочито *наше 70. Петроварадинске Пуковније* барона Фрање Филиповића уз суделовање Српско-Народне Позоришне Дружине“. Чист приход у износу од 243 фор. 80 новч. и 1 златног дуката предан је *Кр. Котарском Уреду* на даљу отправку.

*Вечерња Забава* у корист *чланова* Српскога Народног Позоришта, приређена 31. октобра 1878., дала је чиста прихода 154 фор. 80 новч., „која је свота, сарамерно платама чланова, међу исте подељена“.

Српска Грађ. Читаоница је поклонила по 10 фор. „на *поплавом* пострадале *Вршчане* и *пожаром* пострадале *Приједорчане*“ (16. септембра 1882.).

Српска Грађ. Читаоница приступа „*Друштву Светог Саве*“ као *пошпомажући члан* (26. дец. 1886. [7. јан. 1887.]). У Скупштинском записнику од 1. јануара 1887. стоји, „да се упише претходно као *редовни члан*“; а „претходно“ због тога, јер је испрва била намера, да буде „*ушмељни члан*“, — али онда не беше средстава за то.

О двадесетпетогодишњици „*Вршачке Читаонице*“ послана јој је брзојавна честитка и прилог од *10 форината* (28. маја 1896.).

„Српско Црквено Певачко Друштво“ у Брчком светило је друштвену *заставу* на Велику Госпојину 1897. Умољен је председник реченога Друштва, да заступа Српску Грађ. Читаоницу и послан је „као прилог 1 дукат“.

О прослави освећења *заставе* „Српскога Прав. Црк. Певачког Друштва“ у Доњој Тузли, која је била на први дан Духова (20. маја 1901.), замољен је председник тога Друштва Лазо Р. Јовановић, да у име Читаонице укуца „у стијег заставе“ клин, а Друштву је приложено 10 К.

Срп. Прав. Цркв. Певачко Друштво *Јединство* у Бањој Луци освећивало је своју *заставу* на Петров дан, 29. јуна 1905. У име Срп. Грађ. Читаонице укуцао је тамошњи председник „спомен-клин“, а послано је као прилог 10 К.

Срп. Цркв. Певачкој Дружини у Митровици дано је 50 К као припомоћ, да може отићи у Земун на прославу тамошње посестрима своје (18. маја 1907.).

Учитељски матуранти из Пакраца стигли су 10. јула 1907. изненада у Митровицу, да приреде Концерат. „Одбор Читаонице примио их је као своје *госте*. Сместио их је у овдашњи један хотел и учинио припреме, колико се могло, за Село у Читаоници. Оно се одржало, а чист приход је уступљен матурантима за путовање по Србији.“

На допис Зорке Јеремичеве, учитељице, којим „моли добровољни прилог за споменик Досићу Обрадовићу, што ће се подићи на далматинском *Косову*“, решено је, да се даде 10 К (24. фебр. [8. марта] 1912.).

Будући да се на све стране купе прилози за „Српски Црвени Крст“, одлучено је: да се даде од стране Српске Грађ. Читаонице 200 К (3./16. новембра 1912.).

Српској Црквеној Певачкој Дружини поклоњено је 50 К „за то, што је суделовала на Светосавској Беседи“ (26. јан. [8. фебр.] 1913.).

Савез Српских Певачких Друштва у Сомбору обратио се позивом за *пошпору* јануара године 1914. „Не, не иштемо велике жртве, али молимо општу љубав и општу помоћ.“ Српска Грађанска Читаоница притекла је Савезу у помоћ са 20 круна из „Фонда за држање јавних предавања“.

Читаоница је поручивала од „Кола Српских Сестара“ у Београду по 100 и 200 комада календара „Вардар“, „од којег је чист приход намењен нашој сиротињи у Старој Србији и Македонији“. И тако је она вршила своје родољубље, премда је то растуривање „Вардара“ било онда подозриво и велики „кримен“.<sup>1</sup>

Задрузи Академичара из Војводине *Праг-Нови Сад* дала је Читаоница К 100 (Гл. Скуп. 6. марта 1921.).

Потпредседник Сава Милушиновић и књижничар Љубомир Стајић присуствовали су на Нову Годину, на Великог Мученика Св. Василију, слави „Српске Ратарске Читаонице и Књижице“; а за њихову *шомболу*, која се одржала у недељу по Сретенију, купљено је предмета у вредности од 150 круна (10. феб. 1921.). За годину 1920. био је прилог 200 К (13. фебруара 1920.); а и касније се ишло на честитање и прилагало.

Ради представа у *Хошелу Ковач* начинила је Српска Грађ. Читаоница у заједници са 4 друга друштва *помичну бину*, која „ће се осталим друштвима издавати на употребу само уз одштету од 100 динара“.

<sup>1</sup> С једне нам је пријатељске стране испричана ова мала неагода при растуривању „Вардара“: „Било је баш пред Веленадајички Процес. Тражећи доказе за веленадају овдашњих Срба, у томе Процесу чувени истражни судија др. Мирко Кошушић дошао је и у Сремску Митровицу. У Читаоници се затекао још повећи број непроданих „Вардара“. Знајући то тадашњи њен председник др. Милаш Костић, јавно је из Казненога Завода Читаоничком тајнику Ранку Воркашићу:

— Ранко, Кошушић је стигао у Митровицу, склањајте што брже оне преостале „Вардаре“.

Тајник Воркашић је ипак заједно с учитељем Димитријем Рашићем налио „Вардаре“ у великој пећи; а било је том приликом и смешних сцена. Велика маса папира загушила се, и ватра није могла горети. Али кад су папир полили петролејем, ватра је наједном букнула и замало да није захватила косу Димитрија Рашића баш у часу, кад ју је код отворених врата дувањем најбоље распривао.

После тога склањања тајник је јавно председнику:

— Све је у реду, господи Кошушић може доћи.<sup>2</sup>

Шабачком Соколу, који је овде приредио Забаву, испоможено је са К 200 (13. фебр. 1920.).

„Српском Занат. Пев. Друштву *Стражилову*“ дано је „као прилог њиховој благајници за набавку нота“ 100 динара (10. фебр. 1921.).

Српска Грађ. Читаоница уписала је 5000 динара за обвезнице 7% државног инвестиционог зајма (24. септ. 1921.).

Српска Грађанска Читаоница приложила је из својих средстава 1000 динара у име *свадбеног дара Њег. Вел. Краљу Александру I.* (22. марта 1922.). А иначе је купила приносе и међу члановима.

Дана 7. маја 1928. решио је Одбор, да упише прилогом од 500 динара Срп. Грађ. Читаоницу као *доброшвора* „Српске Књижевне Задруге“.

На молбу *Соколског Друштва* у Митровици од 17. августа 1923. ради приноса за подигнуће *Споменика* палим борцима *Српске Тимочке Дивизије* на пољу *Легешу* 1914. године, одазвало се Одбор са 200 динара.

Од чиста прихода о Светосавској Беседи 1914. уступљено је *Школском Фонду* Српске Основне Школе 1.000 динара, а „*учитељима* *Јовану Удицком* и *Богдану Лалошевићу* као *хонорар*“ 1.400 динара, који су они са захвалношћу *отклонили*, јер су се из *виших побуда* трудили да Беседа успе што сјајније.

„Друштву *Трезвености Спасење*“ ради „*покрића трошкова* око *приређивања Аншиалкохолне Изложбе* од 24. марта до 6. априла 1924. пружена је помоћ са 300 динара (17. марта 1924.).

Српска Грађ. Читаоница постала је након рата поново редован члан *Српске Машинце* уплативши 300 динара, због чега јој је издана „*повеља*“. Међутим је Читаоница *надопунила*

уплату на 1000 динара, па је тако ступила у *осниваче* *Матичине*, који *добивају* сва њена издања бесплатно (26. маја 1925.).

Будући да Српска Грађ. Читаоница — „*није* *тековно друштво*“, то је од чиста прихода Светосавске Беседе 1925. исплаћено: *Школском Фонду* Српске Основне Школе 2000 динара, Српској Црквеној Певачкој Дружини и Српском Занатлијском Пев. Друштву *Стражилову* по 500 динара; *Аркадију Фокину* 500 динара (средно је музику за оба комада: *Браћа* и *Задатак*). Иначе је одређена *награда* од 1000 динара с каматама за најбољи *светосавски шемаш* из *Српске Историје*, што би га изредио ученик (-ца) VII. и VIII. разреда митровачке Државне Реалне Гимназије. Темат има бити предан 8 дана пре Св. Саве; оцениће га *Оцењивачки Одбор*, у који ће ући 2 стручна професора Државне Реалне Гимназије и један (изабрани) представник Читаонице. *Награда* се *подељује* на дан Св. Саве, а *проглашује* се после *водоосвећења* у Читаоници и у Државној Реалној Гимназији.

*Удружењу Добровољаца* у Митровици приложила је Српска Грађ. Читаоница 100 динара *при освећењу његове заставе* 6. маја 1925. године.

## ГЛАВА 24.

### — Неприликe Српске Грађ. Читаонице —

У § 1. првих Правила стајало је ово: „У *обзиру* *политике* *никакве* се *дебате* не *смеју* *водити*, *исте* су *безусловно* *искључене*.“

У Одборској Седници од 14. децембра 1867. прочитао је председник Анастас *Зика* президијал пуковника *Шарића* (Schagich) од 10. дец. по нов. кал. т. г. Бр. 141., па је решено: „*Високородном* *господину* *пуковнику* *усмено* и *писмено* *одговорити*: да Одбор као и остало друштво *ничега* у *говору* г. *дра. Ненадовића* *полишничнога*, — *публику* или *поједине* *личности* *вређајућег* *не* *налази*; и зато свако *лажно* и *срамно* *подметање* од стране *лажних* *доносилаца* од себе *свечано* *одбија* и *прошив* *штога* *ограђује* *се*.“ Није ту забележено, где је др. Љубомир *Ненадовић* држао тај говор, али је зазорно што је у свези с том оградом *закључено*: „*Г. Јукића*, ц. кр. *натпоручника*, *оставка* (на чланству) *безусловно* *прима* *се*.“



У Одборској Седници од 2. децембра 1867. предложио је наиме председник, „да би се за време поста неколико Забава дало“; а директор *Димић* „прима на себе да програм за прву Забаву склопи, и да се са Певачким Друштвом у договор стави“. И та је прва Забава доиста по „президијалу“ или резервату одржана 8. децембра. У њему се тврди, да је при отварању Забаве било и говора, који, а нарочито ту скоро досељенога докшора *Ненадовића*, „јасно полишичке тенденције имају“.

На овај резерват повратио се у Одборској Седници од 2. јануара 1869. одборник *Коста Трумић*, јер се њиме Одбор „опомиње: никакве полишичке говоре у будуће јавно у заводу овоме држати, него се строго граница друштвених Статута придржавати“. Одборник *Коста Трумић* предлаже, да се овај резерват „на дошичизме мести опозове“; а Одбор „прима тај предлог и уједно умољава предложитеља, да Представку састави и с потписом председниковим снабдевену *Пуковнији* пристави“.

Ова је Представка зацело и отправљена, јер *Пуковнија* одговара 2. септембра 1869. Бр. 5.333., да онај њен резерват не дава повода за какву жалбу, већ је само опомена, да се не залази у политику. Међутим је на Селу од 2. марта 1869. говорио и *Живко Оцић*, духовни помоћник римокатоличкога жупника и пропта *Шимуна Ђокића*, иначе одборник *Читаонице*, па је већ 4. марта одговорник *Коста Трумић* „као присутни слушалац“ од војничкога суца *Албрехта* „подробно испитиван био“ о томе говору. По његову извештају главни садржај те подле пријаве је овај: „Да је г. *Живко* на реченој Забави сасвим у „револуционарном духу“ говорио; да је позивао публику на „устанак противу душмана наших *Мађара*“, а нарочито да је здравио здравицу г. *Јосиму Трумићу*, ц. кр. сатанику (капетану), у којој га за вођу на устанку томе жели и позива“. Он вели, „да се очевидно на то иде, да се грађански завод овај затвори и уништи“, пак предлаже: да се умоли Управа *Пуковније*, да *Читаоници* изда денунцијанша, па онда да га она Суду преда; а ако та молба код ње не нађе никаква одзива, да се иде све до Ратнога Министарства.

У Одборској Седници од 27. марта објављено је, да је примљена „осуда Ц. Кр. *Пуковнијског* Суда“ и да „је иста у корист *Читаонице* изишла“. Ово повољно решење, као и оно

већ истакнуто о кобном „резервату“, постигнуто је посредовањем одветника *Косше Трумића*, и зато му Одбор у Седници од 16. октобра 1869. „најтоплију захвалност изрече и закључи: да се цео рад његов у споменутој ствари, кад се и ако се прибавити узмогне, који би као правац у будућим, можда подобним приликама, служити могао, — у „Књигу за преписе“ уведе“.

У Одборској Седници од 4. марта 1869. дошла је на ред и афера одборника *Живка Оцића*. Тајник *Коста Змеановић* „предлаже, да се од стране Одбора овога овдашњи римокат. пропст г. *Шимун Ђокић* писменим путем учтиво упита, кад и од кога је он зајамачно докучити могао да се по исказу г. *Живка Оцића* многи овдашњи одличнији грађани, православни Срби, шуге, да већ говоре и понашања г. *Живка Оцића*, дух. помоћника његова, при забавама својима тешко негодују; а наиме да је православни протопрезвитерски помоћник овдашњи пред грађанином г. *Драгутином Шмелцингом* и ово изјаснио: да се гнуша са г. *Живком* у друштвима заседавати, чега ради и сваку прилику састанка с њиме радо избегава.“

Већ 24. ожујка (марта) одговара (латиницом) „*Седном Srbsko - Gradjanske Čitaonice Odboru*“ — искрени штоватељ“ *Шимун Ђокић* овако: „На стављено питање гледе тужбе, ил' да боље рекнем, пријатељске опомене дие 14.-а т. м. и год. међу деветом и десетом уром мени од стране првога Католичке Опћине грађанина и Црковног Збора председника г. *Драгутина Шмелцинга* принесене, тичуће се особе г. *Живка Оцића*, дух. мога помоћника, част имадем чедном горе наведеном Одбору пријатељно одговорити, да ми никако у прилог не иде упушћати се у велики опстојеће ствари детаљ: јербо је моје као свећеника, доброг Христијана и старог човјека мирити, а не ватру дизати и жарити. — Што ми је баш поминути госп. *Шмелцинг* опомене ради открио од г. *Живка Оцића*, то сам истому као брату моме међу четири ока братински и смирно открио будућег живота његова равнања и понашања ради. Морам пак у мојој свећеничкој свијести препознати, да речени г. грађанин ничију особу на *Читаоницу* нашу спадајућу ни издалека дирнуо није.“

Што се тиче г. капелана, сам г. *Оцић* препознати мора, да му нијесам извјесно приопћити могао, има ли се разумјети

г. капелан српски ил' други католички? На сваки пак начин желим и молим, да подигнута ствар, из које би се, сам Бог знаде, какво зло породити могло, легне и умири. Сви знадемо, да то не произлази од њега, који врло мало чује, и зато му опростити моремо и морамо, јербо је друкчије човјек сваког поштења, признања и љубави вриједан и достојан, а навластито од почитања и нагнућа мога, сам Бог знаде, да ми штогод на жао учини, нит' би (х) могао, нити би(х) га смио икада искључити; толика је заслуга добротинства његова у погледу цркве моје. А ја ћу си труда дати помиру међу њиме и г. Живком учинити, који му као свећеник опростити има с тим већма и повољније, што старина туђим сигурно потицањем узрок постаде и нами и себи неповољне смутње.

Молим дакле израз молбе моје да би се од стране цијелог друштва Читаоничкога и чедног Одбора његова уважио, и ствар мирним путем изравнала.\*

Роварење против Живка Оцића није престало. И премда у записницима нема никаквих бележака о њему, ту је препис молбе, која је 4. августа 1869. предана Преузвишеном Господину Бискупу Јурју Штросмајеру, а потписало ју је 106 грађана. Капелан Живко Оцић премештен је на име за жупника у Кукујевце; и тај изненадни премештај дао је повода тој молби. Главни део њезин налази се у овим речима:

„Одавна слушасмо о духу, којим младо свећенство Дијецезе Ваше Преузвишености дише; о чем ми барем не имадо смо дотле прилике уверити се, док нам Ваша Преузвишеност г. Живка Оцића у средину нашу не посла. Па ево откад он међу нама борави, бацисмо сву пажљивост на њега, учисмо га и проучисмо га тако, да бисмо најсветију дужност братску повредили, кад не бисмо болу, премештајем његовим нама нанесеном, овде израза дали, и коју у атар његове личности не прозборимо.

Он је, откако је међу нама, понашањем својим показао: прво, да је човек; друго, да је достојан син цркве своје и прави родољуб. Он је по дужности својој сваком даном приликом семе љубави, слоге, уједињења и приближења међу народом, и једне и друге вере, сејао; а при том и свесит народну будно и народност бранно тако, да се већ плод рада његова указивати почео.“

Капелан Живко Оцић био је не само члан свих јавних друштва, него је био биран и за одборника. И ако га је Главна Скупштина од 4. јануара 1870. поново изабрала за одборника, беше му последњи потпис (ћирилицом као и пре) на записнику од 30. децембра 1869. Иначе се о њему у записнику Одборске Седнице од 12./24. јануара 1882. налази ово: „Одборник Сима Теодоровић продуцира карту г. Косте Трумића, на којој му саопштава, да је г. кукујевачки жупник рад на Светосавској Беседи држати говор под насловом „Поп Живко као просјак“, те моли, да се то у програм уврсти.“ Одбор је већ имао гошов програм, па „сада и овом згодом нема прилике жељи г. жупника задовољити“, — беше његов одговор.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> О Живку Оцићу желели смо, да узредно објавимо главније податке из живота његова. Обратили смо се на две личности, које би нам их могле и требале дати, али — узалуд! Но ипак нам је мило, што нам је бар деломце испунио ту жељу г. Љубомир Црепајац, који је као општински благајник служио у Кукујевцима.

Живко Оцић био је крупна стаса; имао је црне очи и оштар поглед. Тамошњему народу, без разлике вере, био је „и отац и мати“. Ко је год требао какву помоћ, није га одбио. Нарочито је ишао народу на руку године 1878. при утеривању великих порезних заостатака, чиме је многе породице спасао од просјачког штапа. Без њега не би се провело ни исушење Аршањскога Рита 1889. године. И ту доброту његову није један брадаши брат у Христу могао да гледа и трпи, те се умешао у народ и мразио му добротвора. Па баш је и успео, да су из Кукујевца три пута ишле депутације у Баково, да Бискупу Штросмајеру туже свога жупника Живка Оцића. Након треће тужбе године 1891. паде жупник Живко у кревет. Умр'о је 10. септембра 1892. навршивши 56. годину своју, јамачно од јада што му га зададоше његови незахвални жупљани.

У друштву је био „поп Живко“ врло угодан. Приређивао је често гоазбе, особито у почит виших чиновника. Свагда је у прочелу седео он „као шата“. Једном се певала песма:

Весела је Шокадија,  
Кад јој гајдаш коло свира,\* —

али је он приговарао, што се мења текст те песме („Шокадија“ место „Србадија“). А и иначе је г. Црепајац запамтио, да је поводом поменутих тужаба постало неке песмице, које су сличне биле онима:

„Ој, Маријо ђаковачка!  
Видиш чуда кукујевачка!  
Киша пада, Шокици иду  
У Баково, да с' најиду.“

„Грошћар иде, не ће с пута,  
За кола му запе Бута.  
Грошћар Буту левчом макну,  
Бута њега ножем акну!“

Од садашњих Митровчана не зна нико или не ће да каже, на чију је захтев премештен Живко Оцић из Митровице. А некако нам је неразумљиво, што Бискуп Штросмајер не хште увлјичити напоменуту молбу 106-орице митровачких грађана, а ипак га је Српска Грађанска Читаоница

Како је дворница (сала) Читаоничка онда била једина, у којој су се могле веће Забаве с Игранком приредити, а Друштва је било доста, па и Позоришта, која су на њу рачунала, било је неприлика и због ње, јер уза њу су и нузгредне собе биле тада запремљене, што пак чланови Читаонице нису трпели.

Из овога разлога није Одбор 4. јануара 1871. могао дворницу да уступи „Стрељачкој Задрузи“ да држи „Schützenvereinsball“; а то је дало повода члану Читаонице одветнику Кости Трумићу, који је био као „I. подстреалац“ члан и те Задруге, да нападне Одбор у листу „Народу“ (бр. 13. од 2. фебр.), чиме је и „на завод овај рђаву сенку бацио“, — стога је 21. фебруара 1871. закључено, да тајник Коста Змеановић на тај чланак у рубрици „Припослано“ одговори Изјавом у „Застави“.<sup>2</sup> И 23. јануара 1874. одбијена је тој Стрељачкој Задрузи слична молба, јер је дворница „за целе месојеђе ове заузета“.

Двоструки члан и одветник Коста Трумић јамачно је због тога сукоба с Одбором престао бити члан Читаонице, јер га је благајник 19. новембра 1877. пријавио поново за ње-

посебном депуатацијом 1. јуна 1871. ишла поздравити у Кукујевцима (види у глави 16.). Но Живко Оцић је свакако заслужио, да за његов јавни рад у Мишровици кличемо: **Слава му!**

Ипак нам се чини, да је у чланку „Странке у Срему“ добро истакнута политика, којој је служио и наш Живко Оцић: „Овде ми ваља споменути и тако зване Штросмајеровце, којих има у Срему, као и што ће их по свој прилици и другде бити. Они одобравају безусловно све, што год загребачки тако звани Звонимировци чине. Ова партија ишчекује и прима пароли из Загреба. Њима нису виртуална права Звонимирове круне на Босну, Херцеговину, Црну Гору, Срем и т. д. ни најмање залорна; једном речи они се држе загребачке југославенске политике, не осврћући се, да ли се с овом може слагани образ и поштење српско. Са најлепшом формом долазе они: јединство нашега народа, славенско братство, освешта Мађарима, лојалност, — то им је непрестано у устима... Србе укоравају, што се ни најмање не одзивају толикој братској љубави од стране Хрвата“ (бр. 60. „Србскога Дневника“ од 1861. године).

<sup>2</sup> У „Књизи за претисне“ сачувана је та Изјава целог Одбора. Заузима 8 великих страна. У њој се налази и ова реченица: „Човек је за друштво рођен; и Србин је човек. А Србин као човек не може човека који се човеком назвати сме, па ма које народности или вероисповести он био, из друштва свога безусловно истиснути; дакле испод начела удруживања и приопштивања ставити. А та начела и Српска Грађанска Читаоница ова исповеда. Списак чланова Читаонице о томе најбоље сведочи.“

зина члана. А и боцкање Трумићеве „Золе“ изазвало је сличан сукоб.

И с „Добровољним Ватрогасним Друштвом“ било је неприлике. Оно је молило, да му се „одаје Читаоничке за обдржавање Игранке на дан 23. фебруара 1878. уступе“, али му Одбор није могао ту молбу уважити, јер је и сам наурио тада „својим члановима свечану Игранку приредити“. Нуди му дан 2. или 3. марта, али да му „претходно свој програм на увиђење поднесе“, јер он одговара претпостављеној власти за све, што се у Читаоничкој дворници збива. Па онда се надозвује ово:

„Најпосле има Одбор Српске Грађанске Читаонице том славном Одбору још и то приметити, да је таковога једног Друштва, као што је Месно Ватрогасно, задаћа да се напрама свом узвишеном циљу свакога народносног задиркивања клони, јер тај немио гост, као што је *ватра*, нема нити познаје народности. Па кад је тако, онда се чудити морамо, да је тај славни Одбор могао српски живаљ у Мишровици, који без сумње половину грађанства, — и заиста смело рећи смео и главну чињеницу у месту сачињава, некако с неким малоуважењем запоставити, да не кажемо баш игнорвати, те је своје *пренагљене позиве*, којима обдржавање те своје друштвене Забаве без претходне дозволе управљајућега овог Одбора у Српској Грађанској Читаоници заказује, дао само на немачком и хрватском језику штампати, а српском не. И заиста овакови поступци не воде никад доброј сврси, него само на раздор и увреде смерају, а томе се по свем изгледу овим чином хошмице на то ишло.“

Ова је порука јамачно оштро погодила кривце; а иначе су одношаји остали добри, јер је дворница после уступана „једногласно“ за држање Забава Ватрогаснога Друштва. За доказ тога нека буде ћирилицом штампани позив на „посвету заставе“, која је извршена 14./26. и 15./27. маја 1901., а којом је приликом председник др. Илија Бајић уз прилог од 10 круна укуцао „један ексер“.

ГЛАВА 25.

— Читаоница и Старине —

Децембра године 1867. предложио је Т. Димић, да се Одбор на задара Франца Фукса обрати, „да ископани стуб као споменик сатарога Сирмиума за Читаоницу уступи, а и да се од неких Граничара, код којих се шакове Старине налазе, заштиту буди на поклон буди на накнаду“. Ту је дужност преузео на се предлагач, али је с тиме и само интересовање за Старине завршено заувек, у колико се тиче Српске Грађанске Читаонице.

Међутим је „Dr. Bartholomäus E. Godra“, ц. кр. надлечник у Петроварадинској 9. Граничарској Регименти, написао за Бечку Изложбу делце „Monographie von Syrmien“ (штампано 1873. у Земуну код И. К. Сопрона); и у њему нађосмо ово: „...у новије време одлучено је, да се (у Митровици) оснује друштво под именом „Сирмиум“ за пријатеље Старина и један Музеј, који би се састојао из Археолошке и Природно-Знанствене Секције“ (стр. 9.). Оне Старине у Градском Парку јамачно су тада скупљене, и он ето замењује тај предвиђени Музеј.

ГЛАВА 26.

— Читаоница и IV. разред Српске Основне Школе —

Петар Кулић, старатељ Српске Основне Школе у Митровици, поднео је јуна 1874. допис Одбору, о коме се решавало тек у Седници од 14./26. децембра исте године, а тичао се новчане пошпоре за издржавање IV. разреда те Школе.

Из дописа се дознаје, да је „тај разред на добровољним прилозима појединих грађана основан, који обећаше убележену своту својевољно за три године на поменути сврху дати“. По уговору имала је Српска Црквена Општина ако не пре, „а оно по истечењу од три године тај терет за вековечно на себе примити, тако да наши потомци бар ту благодеш уживају, кад нама ше среће не беше“. Старатељ Петар Кулић држаше тај IV. разред за велику добит „по наш будући нараштај уопште, а особито по трговачки и занашлијски сшалеж“, па стога моли Одбор, „да се и он благонаклоно придружи оста-

лим родољубима и у свом буџету једну пристојну свошу горњој сврси годишње одреди, а осим тога и једну Беседу или Забаву у исту корист преко године приреди“. Одбор се изјавио ненадлежним, да у ту сврху какву своту даде; поднеће се допис Главној Скупштини, да га она реши.

Како се пак не налази записник о Главној Скупштини, одржаној 10. јануара 1875., на своме месту, не зна се шта је она одлучила о Кулићевој молби; међутим старатељ Кулић ставља у Одборској Седници од 5. октобра 1875. предлог (писмени), да се одржи „једна Забава у корист IV. разреда овомесне Српске Школе“. Решено је за онај дан, „кад Одбор о том Седницу држао буде, позвати г. Петра Кулића ради програма за исту Забаву“. Тим је решењем читава акција старатеља Петра Кулића завршена, јер записници не бележе даље ништа о углављивању програма и држању Забаве.

Ово свесрдно залагање трговца Петра Кулића, да се одржи отворени IV. разред, даје нам повода да по спреда напоменутом Протоколу за „Schul-Verordnungen“ (који нам је уступио на проучавање управитељ Мушке Основне Школе г. Богдан Лалошевић) изнесемо пошпанак IV. разреда са 1. и 2. годиштем у митровачком „Обершулу“ или Надшколи, која је дотада имала први, други и трећи разред.

Дописом од 13. јула 1838. јавља пуковник барон Јовић, да су Више Власти наредиле, нека се у обема Надшколама у Раковцу (код Карловца) и у Митровици оснује по један IV. разред са два годишта, те да се већ почетком школске године 1838.—39. отвори 1. годиште. У допису из Петроварадина од 1. новембра 1838. објављен је пак „Totalübersichts- und Organisations-Plan an der Oberschule zu Mitroviz“, која је после звана „Hauptschule“ и „Normal-Hauptschule“, а сврха јој је била „дизање и усавршавање обртништва (Gewerbs-Triebsamkeit)“. По распису од 14. децембра 1844. („K. k. Studien-Hof-commission“) научна основа (наставни план) је прегледније израђена за оба годишта; а брига надлежних Власти за учбенике (школске књиге) и сва учила, па још у оно време, заиста је била изванредна и за сваку је похвалу. Иначе је свима надлежним Властима метано на срце, да што боље унапређују „овај високоважни завод за више васпитање (образовање) мушке младежи у Војничкој Крајини“.

Прво годиште доиста је отворено 29. новембра 1838.; а кад је за друго годиште Рескриптом од 26. новембра 1839. разредним учитељем именован петрињски надучитељ Иван Јанушковец (Johan Januschkovez), названа је та школа „Deutsche vereinte Schul-Anstalt“.<sup>1</sup> О називању те четвороразредне школе и наполе двају годишта IV. разреда разлаже се на пар места и у „Gradi“ А. Цуваја: „У Војној су Крајини дакле тако зване ‚Oberschulen‘ замешак, из којег се касније развиле реалке.“ — „С почетка су се звала та два годишта *рисарска* (цртачка) *школа*‘, касније добише име ‚несамосталне мале реалке‘; несамосталне, јер бијаху спојене.“ То још боље разјашњава ова Цувајева објава: „Dvogodišnji 4. razred (u Mitrovici) pretvoren je 1851. u dvorazrednu malu realku, која је и nadalje ostala spojena s glavnom školom.“ Из времена те заједнице школа сачувао се на једном тадашњем Сведочанству овај сухи штампил: „K. K. Haupt- und Unterrealschule in Gospić“. И кад је 1868. године укинута звање „Lokal-Direktor“, које је првенствено припадало најстаријему разредном учитељу, а не надучитељу, постојало је *Мале Реалке самосталне*.

Имали смо прилику, да прочитамо што је бивши управитељ Фрањо Гргинчевић о томе написао у „Spomenici“ садашње Мушке Основне Школе. По њој је у Митровици последњи „Lokal-Direktor“ био *Железни* (Zelezny) од 1856.—1868.; његов заменик постаде надучитељ Карло Дир (Dürr), који је год. 1870. при пресељењу Мале Реалке у данашњу (стару) зграду *пренео тамо и све заједничке школске списе*. „Da su se spisi ovdje nalazili, ova bi Spomenica (Grginčevićeva) mnogo tačnija, potpunija i opširnija bila.“

<sup>1</sup> Наређењем пуковника барона Јовића, које је издано у Митровици 12. маја 1840. (У. Бр. 5892./2937.), потврђен је предлог тек именованог „госп. разредног учитеља Јанушковца“, да на „грчко-несједињене празнице“ *кашолчка младеж иде у школу* и да се с њоме понавља већ узета грађа из појединих предмета; а напротив ће о предлогу, „да на неке грчко-несједињене празнице и *дечаки иде веру полазе школу*“, имати да реше Пуковничка Школска Комисија и Земалска Школска Комисија. Иначе је одобрен још један предлог његов, наиме „dasz während des Sommerkurses in der 3. Klasse das Lesen und Dictandoschreiben lateinischer Wörter mit jenen Schülern vorgenommen werde, welche in ein Gymnasium treten wollen“.

Тако се ето навео латински језик у III. разред митровачке Главне Школе; а по спреда (стр. 44.) наведеном „Извјештају“ *учео се латински језик много раније у румским Основним Школама* (види белешку на 9. страни његовој).

Можда је то учење латинскога језика дало повода, да се *једна румска Основна Школа назвала и „Српском Гимназијом“?*

Ради потпуности ево још и овога из историје IV. разреда. Кад је *школски директор* Иван Јанушковец 15. септембра 1842. тражио, да се из школске зграде избади „*Математичка Школа*“, избило је на јаву, е се води расправа о *преносу IV. разреда у Земун*, па дотле нека се остави та Школа где је. И доиста је тек по допису од 13. децембра 1846. (У. Бр. 5778.) *Дворско Ратно Веће* желело знати: колико је ученика IV. разред у Митровици полазило сваке године од отворења његова; онда колико од свакога годишњег броја отпада на митровачко житељство, а колико на оно са стране и где су ови ученици рођени, — *понаособ колико је било Земунца*. Област митровачкога IV. разреда протезала се на славонски део Војничке Крајине, а ученици из других крајева плаћали су годишње 18 фор. у име *школарине*.

Уз митровачку Надшколу присљоњен је тромесечни *Педагошки Течај* (Петроварадин, 11. априла 1839.); а уз Главну Школу подигнут је он на шестомесечни *Виши Педагошки Течај* (Петроварадин, 27. априла 1842.).

Да се пак нисмо и сувише удаљили од свога главног задатка, требало би још према предметима за двогодишњи IV. разред истакнути оне предмете, који су учени у IV. разреду Српске Основне Школе, да се њима по уверењу њезина старатеља Петра Кулића уопште спремају што бољи нараштаји, а особито за трговачки и занатлијски сталеж. —

## ГЛАВА 27.

### — Читаоница и Српско Занатлијско Удружење —

Одборник Никола Бороша, као *председник Српскога Занатлијског Удружења*, изјављује у Седници од 29. јула 1898., „да би оно хтело узети од Читаонице *једну собу* — која је и онако увек празна — за држање својих Седница, и то само недељом и празником, али да чланови његови могу читати листове у Читаоници, но да немају права гласања у Главним Скупштинама. Занатлије би плаћале од особе 3 фор., а сад има у Срп. Зап. Удружењу 50 њих, те би Читаоница добила годишње 150 форината“. Читаоница би добивала ту своту за сваку четврт наполе, и то од Удружења, а не од појединаца.

Одбор није примио овај предлог, ма да се дуго саветовало о њему; али је на писмени захтев одборника Драгомира Радошевића и благајника Јована Адамовића сазвана нова Седница (22. августа). У њој је одборник Радошевић рекао, е је предлог Боротин одбијен само зато, „да се наше Црквено Певачко Друштво не узнемирује, које у тој истој соби учи појање и певање“. Онда је наставио овако: „Пошто је он с благајником Читаоничким тачно прегледао стање наше благајнице и увидео, да ће наша Читаоница концем године имати до 300 форината дефицита, а у будуће још и више, јер је чланова Читаоничких све мање, а трошкови су велики; и пошто је тиме и сам опстанак Читаонице доведен у питање, то се он с благајником и другом господом одборницима споразумео“, да се прими предлог председника Николе Бороте.

Одбор решава: „Статути Српске Грађанске Читаонице не познају чланова, који би плаћали 3 форинта за само читање (без права гласа у Главним Скупштинама и без читања Књижнице), већ имају само чланове који плаћају 6 форината; те пошто се тиме косе Статути наше Читаонице с једне стране, но пошто је ова понуда Срп. Зан. Удружења пробитачна и повољна по сам опстанак наше Читаонице с друге стране; те пошто је сада немогуће сазвати Главну Скупштину, да она у овој ствари донесе решење: *примити понуду Срп. Зан. Удружења на одговорност самога Одбора до прве Главне Скупштине.*“

Од 1. јула 1899. хтело је Српско Занат. Удружење да престане бити чланом Читаонице „због неповољних материјалних околности“. Одбор је пак тражио да се чланарина за целу ту годину намира, у чему је и успео.

У Седници од 18. јуна 1900. јавља Никола Борота у име Срп. Зан. Удружења, да занатлије не могу даље од особе плаћати по 6 К, већ „да без обзира на број чланова плаћају годишње 240 К“. — Одбор, „увиђајући сиромашно стање истога Удружења, а с погледом и на своје лоше материјално стање“, пристаје на ову нову понуду.

А како је Српска Грађ. Читаоница баш те 1900. године материјално стајала, показује најбоље поздрав председника Јована П. Месаровића на Главној Скупштини од 21. јануара 1901., који смо у Предговору изнели. Но јамачно није ушло у записник из непажње тајникове, да је Српском Занатлијском

Удружењу било много и 240 круна плаћати, јер се после истиче принос од К 200, који оно такођер није с вољом плаћало. Тога ради Српско Занатлијско Удружење моли дописом, који је примљен 10. септембра 1910., да „се њихов принос од К 200 снизи на К 100“. Одговорено му је од Одбора (5. октобра 1910.), „да се још за ову годину стрпи, јер су у изгледу и боље просторије за стан“. Молба та поновљена је и сада усвојена (25. јан./9. фебр. 1914.); и коначно је тако чланарина снижена на 100 К годишње. —

Председник Милосав Ј. Костић јавља Главној Скупштини (29. фебр. 1920.): „Примили смо, као и пре Рата, и наше Српско Занатлијско Удружење за члана, јер мислимо да је свако зближавање наших корпорација само од користи народној ствари.“ На Главној Скупштини од 26. дец. 1920. закључено је пак: да има чланарина и даље остати 500 круна; а дописом Удружења од 17./30. јануара 1921. јавља се Одбору Читаонице, е је „решено једногласно, да се изда годишња чланарина од 400 круна, — јер од Удружења мали број похађа Читаоницу, а да не плаћа“.

Иначе је по „Извештајима“ за Главне Скупштине, које је сачувао Никола Аврамовић, Српско Занатлијско Удружење за год. 1922. платило Српској Грађ. Читаоници у име „станицарине“ 62/50 динара; а почевши од године 1923. плаћа годишње редовно по 250 динара.

Српско Занатлијско Удружење славило је двадесетипетогодишњицу свога опстанка и уједно освећење друштвене заставе дана 27. августа 1922. Том је приликом Читаоница укуцала ексер и приложила 150 динара.

## ГЛАВА 28.

### — Читаоница и Српска Трговачка Омладина —

Члан Велимир Радак као председник Српске Трговачке Омладине јавља, „да ће се она овога месеца (фебруара 1909.) обратити Српској Грађанској Читаоници с молбом, да је као целу примити за члана с истим правима и дужностима, које има и Српско Занатлијско Удружење. Моли Главну Скупштину,

да с обзиром на лоше материјалне околности Српске Трговачке Омладине тражи што мању своту у име чланарине\*.

Скупштина „после дуже и свестране дебате решава, да се цела та ствар повери Одбору, изјављујући му своју жељу, да Српској Трговачкој Омладини, колико је могуће, изађе у сусрет“.

И зацело је Одбор испунио и молбу и жељу, јер Српска Трговачка Омладина дописом од 5. јула 1910. моли, „да јој се дозволи прикуцати *шаблу* с натписом *Српска Трговачка Омладина*; као и да се дозволи, да у Читаоничким просторијама држи *Књигу жеља и жалби*“. Једногласно је усвојена и ова молба.

У Архиви је сачуван допис од 15. јула 1908., у коме Одбор Српске Трговачке Омладине „моли Срп. Грађ. Читаоницу, да би све редовне чланове Српске Трговачке Омладине (20—25 чланова) *кориорашивно* за чланове Читаонице (без права гласа) примила уз *паушални хонорар од К 30* до конца 1908., која ће се свота из *благајнице* Српске Трг. Омладине платити; а за год. 1909., док ово друштво јаче буде, вољан је Одбор и више платити“.

У осталоме ваља истакнути белешку са Ванредне Главне Скупштине од 22 окт. (4. нов.) 1906., која казује: „У Читаоницу се уписао леп број чланова Српске Трговачке Омладине, који су уз то и веома ревно посетиоци Читаонице и добре платише.“

Из Седнице од 25. јан./9. фебр. 1914. позвана је Управа Српске Трг. Омладине, да „повиси своју досадашњу годишњу уплату на 120 К\*“; а шта је на тај позив одговорено, није нигде забележено, јамачно што је мало касније настало ратно стање. Иначе смо у прошлој глави чули, како је председник Милосав Ј. Костић на Главној Скупштини од 29. фебр. 1920. пријавио, да је Срп. Занатл. Удружење опет примљено „за члана“, — али Српску Трговачку Омладину не спомиње, јер веза Срп. Грађ. Читаонице с њоме јамачно није била обновљена.

ГЛАВА 29.

— Чланови против Српске Грађ. Читаонице —

Било је чланова, који су због некога незадовољства сваливали сву кривицу које на Одбор које на саму Српску Грађ.

Читаоницу. Десио се због тога и који случај „искључења“, али још више случајева, где су *увређени чланови испунили из ње*. Дакако да се тај иступ и образлагао. Тако су на пр. 3 члана, сва три *презимењака*, марта 1870., овако свој иступ образложили:

„Из урока што се по одајама Читаоничким *плешкама* противу нас *клубише*, *часи* нам више *неназивиљани* се члановима „*таквог*“ друштва.“

Члан мајор Стојан Срђеновић у своме допису од 13. фебруара 1878., којим јавља свој *иступ* из Читаонице, *навађа у разлозима* „*изразе*, који *вређају часи* и *поиштење целокупног Одбора*“. Решено је, „да се писмено и учтиво позове, да своје *вређајуће изразе* до 13./25. фебруара *опозове*“, — у противном случају да ће га тужити Суду. Одговора није дао, па зато др. Јован Бурић подноси казнену пријаву *Котарском Суду*. Тужени члан изјављује код Суда, да „*није имао намеру* својим дописом Одбор *вређати*, већ *просто из чланства се исписати*“. И Одбор се с том изјавом задовољио. Одустао је од тужбе; али је сада мајор Срђеновић *шужио Читаоницу* „*због повређене части*“, и она је „*код овокотарског Суда одсуђена на 50 новчића глобе*, или у случају неутеривости са *разрешењем друштва*“. Парница се свршава тим, што је „и на *трећој инстанцији прва одсуда уништена* и Читаоница *невинно проглашена*“.

Окружни предстојник Јован Чудић с *чиновницима политичке старуке* дошао је на *Забаву*, приређену 18. августа 1881. о дану *рођења Краља Фране Јосипа I.*, па није *донекан* ни од Одбора ни од председника. Председник др. Јован Бурић јавља у Седници од 30. јула (11. авг.) 1883., како је дознао, е су се сви они *због тога недочека* нашли *увређенима* и *исписали* из чланства. Одбор се посебним писмом на окружнога предст. Чудића извинио, истакнувши „*своје дубоко жаљење*“ и „*да се неспоразум случајном одсутношћу Одборских чланова у трнутку доласка речене господе на поменуту Забаву изродио*“. — Након ове „*сатисфакције*“ сви су се чиновници *поново уписали* у Читаоницу.

Сличан се случај догодио на *Забави* од 31. децембра 1889. са П. Б., због чега је *чиновничтво „Господарственога*

Уреда Пештоварадинске Имовне Општинске посебним дописом тражило „задовољење“ од Одбора Читаонице. Одбор је повео истрагу о току те „афере“, те је утврдио да се „П. Б. и његове колеге услед поменутога догађаја не могу никако увређенима сматрати“; па је желео, да и они „дођу до уверења, да нико није намеран био г. П. Б. вређати, напротив да особу велеуваженога г. П. Б. високо цени и поштује“, а уједно да „дубоко сажаљења“, што „се тако неугодан догађај десио“. — Исту П. Б. из чланства „не прима се на знање“, већ Одбор жели њега „и надаље међу својим члановима имати“.

Било је, рекосмо, и тога да су неки чланови искључени из Српске Грађанске Читаонице. Но једно од ових искључења оставило је пак неугодне трагове у друштвеној Архиви.

Председник Мирослав Спајић примио је од „више чланова“ допис од 27. септембра 1906., у коме се јавља, да је 20. септ. т. г. била „у просторијама Српске Грађанске Читаонице конференција у политичке сврхе, на којој су присуствовале и такве особе, које нити су чланови наше Читаонице, нити имају квалификацију за то“. А да би се спречило то зло, упозорава се „поштовани господин председник, да у будуће не дозвољава политичке конференције у Читаоничким просторијама; не само што се исто противи Статузу, него што би такав поступак могао биши и по саму Читаоницу штетан“. Доста јасно упозоравање, а оправдано и за оно доба; али се ипак некако својом прешњом нимало не разликује од спреда наведене за војничке управе од 1867. године (види глава 24.).

## ГЛАВА 30.

### — Српска Грађ. Читаоница против новина —

Године 1871. „предложио је један члан на Главној Скупштини, да се лист „Српски Народ“, што у Новоме Саду излази, у Читаоницу ову уведе“. Али „по дужем занимљивом саветовању и бурној дебати досуђено буде: предлог тај са огромном већином гласова уништити, а лист „Српски Народ“ као пасквилу противу интереса и напрешка народног прогласишћ“.

Одбор у Седници од 4./16. јула 1876., а „по жељи већине чланова“, једногласно избацује из Читаонице бечке новине „Neue Freie Presse“, — „пошто она, од како је Српско-Турски Рат отпочео, највећим погрдама цело Српство обасипа“. Избачена је и марта 1897., а наручен „Deutsches Volksblatt“, који „о нама не пише непријатељски“.

Годину дана касније стављен је предлог, да се загребачки „Obzor“ избаци, „пошто од некога времена на Српство уопште а одскора са неким дописима на месно српско штамповништво и поједине овдашње друштвене заводе, међу којима и за нашу Читаоницу, записује; и безобзирце све, што је српско, немиле погрђује“, — па место њега да се држи краљевички „Primočas“. Одбор је закључио, да се с избацивањем „још неко време причека“, а „Primočas“ међутим наручи.

Што с „Obzor“-ом није тада било, догодило се 4. марта 1880. Поред горњих разлога наводи се још и то, што својим чланцима „уједно мрзост и раздор међу једнокрвном браћом сеје, а и што је у једном од последњих бројева тако далеко забасао, да и дражећу песму „Славосрбом штрик о врат“ рецитије“. Одмах је натраг враћен с поруком: „Не прима се.“ И 10./22. марта 1892. стављен је предлог, да се „Obzor“ избаци, али већина није пристала на њ; но фебруара 1893. ипак је „одстрањен“.

На другоге је месту наведено, да је митровачка „Зоља“ натраг враћена (1880.), јер „је у последњем броју и Српску Грађ. Читаоницу дирала, односно вређала“. Члан Главне Скупштине Коста Трумић као уредник интерпеловао је (1./13. јан. 1881.) Председништво, зашто је шаљиви лист „Зоља“ избачен. Одговор председника, „после подуже дебате“, примљен је на знање.

Из писма Петра Кулића, које је априла 1901. послао Одбору, дознаје се, да је и новосадско „Наше Доба“ било искључено. Тада је био председник др. Илија Бајић; и на његову је личност уперено ово: „Хвала Богу, који нам упути човека за председника са очима и срцем првих оснивача њених, да је (Читаоницу) од банкротства избави, те на кога се и у



овој намери наслањам и нудим сл. Одбору молбу: да ми дозволи, да смем о моме трошку ставити друштву на читање и упознавање прву четврт т. г. мојих новина „*Наше Доба*“ (које је пре некога времена бранио са мном од искључења покојни г. Иса Павловић). Нека је просто свима начелима од опозиције. Криво иде, ко праведној, у згодну времену на пут стаје; али, али, ако се без обзира и у најбољој намери не преслуша и прошивно хладно мњење, долази се до рупе, која нам за леђима стоји.“

У Седници од 19. октобра 1902. закључено је „већином гласова“, да се „*Narodne Novine*“ одмах врате и претплата даље не шаље, јер су „*иза загребачких септембарских изгреда у духу прошивусрпском писале*“.

„*Босна*“, лист, закључује се „не држати и вратити“ (24. септ. [7. окт.] 1911.).

Председник предлаже, да се „*Hrvatski Branik*“ одседа држи. Прима се, док је „овај правац писања“ (29. окт. [11. нов.] 1911.). Ово је доказ да је и он био избачен.

Неки чланови Срп. Грађ. Читаонице захтевали су, да се из Читаонице одспрани „*Obzor*“, и ако је за њ претплата до конца године плаћена, али Одбор није тај захтев извршио (1./14. нов. 1913.).

„*Wiener Morgen-Zeitung*“ уступана је од А. С. Срп. Грађ. Читаоници на читање; али кад је донела „један дугачак и *скроп погрдан чланак о Србији, Београду* итд.“, замољен је А. С. „да лист више у Читаоницу не шаље, јер је његово писање наишло на негодовање код читалаца“ (4. авг. 1921.).

Један део чланова тражио је, да се „због подгревања мржње и повређивања зацељене ране“ одспрани из Срп. Грађ. Читаонице Цицварићев „*Београдски Дневник*“. Други део, чувши за то, тражио је да се у лист не дира. А Одбор је у Седници од 22. априла 1922. закључио „једногласно“ ово: „Не идентификујући се с некултурним начином писања ниједнога листа, која прима Српска Грађанска Читаоница; и одсуђујући писање

свакога оног листа, који прелази границе допуштенога, Одбор није надлежан за решавање предмета ове врсте, наиме да решава предлоге и жеље појединих чланова о *избацивању* појединих листова, јер по § 11., тачка 3., друштвених Правила *Одбор решава само жеље о набављању новина*. А и пракса је у нашој Срп. Грађ. Читаоници, да о *избацивању* појединих листова решава само Главна Скупштина.“

## ГЛАВА 31.

### — Брже вести —

За време *Француско-Немачкога Ратовања* обавешавао је *брзојавним пушем* трговац Стеван Адамовић из *Новога Сада* чланове Срп. Грађ. Читаонице „о знаменитим догађајима“ (1870. године).

Управитељ *Брзојавног Уреда* слао је Срп. Грађ. Читаоници извештај „*Бечке Берзе за Храну*“ (18. јан 1876.).

Да би се (1876.) са *Српско-Турскога Бојништа* добијала брзојавна извешћа, послано је уредништву „*Граничара*“ 40 фор. на располагање.

Предлог члана *Ђорђа Манигодића*, да се Срп. Грађ. Читаоница претплати код *Кореспонденц-Бироа* у Бечу ради добијања *брзојавних вести* бар за ово време, док Рат на Балкану траје, - није уважен, „јер нема довољно средстава за горњу сврху“ (6./19. окт. 1912.)

## ГЛАВА 32.

### — Сумњиви знаци —

*Краљ. Редарствено Повереништво* за град *Митровицу*, бр. 959. ех 1913., позвало је *Уарзлу* Српске Грађанске Читаонице, да јој један примерак својих *Правила* у року од *осам дана достави*; што је и учињено (16. феб. [1. марта] 1913.). Заиста је ово тражење *Правила* једна припрема издајега за оно, што је донела 1914. година. У те „сумњиве знакове“ ваља

уврстити и комисионо прегледање Поштанских Уреда у Срему, наиме претресани су санси од неколико последњих година, да се пронађе: *ко је из овдашњих крајева слао или примио што из Србије*, на пр. новце, пакете, препоручена писма и брзојаве. То сам дознао у Руми од једне пошпуно поуздане личности, која је нажалост данас мртва; и сад ево први пут износим ову на око незнатну потрагу за сремским „издајцима“ на јавност.<sup>1</sup>

Али је свакако значајно, да је у Руми железничка станица и усред зиме 1913./14. проширивана, да су нови колосеци полагани и нове рампе подизане, а и да је због свега тога друм за Буђановце—Кленак преложен подаље на запад од саме станице (колодвора). Међу такове знакове спадају и оне пионирске вежбе на Сави код Срем. Митровице, па и много штошта друго, што нам се у онај мах чинило нешто обично као и опште поправљање друмова по Срему.

### ГЛАВА 33.

#### — Проневере —

Три послужитеља Читаоничка огрешила су се о оно поверење, које им је указивала Српска Грађанска Читаоница.

А за последњим се повео наопако и тадашњи *благајник*, који је својим поступком изазвао велико негодовање од стране грађанства, а себе је изложио још и немилим последицама.

### ГЛАВА 34.

#### — Рукописи или Архива —

Председник др. Милан Костић изјавио је у Одборској Седници од 18./31. марта 1913., „да је један део Архиве ове Читаонице прегледао и да је нашао веома важних и пажње вредних списа“. А то су јамачно горњи „Рукописи“, њих 141 на броју, који су по писцима, *дашуму* и краткоче садржају

<sup>1</sup> Ово потпуно потврђују брајовани грофа Тисе и грофа Берхшолда од 10. јула 1914., што их је др. Буро Шурмин објавио у броју 6683. „Полишике“ (од 1. децембра 1926.), а послани су хрватском бану Шкрљцу, те у којима траже: да им „се саопште поуздане контролисане чињенице из последњих година, на којих се може доказати преношење великокриске пропаганде из Србије у Монархију“.

уведени у „Књигу за преписе“, а преко Светскога Рата су на срећу остали у похрани код председника дра. Милана Костића и Српској су Грађанској Читаоници с *легатом* госпође Софије Белановића (у књигама) и *Реверзима* неповраћених књига уручени 2. априла 1920.

Ти су Рукописи унети у књижни Каталог Радивоја Поповића под бројем XVI.; а како је њих 76 доспело у Архиву Читаонице, није ништа забележено. Неки су примљени у Срем. Карловцима; но највише се тичу *Буне 1848. и 1849. године*, па стога их има и штампаних. Најстарије је писмо Марка пл. Сервицкога (6. маја 1793.), па Јована ош Паликућевога (1804.);<sup>1</sup> онда дођу 2 писма генерала Дуке (1810.), једно фелдмаршала Паје Радивојевића (1810.), итд. (а неких је нестало као и књига).

Свакако ће бити најбоље, да се ови Рукописи прегледају, па што је важно, а није већ штампано, да се објави. Из 20. броја уплетен је један део у 17. главу, да покажемо „политичку зрелост“ Митровчана 1848. године; а из 65 Читаоничких списа има извадака више.—

### ГЛАВА 35.

#### — Престанак Срп. Грађ. Читаонице —

По првим Правилима (А/6) могла се Српска Грађанска Читаоница *распусити*, кад не буде имала толико приноса од својих чланова, колико је потребно за њено издржавање. У томе случају ваљало је *новац* од проданих покретнина „са можда налазећом се *готовости* заједно са књигама Српској од највишега места санкциониратој Матици у Новом Саду у сопственост њену уступити“.

<sup>1</sup> Паликућа је било год. 1856. презиме у Требињу (у Херцеговини, и то потурчене породице, по „Србском Дневнику“). За год. 1853. стоји у овим новинама, како се у Срем. Карловцима налазе „Фундације благородног г. от Паликућевог, за које народ не зна ни за што су одређене“. А у годишту за 1861. читамо: „Телеграфишу из Беча, да је *Пешар Паликућевић* наименован за администратора торонталске жупаније.“ Ако су ова два презимена Паликућа и Паликућевић у свези, онда би последње било са „h“ правилније написано, као што је у тексту, премда на писму гласи потпис *ПаликУчевић*. Ово је У велико; а тако је писао и *Стани Сављевић* своје презиме. Ваљда је онда такав обичај био! А иначе се међу „предписницима“ на „Историју Восточно-Слав. Богослуженија итд.“ од Александра Стојачковића (Нови Сад 1847.) спомиње за *Темнишвар* „Јоан Паликућевић од Фурлука“; докле је међу „пренумеранте“ на „Србски Летопис“ за годину 1834. (частица втора) унесен као „Јоан Палик-Учевић“.

*Друга и трећа* Правила наређују: „Ако би Српска Грађанска Читаоница у Митровици престала, последњи Одбор предаће њен имуток Српској Православној Црквено-Школској Општини у Мишровици на привремену управу; па ако се у Митровици не би за десет година нова Српска Читаоница основала, припаће коначно сва имовина у власност њену.“



**ПОПРАВКЕ:**

Крај све пажње остале су неке погрешке у слогу не-  
исправљене. Од тих, тако званих штампарских погрешака,  
којих иначе нема много, молимо да се ове **поправе:**

- Бомбаширевић у: Бумбаширевић (стр. 20.),
- деца Отаџбине у: „Деца Отаџбине“ (стр. 30.),
- немачки звања у: немачки звања (стр. 44.), и
- (частица четврта у: частица четврта (стр. 45.).

Иначе су највише страдале при штампању тачке **иза**  
**редних бројева, т. ј. откинуте су.**



— САДРЖАЈ —

	Страна:
Предговор . . . . .	3
Глава 1.: Припрема за оснутак Срп. Грађ. Чит. . . . .	7
„ 2.: Правила Срп. Грађ. Читаонице . . . . .	11
„ 3.: Друштвени печат . . . . .	15
„ 4.: Кућни Ред . . . . .	15
„ 5.: Почасни чланови . . . . .	16
„ 6.: Оснивачи . . . . .	18
„ 7.: Женскиње као чланови . . . . .	18
„ 8.: Чланови са стране . . . . .	19
„ 9.: Јевреји и Читаоница . . . . .	19
„ 10.: Број редовних чланова . . . . .	19
„ 11.: Часници Читаонице . . . . .	22
„ 12.: Светосавске Беседе . . . . .	24
„ 13.: Забаве уочи Нове Године . . . . .	31
„ 14.: Књижница . . . . .	32
„ 15.: Срп. Грађ. Читаоница, алфабети и Нар. Књижница . . . . .	45
„ 16.: Признање заслужним људима (и женскињу) . . . . .	46
„ 17.: Учествовање у различним догађајима . . . . .	53
„ 18.: Јавна предавања, Села и Концерти . . . . .	60
„ 19.: Добровољно Позор, Друштво Срп. Грађ. Читаонице . . . . .	64
„ 20.: Читаоница оснива Касину . . . . .	65
„ 21.: Српски Просветни Дом . . . . .	66
„ 22.: Прилози Српској Грађ. Читаоници . . . . .	68
„ 23.: Прилози Српске Грађ. Читаонице . . . . .	71
„ 24.: Неприликe Српске Грађ. Читаонице . . . . .	77
„ 25.: Читаоница и Старине . . . . .	84
„ 26.: Читаоница и IV. разред Срп. Осн. Школе . . . . .	84
„ 27.: Читаоница и Срп. Занатлиј. Удружење . . . . .	87
„ 28.: Читаоница и Срп. Трговачка Омладина . . . . .	89
„ 29.: Чланови против Срп. Грађ. Читаонице . . . . .	90
„ 30.: Српска Грађ. Читаоница против новина . . . . .	92
„ 31.: Брже вести . . . . .	95
„ 32.: Сумњиви знаци . . . . .	95
„ 33.: Проневере . . . . .	96
„ 34.: Рукописи или Архива . . . . .	96
„ 35.: Престанак Срп. Грађ. Читаонице . . . . .	97

28/VI

ВЕРХНЯЯ  
Список  
1. ...  
2. ...  
3. ...  
4. ...  
5. ...  
6. ...  
7. ...  
8. ...  
9. ...  
10. ...  
11. ...  
12. ...  
13. ...  
14. ...  
15. ...  
16. ...  
17. ...  
18. ...  
19. ...  
20. ...  
21. ...  
22. ...  
23. ...  
24. ...  
25. ...  
26. ...  
27. ...  
28. ...  
29. ...  
30. ...  
31. ...  
32. ...  
33. ...  
34. ...  
35. ...  
36. ...  
37. ...  
38. ...  
39. ...  
40. ...  
41. ...  
42. ...  
43. ...  
44. ...  
45. ...  
46. ...  
47. ...  
48. ...  
49. ...  
50. ...  
51. ...  
52. ...  
53. ...  
54. ...  
55. ...  
56. ...  
57. ...  
58. ...  
59. ...  
60. ...  
61. ...  
62. ...  
63. ...  
64. ...  
65. ...  
66. ...  
67. ...  
68. ...  
69. ...  
70. ...  
71. ...  
72. ...  
73. ...  
74. ...  
75. ...  
76. ...  
77. ...  
78. ...  
79. ...  
80. ...  
81. ...  
82. ...  
83. ...  
84. ...  
85. ...  
86. ...  
87. ...  
88. ...  
89. ...  
90. ...  
91. ...  
92. ...  
93. ...  
94. ...  
95. ...  
96. ...  
97. ...  
98. ...  
99. ...  
100. ...

1. ...  
2. ...  
3. ...  
4. ...  
5. ...  
6. ...  
7. ...  
8. ...  
9. ...  
10. ...  
11. ...  
12. ...  
13. ...  
14. ...  
15. ...  
16. ...  
17. ...  
18. ...  
19. ...  
20. ...  
21. ...  
22. ...  
23. ...  
24. ...  
25. ...  
26. ...  
27. ...  
28. ...  
29. ...  
30. ...  
31. ...  
32. ...  
33. ...  
34. ...  
35. ...  
36. ...  
37. ...  
38. ...  
39. ...  
40. ...  
41. ...  
42. ...  
43. ...  
44. ...  
45. ...  
46. ...  
47. ...  
48. ...  
49. ...  
50. ...  
51. ...  
52. ...  
53. ...  
54. ...  
55. ...  
56. ...  
57. ...  
58. ...  
59. ...  
60. ...  
61. ...  
62. ...  
63. ...  
64. ...  
65. ...  
66. ...  
67. ...  
68. ...  
69. ...  
70. ...  
71. ...  
72. ...  
73. ...  
74. ...  
75. ...  
76. ...  
77. ...  
78. ...  
79. ...  
80. ...  
81. ...  
82. ...  
83. ...  
84. ...  
85. ...  
86. ...  
87. ...  
88. ...  
89. ...  
90. ...  
91. ...  
92. ...  
93. ...  
94. ...  
95. ...  
96. ...  
97. ...  
98. ...  
99. ...  
100. ...

A11343

32820

ЦЕНА 15 ДИНАРА